

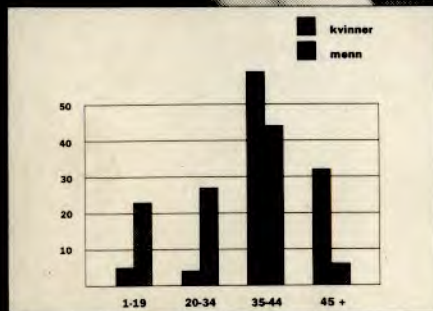
R

TIDSSKRIFT

ØSTEUROPA

Høyresida jubler, men hva er venstresidas svar på marxismens krise?

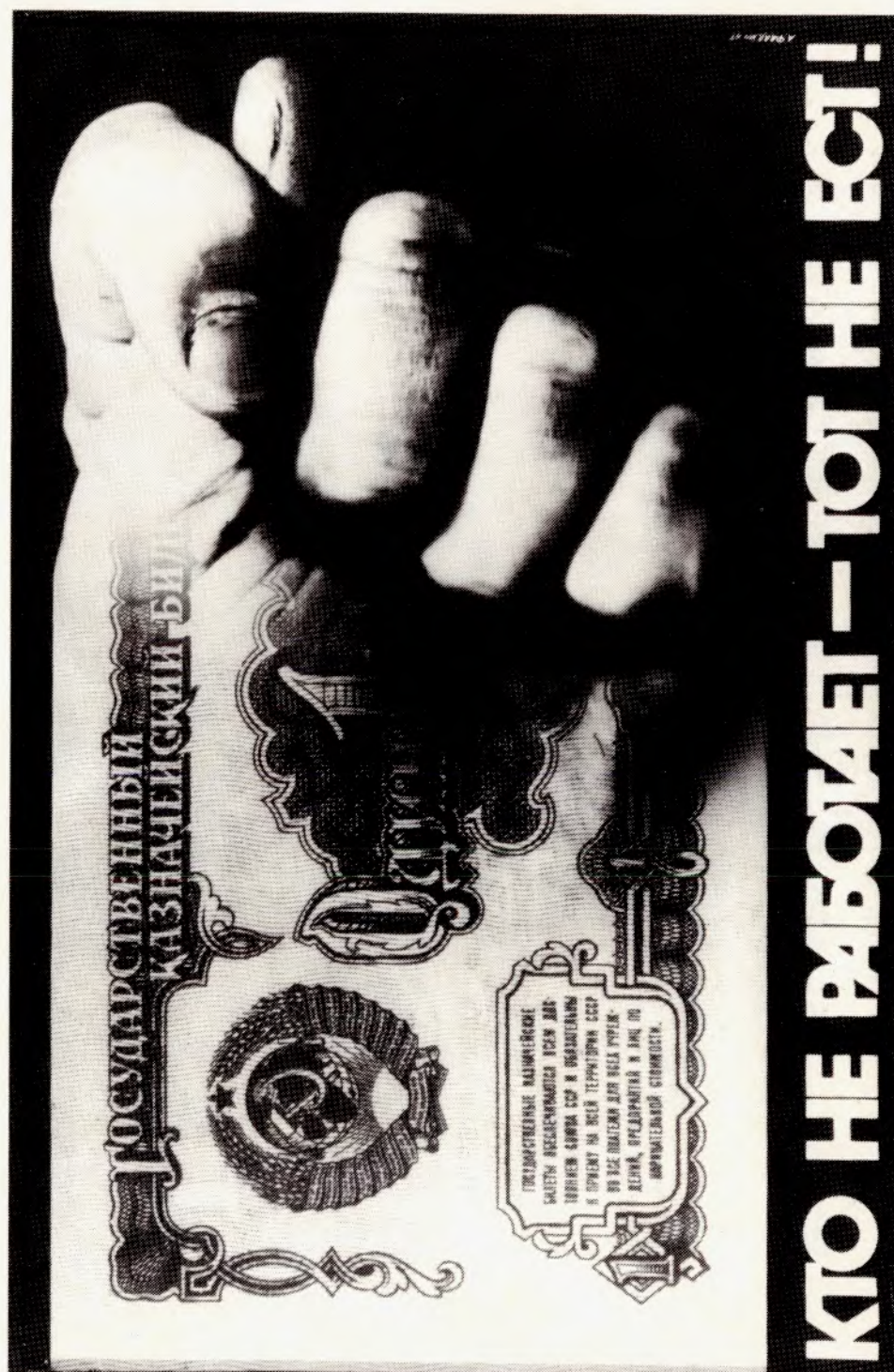

KLASSER

Kvinne-arbeideren og de tjenesteytende næringene er kommet for å bli.

NORSK ØKONOMI:

HVA NÅ

«Vi later som om vi jobber, staten later som den betaler oss.» En poster fra Gorbatsjovs Sovjet. Den knyttede neven med tommelen opp er et symbol på sivil ulydighet og en protest mot inflasjonen i Sovjet. Den minner om de Polske arbeidernes parole – «Arbeid er samarbeid.»

Foto: Maya Glaser

Utgitt av:
Arbeidernes kommunistparti
Ansvarlig redaktør:
Jon Sandvik
I redaksjonen for dette
nummer:
Bjørnulf Braanen, Astrid
Hamre, Trond
Christoffersen,
Leif Steinholt, Bjørn
Austberg, Bård Eskeland,
Petter Nordahl
Grafisk formgivning:
Petter Nordahl
Tegner:
Alf Ivar Bruseth
Fotograf:
Maya Glaser
Økonomiansvarlig:
Knut J. Erstad
Sats:
Duplotrykk A/S
Ombrekk:
Eva-Lill Bekkevad
Repro:
Kristin Johansen
Trykk:
A/S Reprografisk Industri

Adresse:
Røde Fane, Gøteborggt. 8,
0566 Oslo 5.
Postgiro nr.:
2 20 84 78
Telefon:
02/ 38 42 50

Telefon:
02/ 56 25 60
Jon Sandvik

Priser:
Løssalg dette nr. kr. 75,-
Abonnement kr. 190,-
Røde Fane kommer ut
med 4 nummer i året

Skriv til Røde Fane:
Artiklenes lengde bør
være 15 - 20 000 tegn.
For PC brukere: 3 1/2'
eller 5 1/4' diskett,
fortrinnsvis i ASCII kode
(text only eller dos.tekst)

Den norske kapitalismen forsøker nå å løse problemene med stagnasjon i økonomien ved å skyve byrdene over på arbeiderklassen.

Hardest rammet blir den nye kvinnelige arbeiderklassen som har vokst fram sammen med den storstilte oms-

tillinga av strukturen i norsk næringsliv de siste tiårene.

Produktivitetsutviklingen på 60 og 70-tallet førte til at det måtte skapes nye markeder - den offentlige omsorgen og andre tjenesteytende næringer. Det er disse delene av yrkeslivet som i dag presses hardest.

Dette til tross for at olje-

sektoren har gjort Norge til et av de rikeste land i verden, og til tross for at Norge allerede er en annenrangs velferdsstat.

Kvinnene presses fordi de er svakest. Det er mulig fordi ikke alle merker presset like godt. Ikke alle skal leve av kvinnelønn - noen familier har tilgmed to inntekter.

NORSK ØKONOMI

4 OLJEPENGER

Torstein Dahle om Norges rikdommer

10 TJENESTEYTNDE

Produktivitetsøkning, vekst i tjenesteytende næringer, offentlig omsorg, kvinneyrker og kvinnelønn.

SOSIALISME

30 FRA NEP TIL PLAN

Åsmund Egge om Sovjet i trettiåra.

36 MARXISMENS KRISE

Arne Overrein om sammenbruddet i Øst Europa, Kjersti Ericsson om kvinner og sosialismen. Benito Scocozza tar et oppgjør med dogmatismen.

INNSYN

50 KIOSKVELTER

Portrett av Liv Finstad: Kjærligheten og politikken.

54 PELSJEGERLIV

Novelle av Per Petterson.

60 KVINNER OM MENN

Birgit Hatlehol skriver om de nye norske kvinnelige forfatterne.

64 FRED I LIBANON?

Øyvind Sagedal, kristen antiimperialist og revolusjonær.

68 AKP, KAMELER OG ATLANTIS

Pål Steigan skriver om høyreavvik, Jon Sandvik om antroposofi og Bohumil Hrabal om eksotisk mat.

VERDEN

80 KRIG I GULFEN

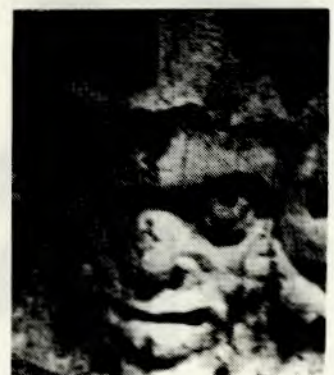
Arnljot Ask om Hussein og Bush.

84 INDIA

Kalim Siddiqi skriver både om indisk økonomi og indisk filosofi. Arnljot Ask presenterer nydemokrati i El Salvador

96 MILJØBYGG

Harald Røstvik om forurensende bygg.

For Norge er det nødvendig å bruke oljeinntektene for å bli uavhengig av oljeinntektene.

LEIF STEINHOLT

OLJE PENGA

Fra sitt alternative utkikkspunkt leverer siviløkonom Torstein Dahle stadig nye spissformuleringer som setter «etablerte sannheter» om norsk økonomi på hodet. Og han gjør det med faglig tyngde. Etterhvert har AKPeren og RV-representanten fra Bergen opparbeidet seg ry som moteekspertise som kan hentes inn i radio- og TV-studio de sjeldne gangene økonomiens «establishment» blir utfordra.

Et hovedangrepsmål for Dahle er statens forvaltning av rikdommene fra oljevirk-somheten i Nordsjøen – en politikk hvor et av hovedmå-

la er å holde oljepenger unna offentlige budsjetter.

– Hvis ikke oljepengene brukes til å sette fart i produksjon og næringsliv i fastlands-Norge, nekter man vekstmuligheter for annen produktiv virksomhet. Og da blir Norge mer og mer avhengig av olja. Derfor er det nødvendig å bruke oljeinntektene nettopp for at Norge skal bli uavhengig av oljeinntektene, sier han. Og det mangler ikke på oppgaver for det offentlige å gå løs på, understreker Dahle, og nevner spesielt miljøteknologi som et område for framtida hvor norsk industri kunne ha ligget i forkant.

Det er to kodeord som

alltid tas i bruk når diskusjonen om oljepengene og offentlige budsjetter bringes på bane: Inflasjon og konkurranseevne. Politikere fra Høyre til Arbeiderpartiet og det store flertallet av økonomer og næringslivsjournalister bruker de to begrepene som magiske formularer som skal utdefinere enhver diskusjon om alternative handlemåter.

– Hva går «inflasjonsargumentet» egentlig ut på?

– Det er to hovedfaktorer som skaper inflasjon: For det første, en kostnadsbasert inflasjon på grunn av f.eks. økt rentenivå, økte råvarepriser og økte lønninger. Dette veltes over på prisene, og vi får prisstigning. Kostnadene pres-

Å snakke om inflasjon i disse arbeidsløshetstider er nesten irrelevant.

ses med andre ord opp. For det andre, at prisene bys opp som følge av stor etterspørsel. Dette henger ihop med en situasjon hvor det er mangel på etterspurte varer. Hvis industrien går for fullt og alle er i arbeid kan ny aktivitet bare settes i gang ved å by opp prisen på produksjonsfaktorene, f.eks. kapre arbeidskraft ved å by opp lønna – og det skaper inflasjon.

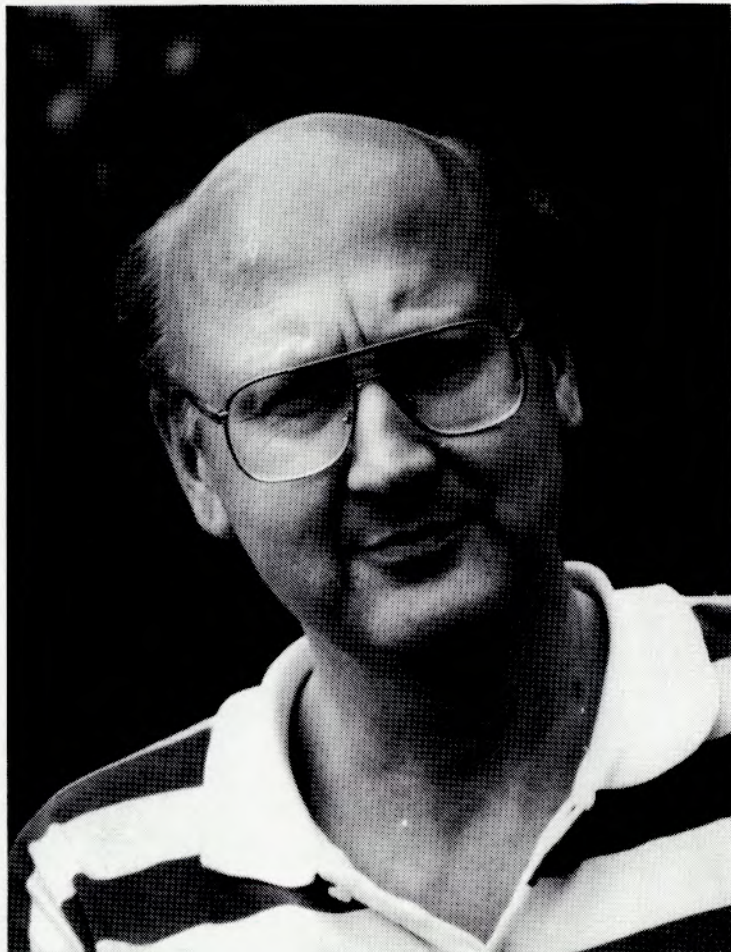
– Hvis det var full sysselsetting ville det å bruke ekstra offentlige milliarder på offentlig igangsatt virksomhet virke inflasjonsdrivende; det ville føre til kamp om hvem som kunne by høyest for å få tak i arbeidskraft. Men å snakke om inflasjon i disse arbeidsløshetstider, med mindre kjøpekraft og en industri med stor ledig kapasitet, er nesten irrelevant, sier Dahle med ettertrykk.

– Betyr det at argumentet med inflasjon ikke har verdi med den situasjonen som er på arbeidsmarkedet og i næringslivet i dag?

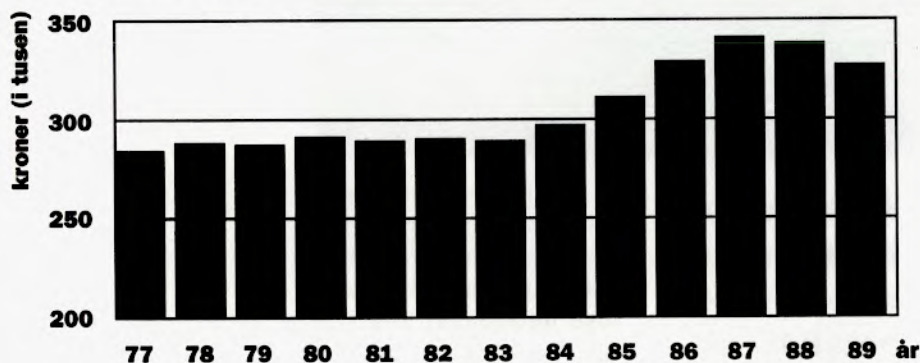
– En viss forskjell ville det være dersom staten brukte 10 eller 20 milliarder mer i

Siviløkonom Torstein Dahle leverer alternative synsmåter på norsk økonomi. – Norge må bruke oljepengene for å bli uavhengig av oljepengene, sier han.

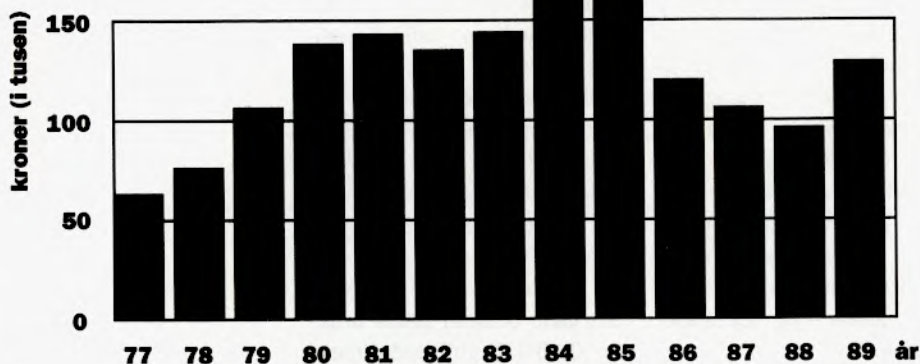
Foto: Ola Sæther

Arbeidsgivernes lønnsutgifter (pr sysselsatt)

Arbeidsgivernes eierinntekter (pr sysselsatt)

offentlige utgifter. Men om prisstigninga er på fire eller seks prosent betyr ikke så mye for folk dersom de får det kompensert i form av økte lønninger.

– Men hvis lønningene i Norge øker, kommer argumentet om svekka konkurranseevne overfor utlandet inn; at norske bedrifter vil produsere dyrere enn de utenlandske bedriftene de konkurrerer med?

– Logikken bak dette argumentet er at hvis lønna går ned, så skulle den enkelte bedrift tjene mer. Men de fleste norske bedrifter produserer for hjemmemarkedet, og etterspørselen etter bedriftenes produkter henger sammen med folks kjøpekraft. Derfor betyr dette i virkeligheten en svekkelse for de fleste bedriftene.

– Det er riktig at norske eksportbedrifter som er uavhengige av det norske markedet vil tjene på mindre lønns-

kostnader. Men norske bedrifter som driver med foredlede varer konkurrerer også på andre ting enn pris: Nærhet til markedet, produkter som er tilpassa markedets behov. De norske eksportbedriftene som ikke er rene råvareeksportører har drevet med det vi kan kalle nisjeprodukter, laga for spesielle behov, f.eks. produkter knytta til sjøen, fiskeriene, skipsfart, kunnskap om krav som en værhard kyst stiller. Og her er det en klar tendens nå: Det norske særpreget skal vekk. Tradisjonelt har et lavt rentenivå vært viktig for å bevare mangfoldet i den norske industrien, men nå er dette snudd helt om. Og jo mer man svekker særpreget og mangfoldet, jo færre muligheter blir det til eksport, sier Dahle.

– Hovedtyngden av norsk eksport er råvareeksport. Denne bygger i stor grad på naturgitte forhold, som vannkraft og naturrikdom-

14 MILLIARDER

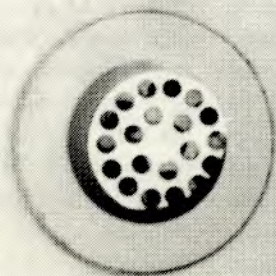
Anslaget for hva den norske staten vil få i oljeinntekter for 1990 viser 14,2 milliarder mer enn det som ble forutsatt i nasjonalbudsjettet fra oktober i fjor. Dette er regjeringas egen beregning i salderingsproposisjonen til statsbudsjettet, som ble lagt fram i forrige uke. De 14,2 milliardene fordeler seg på 11,7 på grunn av ekstra skatteinntekter fra oljevirk-somheten, og 2,5 milliarder fra statens egen oljevirk-somhet.

Hovedtyngden av de ekstra oljemilliardene har kommet som en følge av økte oljepriser på grunn av krisa i Gulfen. Iraks invasjon av Kuwait har altå ført til en pen ekstragevinst for den norske statskassa.

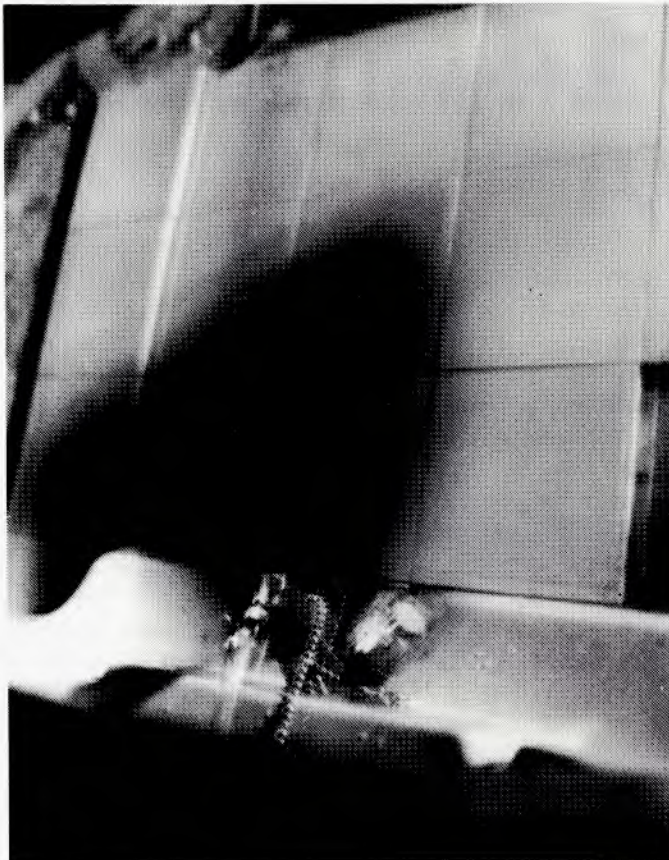
Til sammenligning legger statsbudsjettet for 1990 opp til at de samla utgiftene for førskole, grunnskole og videregående skole skal være på 12,9 milliarder. Like mye – 12,9 milliarder – brukte staten og private institusjoner tilsammen på forskning og utvikling i fjor. For 14,2 milliarder kunne man nesten ha betalt all barnetrygd i Norge to ganger. Den samla barnetrygdutbetalinga i 1989 var på 7,9 milliarder. (Kilde: Statistisk ørbok)

– 14,2 milliarder er en betydelig sum, og mer enn jeg hadde venta, sier siviløkonom Torstein Dahle. Han mener det er helt nødvendig med en reell diskusjon om hvordan de ekstra oljemilliardene kan tas i bruk for å komme folk i Norge til gode. ■

Bunnen i markedet forsvinner rett og slett fordi folk får mindre penger til å kjøpe varer for.

Den økonomiske politikken legger store deler av Norges produktive apparat i ruiner.

mer. Etterhvert som ryggraden i resten av industrien svekkes, blir denne sida stadig viktigere. I tillegg til oljeeksporten har eksport av vannkraft blitt kjørt mer fram i det siste. Dermed får den norske eksporten en enda lavere foredlingsgrad, og vi blir enda mer en råvare- og energieksportør, sier han.

Et av Torstein Dahles hovedpoenger er at den offentlige innstrammingspolitikken fører til rasering av industrien som produserer for det norske hjemmemarkedet. Bunnen i markedet forsvinner rett og slett fordi folk får mindre penger til å kjøpe varer for.

– Når bedriftene mister markedet får de ledig kapasitet, men de har fortsatt kostnader som skal betales – renteutgifter, lønn til ansatte, vedlikehold av bygninger. De

NORSKE BANKER?

For litt over ei uke siden gjorde regjeringa det klart at den vil tillate Statoil å investere i norske banker og industri, og i november gikk olje- og energiminister Finn Kristensen ut og sa at bare staten er i stand til å sprøyte tilstrekkelig kapital inn i bankene til å hindre at de havner på utenlandske hender. Ifølge Dagens Næringsliv trenger norske banker og finansinstitusjoner 15 milliarder kroner i ny egenkapital de nærmeste to åra, og norsk tilpassing til EFs krav skjerper krava til bankenes egenkapital betraktelig.

Torstein Dahle tror også at staten på et eller anna vis kommer til å måtte engasjere seg i bankene.

– Hvis vi skal ha norske storbanker er de nødt til å komme seg opp på internasjonale krav til egenkapital.

Med sine svære tap klarer de ikke å øke egenkapitalen gjennom egen drift – snarere tvert imot. Når kursen på bankaksjer synker og blir liggende under pari, blir det umulig for bankene å hente inn ny kapital fra aksjemarkedet. For ingen vil vel tegne nye aksjer til pålydende kurs når de kan kjøpe dem på børsen til under pålydende.

Samtidig som Dahle forutser et økt statlig engasjement i bankvesenet, tror han også på økt internasjonalisering av bankene.

– Utviklinga av norsk storkapital bekrefter tesen om at «kapitalen har ingen hjemland», og dette har virkelig skutt fart i 80-åra. De største norske kapitaloppnopningene har mista fundament i norsk verdiskapning – det betyr ikke så mye for dem lenger, de flyter fritt internasjonalt. Derfor er det å ha nasjonale

banker ikke så viktig lenger. Men noen av de store kapitalgrupperingene er kobla til egne banker, og for dem kan det bety å miste en konkurranseposisjon hvis banken blir solgt til en internasjonal storbank som Deutsche Bank.

– Hvordan stor vekt tror du en sentral AP-industripolitiker som Finn Kristensen legger på å holde norske banker på norske hender?

– Det er et vanskelig spørsmål som jeg er usikker på. Men AP-ledelsens kapitalfundament har blitt veldig internasjonalt retta etterhvert: Statoil, Hydro, de store statsbedriftene, og jeg tror de holder hensynet til internasjonalisering overordna.

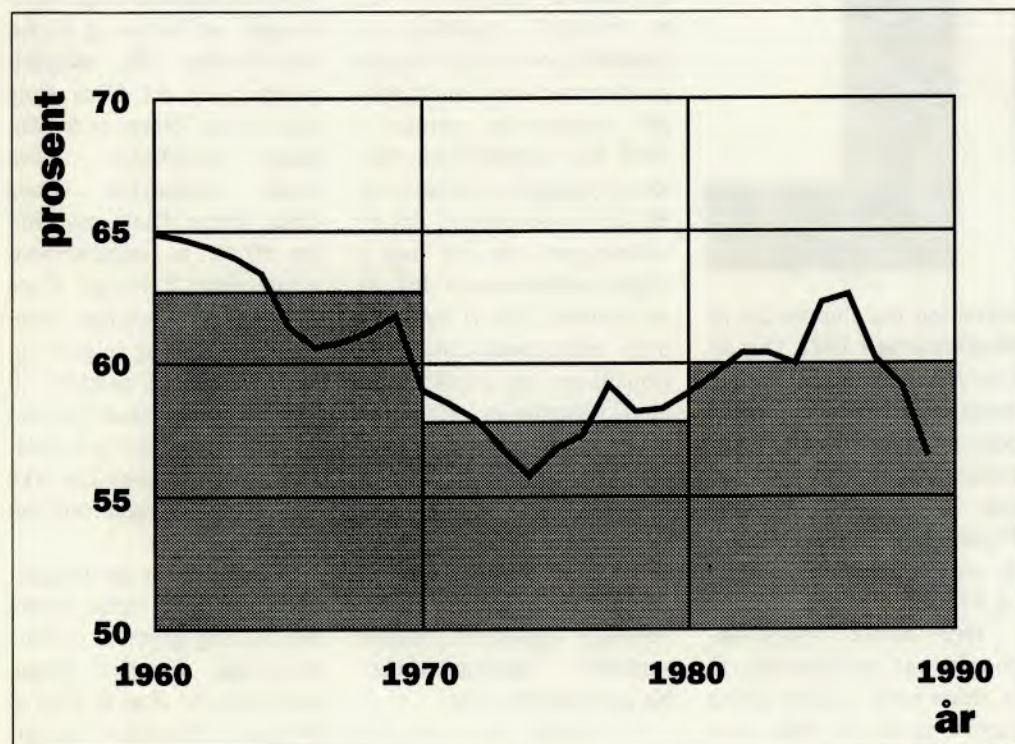
– Har vi et norskeid bankvesen om ti år?

– Da tror jeg de store bankene er på utenlandske hender, sier Torstein Dahle. ■

faste kostnadene blir derfor relativt sett større og større, og dette blir etterhvert en ond sirkel. De store taperne er den hjemmekonkurrerende industrien som skulle ha betjent markedet her i Norge. Effekten av at markedet skrumper er mer alvorlig enn argumentene om inflasjon og svekka konkurranseevne. Denne politikken tar regelrett strupetak på produksjonen i Norge. Det at bankene nå har problemer er et tegn på det samme, sier han.

Dahle mener at det er mulig at så mye produktiv virksomhet er rasert at den er umulig å gjenopprette: – Det er lett å rive ned, men vanskelig å bygge opp. For å sette det på spissen vil jeg si at den politikken som føres legger store deler av Norges produktive apparat i ruiner, sier Torstein Dahle. ■

Privat forbruk i prosent av fastlands Norges bruttonasjonalprodukt. Tabellen besvarer spørsmålet: Hvis alt privat forbruk dekkes av fastlands Norges bruttonasjonalprodukt, hvor stor andel er i såfall gått med?

Utviklinga av norsk storkapital bekrefter tesen om at «kapitalen har ingen hjemland».

Veksten i tjenesteytende virksomhet på bekostning av tradisjonell produksjon, har vært et kjennetegn ved Norge de siste åra. I dette intervjuet med Stein Stugu gis det et bilde på hvordan denne utviklinga styrer innafor det private næringslivet.

TROND CHRISTOFFERSEN

ØL

I det blå tiåret som nettopp er avslutta skjedde en del viktige endringer i norsk økonomi. Det politiske landskapet var prega av høye rop om privatisering, reduksjon av offentlig forbruk og fjerning av reguleringer som hindra den frie konkurransen. En bransje som har fått erfare ideologien også i praksis er bryggeri-næringa. Den frie kon-

kurransen ble sluppet løs på ølomsætninga i 1987. Om erfaringene fra denne omlegginga forteller Stein Stugu i dette intervjuet. Han er bryggeriarbeider, nestleder i klubben ved Ringnes (avdeling Frydenund), representant for de ansatte i bedriftens styre og AKP'er.

Den norske bryggeriindustrien har inntil for noen få år siden vært regulert på en ganske enstående måte, for-

teller Stein Stugu – mangeårig tillitsvalgt ved Ringnes A/S i Oslo. Såvel for øl som for mineralvann har det vært en regional oppdeling av markedet som har gitt lokale produsenter noe nær monopol innafor sitt område. I 1987 ble kartellavtalen mellom bryggeriene oppheva, og nå kan vi se en god del av virkningene det har hatt å slippe konkurransen løs på ølmarkedet. Det vi ser er at mens selve produksjonen rasjonaliseres og antallet produksjonssteder er på vei nedover, øker bruken av ressurser på markedsføring og transport. En miljøskadelig sløsing med samfunnsmessige ressurser er blitt resultatet uansett hvilke forbrukervennlige argumenter denne storstilte «de-reguleringa» ble gjennomført med.

– Fortell mer om hva

slags reguleringer som prega bryggeribransjen før 87.

Det dreier seg egentlig om to forskjellige slags reguleringer, en for øl og en for mineralvann. På mineralvannssida er det Coca Cola som var og fortsatt er regulerende «myndighet». Coca Colas varemerker (Coca Cola, Sprite, Fanta osv) står for 60 % av mineralvannsomsetninga i Norge. Coca Cola har gitt franchise (enerett til å tappe og selge innafor et avgrensa område) til hele seks bryggerier. Det betyr at Norge er delt i 6 Colarikar. Nora/Ringnes kan ikke selge Cola i Bergen fordi det er Hansa-land.

På ølsida var det bryggeriene sjøl som delte landet mellom seg gjennom en kartellavtale, forteller Stugu. Den fungerte sånn at hvis et bryggeri ville selge øl i et an-

Mens selve ølproduksjonen rasjonaliseres, øker bruken av ressurser på markedsføring og transport.

net distrikt, måtte det betale en avgift til bryggeriet som hørte hjemme i området. I praksis førte denne ordninga til distriktssvis monopol. Begrunnelsen for kartellavtalen var alkohol-politisk – konkurranse var ikke ønsket innafor ølomsetninga.

Denne kartellavtalen ble som sagt oppheva i 87 av bryggeriforeninga sjøl. Mack bryggeriet i Tromsø var blant de som var for, utifra tanken om at de ville kunne øke salget gjennom å få adgang til markedet sørpå. Men det er ikke å ta for hardt i å si at opphevinga av reguleringene skjedde etter politisk påtrykk. Vkt konkurranse, vekk med reguleringer til forbrukernes beste – dette er jo de fremste honnørorda fra 80-åras politikk. Riktig hva forbrukerne skulle vinne var kanskje mer uklart ettersom

Norge er delt i 6 Cola-riker. Nora/Ringnes kan ikke selge Cola i Bergen fordi det er Hansa-land.

verken billigere øl, mere øl eller lettere tilgjengelig øl er aksepterte mål i norsk politikk.

– Hvis ikke forbrukerne hadde noe å vinne, hvem hadde det da? Hva skjedde egentlig da den frie konkurransen ble en realitet?

Noe er lett å gjette seg til, svarer Stugu. De store innstilte seg fort på at hele landet var blitt deres marked. Noen småbryggerier som f.eks Borg har prøvd seg litt,

men i virkeligheten dreier det seg om tre grupper. Den virkelig tunge er Nora (Ringnes, E.C.Dahl, Nordlands Bryggeri, Arendals bryggeri pluss etter et oppkjøp også Tou som leverer Carlsberg på lisens). I tillegg er Hansa (med svensk kapital fra Procordia = Pripps) og Mack aktive i det nasjonale markedet. Mellom disse har det blitt en reell konkurranse. Butikkene i de sentrale områdene har nå alternative leverandører.

«Mer miljøskadelig produksjon og distribusjon»

En annen konsekvens som var uunngåelig, fortsetter Stugu, var at transportbehovet i ølomsetninga økte enormt. Før produserte Hansa i Bergen og distribuerte i nærområdet, mens Ringnes gjorde det samme i Oslo-regionen. Nå passerer

fullasta lastebiler med øl hverandre på Finse, på vei over fjellet i hver sin retning.

Miljømessig er dette opplagt bakstreversk. Skal utlippene fra vare- og persontransporten reduseres må samfunnet forandres i retning lokal produksjon og distribusjon. Her har det derimot bevisst blitt gjort et kjempespang i feil retning, mener Stein Stugu. Dessuten er landsomfattende distribusjon kjempedyrt. De store kostnadene som en landsomfattende satsing ville medføre, var en direkte årsak til at ledelsen for Tou bryggerier i Stavanger solgte.

Konkurransen har også ført til en hel haug markedsføringstiltak som alle sammen går i miljøfiendtlig retning. Det dreier seg om flere etiketter pr. flaske, sølv og gull-papir rundt flasketu-

ten, six-pack'er av papp eller plastikk. I det hele tatt er utviklinga i retning mer innpakning i forhold til innhold, en utvikling mot mer energikrevende produksjon. Sølvpapiret er basert på alu-

leveranser til restaurantene. Den forgår ved at bryggeriene kommer med pakketilbud på hva et skjenkested kan få ved å velge nettopp Hansa eller Ringnes. Det bryggeriene betaler for er tappeutstyr,

over på bryggeriene.

I tillegg til kampen om å pushe sitt øl-merke på restaurantene, har konkurransen skjerpa seg overfor dagligvare-forretningene. Du har sikkert lagt merke til, berner-

forretninger. Det nærliggende neste spørsmål blir selvfølgelig om disse stablene oppstår av seg sjøl. Denne gang er Stugu i gang med svaret før vi rekker å spørre: Saken er at bryggeriene nå

minium og helt unødvendig. Utviklinga i retning bokser krever mer aluminium og stål for ikke å snakke om all den plassen det vil kreve på landets søplefyllinger, hvis den slår igjennom.

Det er ingen tvil om at Stugu er mot virkningene av den frie øl- konkurransen. Men det er jo ikke annet å vente av en som er bryggeriarbeider og AKP'er. Følgelig spør vi om økonomien. For det er vel så at reformen virker som den skal økonomisk?

Svaret lar ikke vente på seg. Det å etablere seg i nye distrikter og sloss om markedene der er rådyrt, sier Stugu. På grunn av reklameforbudet mot øl må andre incitamenten finnes. Det viktigste er kanskje kampen om

Bryggeriene ansetter folk som stabler øl og mineralvann i forretningene, samt vrir flaskene rundt, slik at etiketten vender mot dem potensielle kjøperen.

glass, brikker og inventar. Det er tilogmed eksempler på at de har gått inn og sletta gjeld for å få overta etter konkurrenten som leverandør. Denne praksisen er helt klart en av grunnene til overetableringen som har vært i restaurantbransjen. Det store antallet dårlig funderte restaurant-bedrifter har medført en svimlende høy konkurransesprosent. Dette har vært gjort mulig blant annet fordi det har gått an å velte nesten alle etableringskonstnadene

ker Stugu, at når du skal lokalisere ølet i butikken, så finner du stadig oftere en stabel med kasser. På toppen av de øverste kassene er det stabled six-pack'er eller løse enkelt flasker. Og merkelig nok står alle flaskene og smiler med de fine nye etikettene sine vendt rett mot deg så det skal bli fristende enkelt å forsyne seg.

– Når intervjueren tenker seg om, stemmer beskrivelsen presis med egne observasjoner i Oslos dagligvare-

ansetter folk som kjører rundt og stabler øl og mineralvann i forretningene, samt utfører det samfunnsmessig uunnværlige arbeidet å vri flaskene rundt slik at etiketten vender mot den potensielle kjøperen. Reine «stå-på-pinne» jobber. Viktige i konkurransen mellom bryggeriene om å få den gunstigste plasseringa for sine produkter i butikkene, men jeg har vondt for å se hva forbrukerne vinner på dette, konkluderer Stugu sin egen utlegning på dette punktet.

En annen nyskaping som illustrerer en utvikling i samme retning er et EDB-system som er utvikla og nå tilbys til dagligvareforretningene. Dette systemet ser

blant annet på omsetning i forhold til hylleplass, og skal hjelpe butikksjefene til å finne ut om den mest lønnsomme plassfordelinga mellom de ulike drikkevarene er valgt. Ingen bør bli forbausa om disse utregningene skulle vise at det lønner seg å prioritere enda mer plass til øl og Coca Cola.

– Stugu mener altså helt klart at eksempler fra tre års fri- konkurranse på det norske øl-markedet viser at rasjonaliseringsgevinsten som oppnås i produksjonen sløses bort på en miljøskadelig markedsføringskrig. Men holder denne konklusjonen i større målestokk, spør vi ham. Kan du belegge det?

En sammenlikning mellom dansk og norsk bryggeri-industri er nyttig da, svarer Stugu. I 1985 kjempa de danske bryggeriarbeiderne en langvarig vill streik. Hovedspørsmålet var krav om bemanningsgarantier og at rasjonaliseringsgevinsten skulle tilfalle arbeiderne, ved innføringa av ny teknologi. Bryggeriarbeiderne tapte ettertrykkelig. Arbeiderne ved Tuborg og Carlsberg måtte gå med på store reduksjoner i arbeidsstyrken og utstrakt bruk av 3-skifts ordninger – kort sagt en omfattende rasjonalisering av produksjonen.

I norsk bryggeri-industri er ikke den tilsvarende offensiven gjennomført. Arbeidstidsordningene er i hovedsak anstendige. Lønnsnivået for norske bryggeri-arbeidere ligger nå noe over de danske, mens danskene for et tiår sida lå skyhøyt over.

Likevel er dansk øl dyrt ut fra fabrikk enn det norske, sier Stugu og er kommet til poenget. Da ser vi sjølsagt bort fra avgiftene. Forklaringa ligger i at utgiftene til administrasjon og markedsføring i Danmark har vokst kraftig etter rasjonaliseringene. De utgjør en bety-

delig høyere andel i Danmark enn i Norge. Tall fra sammenslåinga av Ringnes og Tou Bryggeri i Stavanger etter opphevinga av kartell-avtalen dokumenterer at nøyaktig den samme utviklinga gjør seg gjeldende her i landet.

– Din tidligere øl-tappekollega, Tron Øgrim, lanser-

Slaget om bokseballasje kan vinnes av en allianse mellom miljøbevegelsen og fagbevegelsen.

te for et par år sida teorien om det menneskelige arbeidets fall. Øl-tapping var et typisk eksempel på at menneskelig arbeid som kilde til profitt var i ferd med å tørke ut og erstattes av ny teknologi. Ser du ikke denne utviklinga i virkeligheten?

Kanskje ikke så dramatisk og fort, svarer Stugu, men i den sammenhengen kan det være på plass å fortelle om de nye anleggene til Coca Cola og Schweppes i Wakefield i England og Dunquerque i Frankrike. Disse nye fabrikkene har en enorm kapasitet og kjører døgnet rundt hele året. I den ene enden av fabrikkene har de bygd en boks-fabrikk. Det går bare en time fra en rull med aluminium settes inn i maskinen i den ene enden av anlegget til Cola- boksene er ferdig tappa og pakka i den andre enden.

Hele opplegget er bygd på en ekstrem tilpasning til kapitalens behov. Det jobbes 12 timers skift med en times pause. Skiftplanen er 3 dagskift, 3 fridager, 3 natt-

sift, 3 fridager. Ferier gjennomføres ved at arbeiderne dekker opp for hverandre ved å kjøre skiftplanen 5 dagskift, 2 fridager, 5 nattskift, 2 fridager. Det ansettes høy-kvalifiserte folk, slik at truck- føreren forventes å kunne fikse elektronikken hvis noe går galt. Lønna er relativt høy, mot at folk organiserer seg i hus- foreninger som ingår non-strike-agreement.

Denne nye teknologien er basert på engangsemballasje. Noen få slike anlegg vil ha kapasitet til å dekke hele Europa. Et anlegg holder i massevis til å dekke et land som Norge.

– Etter denne dystre gjennomgangen må vi spørre Stugu: Står en sånn omlegging for døra her til lands?

Jeg vet ikke hva som vil skje, begynner Stugu. Hva Coca Cola gjør er sjølsagt ganske avgjørende, og et viktig varsel ligger i at The Coca Cola Company ikke ingår franchise avtaler for boks-tapping i Norge. Det behøver ikke bety at de har bestemt at tapping ikke skal skje her i landet, bare at de sikrer seg muligheten til å velge å fylle også det norske markedet med mineralvann fra et slik super-anlegg.

Mye avhenger av den miljø-politiske kampen om engangsemballasje. Den grunnleggende innvendinga mot engangsemballasje er ressursløsning og økt forbruk av energi i sjølve produksjonen. Jeg har også nevnt tom-boksenes bidrag til å fylle opp søplefyllingene rundt om.

Men det er et annet perspektiv som kanskje er like viktig, sier Stugu. Det dreier seg om de samfunns- mesige konsekvensene av mer sentralisert produksjon og distribusjon. Jeg tenker da både distriktspolitisk og mil-

jøpolitisk. Slik det norske øl og mineralvannmarkedet fungerer i dag, lønner det seg å ha et lokalt distribusjons-senter i hvert distrikt innafor en radius av 5 til 10 mil. Det nettet av arbeidsplasser som dette representerer står i fare ved økt andel boks-salg. Boks-distribusjon vil trolig egne seg best gjennom de vanlige store grossistene. Og dersom behovet for et lokalt distribusjonsapparat svekkes, svekkes også argumentene for desentralisert tapping.

Dette høres kanskje ikke så farlig ut, men i distriktene kan dette stå om svært avgjørende arbeidsplasser. I Møre og Romsdal samarbeider for eksempel Nora med et lokalt firma som heter Oskar Sylte. Striden om nedleggelse av lokale distribusjonssentra med f.eks 10 arbeidsplasser er trolig fullstendig ukjent for Røde Fanes lesere, men lesere av lokalavisa vet godt at dette er en viktig kamp.

En økning av boksenes andel av salget vil svekke det desentraliserte distribusjonsapparatet for øl og mineralvann. Dette fører uungåelig til mer biltransport fra de sentrale enhetene ut til forbrukerne. Denne uønska transportutviklinga vil også ramme distribusjonen av drikkevarer med returemballasje, det vil si flasker.

En sånn utvikling er helt unødvendig, avslutter Stugu samtalen med en alvorlig tone – dog uten å heve stemmen, for han er en stillferdig person. Slaget om bokseballasje kan vinnes av en allianse mellom miljøbevegelsen og fagbevegelsen. For samfunnet dreier det seg om energibruk, utslipp, avfall og for arbeiderne i nærings- og nytelsesmiddelindustrien dreier det seg blant annet om arbeidsplasser, distribusjon, normalarbeidsdagen og lønns og arbeidsvilkår. Denne saken er etter min mening for god til å tapes. ■

Det er i dag like mange sysselsatte kvinner som menn, og kvinnene er i flertall i arbeiderklassen.

De siste tretti åra har klassestrukturen i Norge blitt grunnleggende forandret. Husmora har blitt arbeider noe som har økt det totale antallet sysselsatte i Norge med over en halv million. Folk blir ikke lenger forsørget, de lever av egen pengeinntekt.

JON SANDVIK

KLASSER

Det er nærmest et dogme idag, at den som ikke kan forsørge seg selv han er en byrde for oss andre. Studentene er en byrde, pensjonistene er en byrde og de arbeidsløse og trygdede er selv-

sagt en byrde. Ja faktisk er det vel værre enn som så, for er det ikke rent ut inflasjonsdrivende å fø på alle disse uproduktive menneskene? Er det kanskje ikke slik ifølge offisiell propaganda at disse – kan vi kalle dem snylterne – nærmest undergraver

hele vår sivilisasjon?

Vi kan selvsagt heve oss over denne tankegangen moralsk, men ingen spør hvor tankegangen kommer fra. Det er idag for første gang i historien flere sysselsatte enn ikke-sysselsatte i Norge (figur 1). Rent logisk kunne

man altså forestille seg at når den faktiske forsørgerbyrden har avtatt kraftig så skulle også klagingen over denne byrden avta. Istedet har den økt.

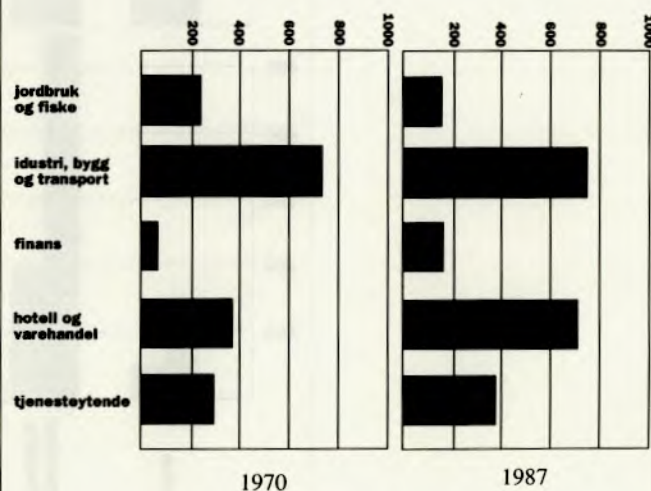
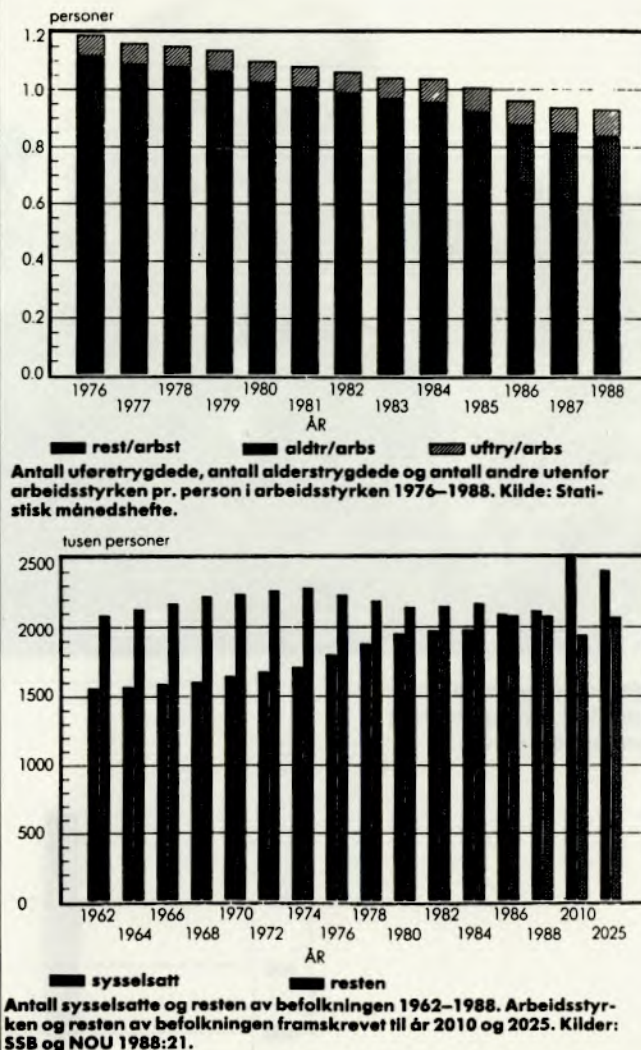
Holder vi trygdene utenfor ser vi at det idag er nær to sysselsatte pr forsørget person. Fra 60-tallet til idag har husmora fått seg arbeid og det er nå snart bare barna som forsørgeres privat. Og før husmora var det bestemor og bestefar: I 1966 var tallet på alderstrygdede 2.5 ganger så høyt som i 1945, i 1988 var dette tallet nær fordoblet igjen. Tar vi også med utbyggingen av barnehager, grunnskolen og den videregående skolen ser vi at det snart ikke er områder av livet som ikke er underlagt pengeøko-

nomien.

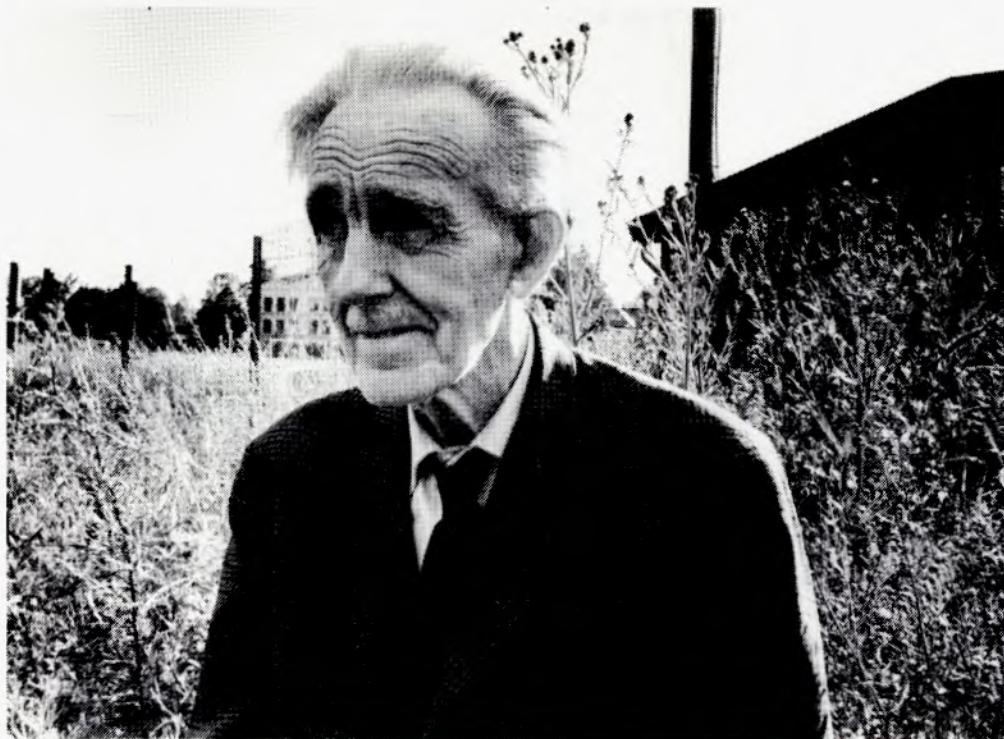
Vi kaller dette den samfunnmessige reproduksjonen: De arbeidende må hvile for å kunne gå på en ny arbeidsdag; Nye arbeidere må fødes, vokse opp og utdannes til å erstatte de som faller fra; og De som «faller utenfor» på grunn av sykdom, alderdom eller av annet må tas vare på for å sikre sosial stabilitet.

Før krigen ble disse oppgavene løst privat i tette sosiale nettverk på bakgrunn av naturalhusholdning og fedrenes inntekt – idag løses de offentlig i en pengeøkonomi og på bakgrunn av både mors og fars inntekt.

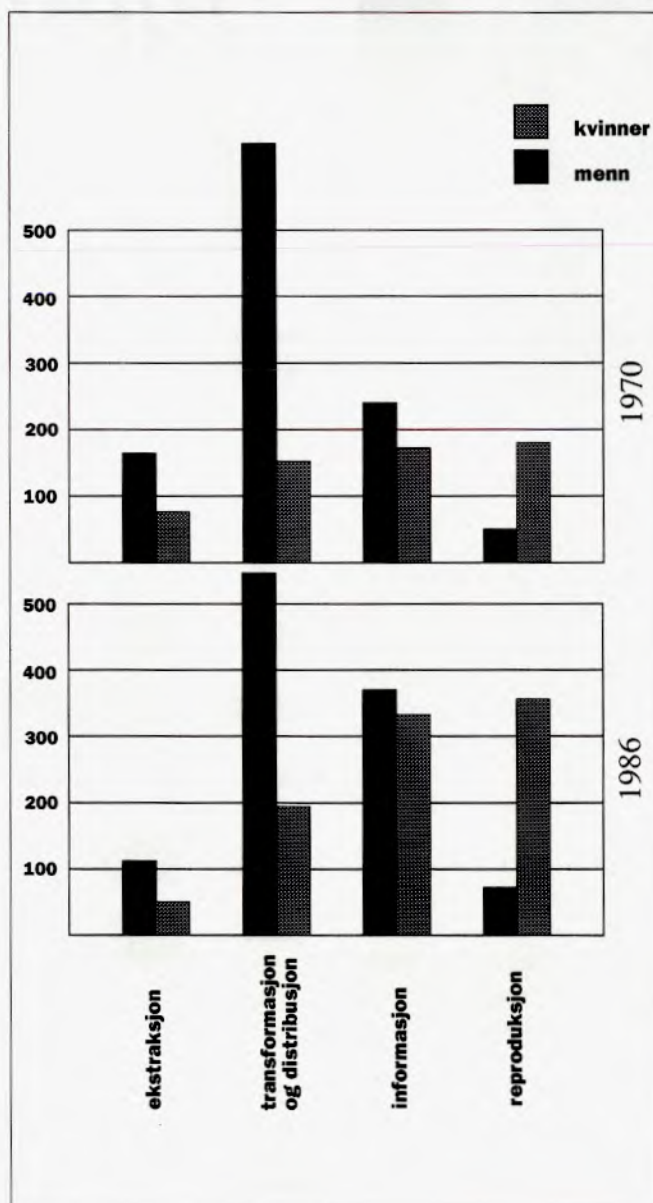
Denne utviklingen oppfattes gjerne som resultat av en politisk strategi satt iverk

figur 1

Figur 2 a. Veksten i de tjenesteytende næringene har økt den totale sysselsettingen i Norge med 30 prosent. Tall i tusen.

Også omsorgen for de eldre har blitt underlagt pengeøkonomien.

Figur 2 b. Veksten i de tjenesteytende næringene har vært mulig ved at kvinnene har gått ut i yrkeslivet for fullt.

Vi vil oppleve en politisk forvandling som bare kan sammenlignes med framveksten av den første arbeiderbevegelsen fra 1880 til 1920

på tvers av kapitalismens interesser, men den er også funksjonell for kapitalismen. Rent bortsett fra at det åpenbart finnes grenser for hvor hardt reproduksjonsoppgavene i samfunnet kan tynes, er det to forhold som skiller seg ut. Når reproduksjonen gjøres til et offentlig anliggende underlagt pengeøkonomien frigjøres arbeidskrafta fra mange sosiale bånd og blir dermed mer mobil. For det andre skapes et helt nytt marked – far skal ha bil og drill, mor skal ha støvsuger og vaskemaskin, barna skal ha platespiller og TV, de gamle skal ha sykehussenger.

Idag framstilles den offentlige omsorgen som en byrde for kapitalismen, men fram til stagnasjonen i verdensøkonomien satte inn på begynnelsen av 70-tallet var denne omsorgen et dynamisk element i den fantastiske etterkrigskapitalismen.

I rapporten «Kvinner og sysselsetting» dokumenterer Jørn Rangnes i Kommunaldepartementet hvordan økningen i sysselsettingen henger sammen med en vekst i de tjenesteytende næringer og med kvinnenes inntog på arbeidsmarkedet. – «Mens tjenesteytende næringer inkludert offentlig service og forvaltning (fra 1970 til 1980) økte sysselsettingen med

400.000 personer, gikk sysselsettingen ned i primærnæringene og stagnerte i sekundærnæringene.» (se figur 2).

Mens det idag er nær like mange sysselsatte kvinner som menn, var det i 1970 omlag dobbelt så mange sysselsatte menn som kvinner. Denne revolusjonerende endringen av norsk samfunnsstruktur har altså skjedd bare iløpet av noen få tiår, faktisk innenfor det samme korte tidsrom som den moderne norske venstresida har eksistert. Det er altså ikke merkelig at selv store deler av denne venstresida har problemer med å oppfatte den strategiske betydningen av kvinnekampen.

Ja vi må faktisk innse at denne utviklingen har konsekvenser langt utover den klassiske kvinnekampen – den rokker ved selve tyngdepunktet innad i arbeiderklassen. I studieboken «Det norske samfunnssystemet i slutten av 20. århundret» (Studieutvalget AKP(m-l)) har Jon Ivar Elstad anslått størrelsen på samfunnsklassene i Norge (figur 3). Arbeiderklassen er fremdeles den største klassen og utgjør omlag 50 prosent av alle sysselsatte. Kvinnene er i flertall i arbeiderklassen, mens mennene er i klart flertall i småborgerskapet som totalt utgjør omlag 35 prosent av alle sysselsatte.

8 prosent av de sysselsatte er plassert i gruppen «Velferdsyrker», dette er høyskoleutdanna lavtlønnsyrker som lærere, førskolelærere, sjukepleiere og lignende. Eldstad lar det nærmest være et spørsmål om smak og behag om disse skal føyes til småborgerskapet eller til arbeiderklassen. Ønsker man som «arbeider av den gamle skolen» å plassere dem i småborgerskapet, for slik å «rense arbeiderklassen for småborgerlige kvinner», ender man istedet med at små-

borgerskapet totalt kommer opp i over førti prosent av alle sysselsatte og nærmer seg arbeiderklassen i omfang.

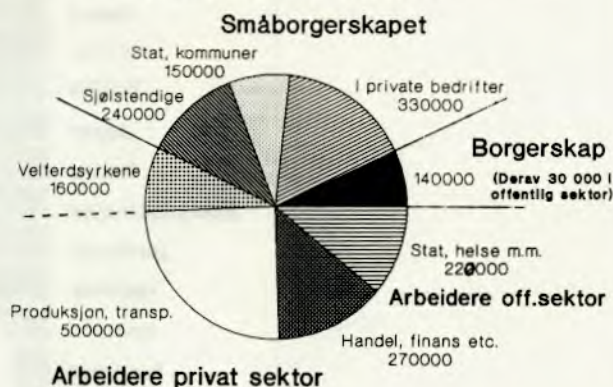
Men nærmest uansett hvordan man regner er det viktig å innse at store endringer av arbeiderklassens sammensetning har skjedd, like under nesa vår, bare de siste tiårene. Denne utviklingen har flyttet tyngdepunktet i arbeiderklassen fra sekundærnæringene til de tjenesteytende næringer, og den har brakt kvinnene i flertall i arbeiderklassen. Og samtidig er denne tallmessige forskyvningen bare begynnelsen på en politisk utvikling som vi foreløpig ikke kan se enden på.

Vi vil oppleve en politisk forvandling som bare kan sammenlignes med framveksten av den første arbeiderbevegelsen fra 1880 til 1920, for det er ganske opplagt at selv disse nye arbeidergruppene vil måtte organisere seg for å unngå paria-rollen. Og deres innflytelse vil heller øke enn avta de neste tiårene. Men hvilken politisk kultur denne bevegelsen vil utvikle er fremdeles ganske uklart. Den vil preges av den kvinnelige tenkemåten og selve arbeidsinnholdet – omsorgsarbeid og annet tjenesteytende arbeid – forøvrig vil det være venstresidas strategiske oppgave de nærmeste tiårene å forme den politiske utviklingen til denne nye arbeiderbevegelsen.

Det er lett å la seg forføre av de store tall. For når vi sier at kvinnene idag utgjør nær halvparten av alle sysselsatte og mer enn halvparten av arbeiderklassen, så er dette en sannhet med modifikasjoner. For i tillegg til at kvinnes yrkesaktivitet preges av at de jobber i kvinneyrker med kvinnelønn preges den også av at

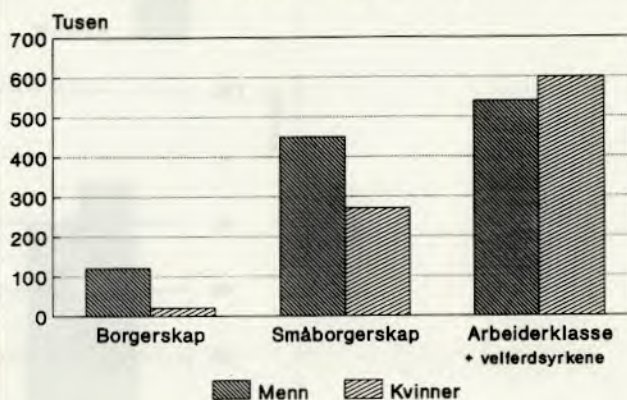
3a

Klassetilhørighet, menn og kvinner ialt 2 010 000 yrkesaktive i 1985

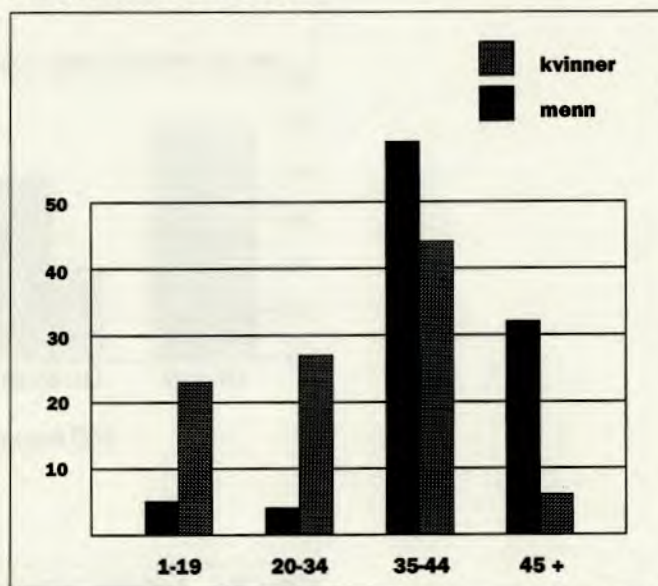
3b

Samfunnsklassene i 1985 Ca. 2 mill. yrkesaktive menn og kvinner

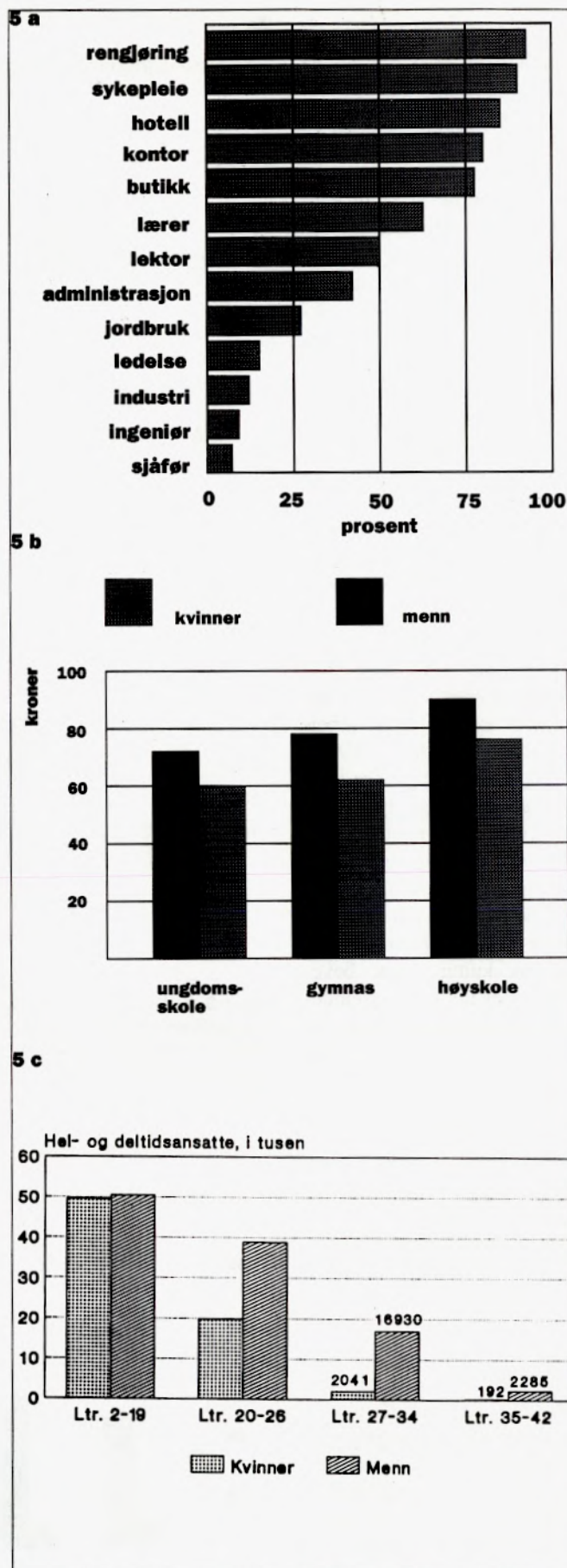

Figur 3 a. Klassetilhørigheten hos Norges 2 millioner yrkesaktive i 1985. Arbeiderklassen utgjør 50 prosent.

Figur 3 b. Kjønnfordeling i klassene blant Norges 2 millioner yrkesaktive i 1985.

Figur 4. Kvinner jobber deltid, mens menn jobber fulltid eller mer. Verdiene er i prosent av alle yrkesaktive pr kjønn og viser hvor mange som jobber 1-19, 20-34, 35-44 og mer enn 45 timer pr uke.

Figur 5a. Andelen kvinner i utvalgte yrker. Arbeidsmarkedet er klart kjønnsdelt.

Figur 5b. Forskjell i lønn for menn og kvinner med samme utdanning.

Figur 5 c. Antall menn og kvinner pr. lønnstrinn i staten.

kvinnene jobber deltid (se figur 4). Kvinnene har altså fremdeles et bein i hjemmet.

Mens bare 9 prosent av alle sysselsatte menn jobbet mindre enn 35 timer i uka i 1987, hadde 50 prosent av alle sysselsatte kvinner en arbeidstid kortere enn dette. Kvinners arbeid er altså fremdeles i mindre grad enn menn integrert i pengeøkonomien, noe som også gjenspeiler seg i det faktum at kvinner bruker omtrent dobbelt så mye tid på husholdsarbeid som menn (tidsnytteundersøkelsen 1981).

Dette at kvinner fremdeles har hovedansvaret for arbeidet i hjemmet, samtidig med at de i langt større grad har blitt yrkesaktive utenfor hjemmet er et sentralt trekk i arbeiderkvinnenes livssituasjon. Det tvinger dem til å kjempe både for at mannen skal ta en større del av ansvaret for husholdsarbeidet og

Kvinner jobber deltid fordi hun fortsatt har hovedansvar for arbeidet i hjemmet.

for arbeidsforhold som gjør det mulig for dem å oppfylle forpliktelsene sine i hjemmet.

Den andre viktige kampen for den kvinnelige arbeiderklassen er kvinnelønna. Arbeidsmarkedet er klart kjønnsdelt og lønningene deretter (se figur 5). Kvinnene får de dårligst betalte jobbene og for personer med samme utdanningsnivå får kvinner gjennomgående lavere lønn enn menn.

«Kvinner befinner seg oftere i sektorer som har lavere lønnsevne, høy arbeidskraftintensitet og lavere substitusjonsmulighet, – der mulighetene for å skyve kostnadene over på brukerne/kundene er små, eller der oppgavene som utføres tradisjonelt har vært utført ulønnet innenfor private hushold – av kvinner.» oppsummerer Rangnes i rapporten Kvinner og sysselsetning.

Dette sentrale forholdet kom blant annet til uttrykk

Hele grunnlaget for veksten i de tjenesteytende næringene var den høye produktiviteten som fulgte med en lang teknologisk utvikling.

gjennom 1.mai togene i 1990, der kampen for å heve kvinnelønna sto sentralt.

Fra 70-tallet har den vestlige økonomien opplevd en stadig stigende massearbeidsløshet. Vil dette tvinge den langsiktige utviklingen vi har beskrevet over, på retrett? Det er lite sansynlig, selv om det selvsagt er vanskelig å spå om framtiden. Hele grunnlaget for veksten i de tjenesteytende næringene og stagnasjonen i sekundærnæringene var den høye produktiviteten som fulgte med en lang teknologisk utvikling.

De varene det var mulig å få solgt kunne produseres

med stadig mindre innsats av arbeidskraft. Så for stadig å tjene penger utviklet kapitalismen markedet for tjenester og gjorde butikk av det tidligere private omsorgsarbeidet. Dersom utviklingen skulle gå slik at store deler av befolkningen fullstendig faller utenfor systemet er det naturlig å se dette som slutten for kapitalismen. Et system som kan fø en hel befolkning men bare før to tredjedeler av den fordi den siste tredjedelen ikke lønner seg, kan neppe i lengden overleve den sosiale uroen som følger av dette.

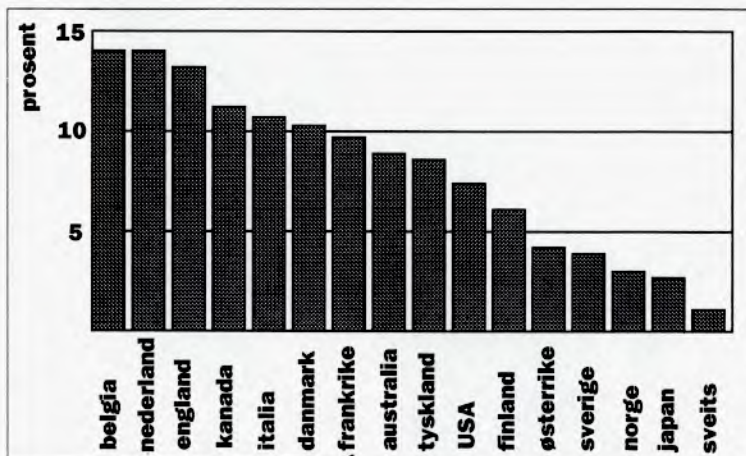
Da er det mer naturlig å se angrepene som idag kommer på arbeidsfolks levekår som et forsøk på å øke uts-

vettinga på så mange måter som mulig. – Arbeidsløshet er et middel for å øke jobb-usikkerheten for slik å kunne presse lønningene nedover. – Angrepene på offentlig sektor et forsøk på å legge flere arbeidsoppgaver på de samme arbeiderne uten å heve lønna.

Så kommer i tillegg det faktum at den økte kvinnesysselsettinga har endret lønnsnivået i samfunnet slik at det idag er svært vanskelig i det hele tatt å fø opp barn bare på en arbeiderinntekt.

Men det er vanskelig å spå – spesielt om kapitalismen. Arbeidsløshet og angrep på offentlig sektor er jo i hovedsak påført samfunnet av internasjonale økonomiske konjunkturer som ingen idag har en patent kur mot, selv om politikken som skal møte krisa velges. Bare en ting kan vi ialle fall si om denne politikken – den ber om bråk. ■

Figur 1.
Arbeidsløsheten i 16 OECD-land i 1984. Før krisen satte inn var det bare Kanada, Italia og USA som hadde massearbeidsløshet. Dagens store forskjeller i arbeidsløshet mellom landene kan i liten grad forklares med forskjeller i produktivitet, lønns og prisnivå eller inflasjon.

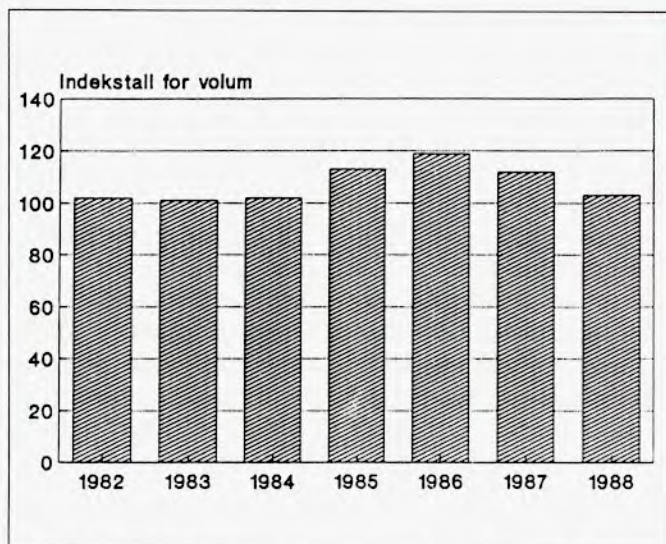
I «Nationernas ofärd» har Göran Therborn delt inn OECD-landene i tre grupper med hensyn på arbeidsløshet (se figur 1). Arbeidsløsheten har både blitt studert i forhold til økonomiske særtrekk i de enkelte land som økonomisk vekst, lønns og prispolitikk, sysselsetningsgrad og lignende; og i sin historiske utvikling i de enkelte landene. Den viktigste årsaken til at enkelte land har klart å opprettholde full sysselsetting mens massearbeidsløsheten har fått utvikle seg i andre land, er om det enkelte land faktisk fører en politikk for full sysselsetting eller bare later som.

«Ved en analyse av de seksten landenes etterkrigs-historie finner vi at den fulle sysselsetningen i fem av dem var fast etablert i det politiske og økonomiske systemet innen den nåværende krisen slo til. Det er Japan, Norge,

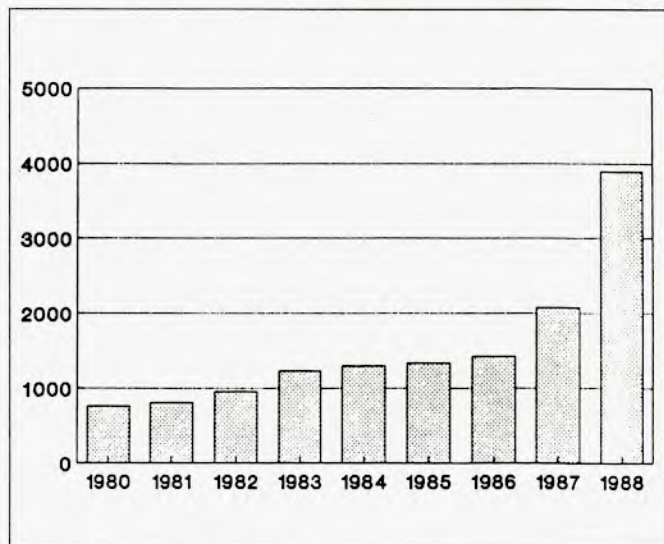
Arbeidsløshet er ikke en uunngåelig skjebne, men et resultat av en ønsket politikk, konkluderer Göran Therborn som har studert forskjellen i arbeidsløshet innen OECD-landene. I Norge økte arbeidsløsheten for alvor etter Brundtlandregjeringens «snuoperasjon» i 1986.

JON SANDVIK

ARBEIDSLØ

Figur 2 a. Detaljomsetningen går ned etter 1986

Figur 2 b. Konkursene øker.

Sveits, Sverige og Østerrike, med andre ord landene med lav arbeidsløshet under den nåværende krisen og ingen andre. Eksistensen eller fraværet av et institusjonalisert engasjement for full sysselsetting er den grunnleggende forklaringen på den nåværende krisens vidt forskjellige virkninger.»

Som institusjonelle engasjement for å oppnå full sysselsetting trekker Therborn blant annet fram følgende: – motkonjunkturmekanismer, – spesielle tiltak for å kontrollere tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft, – og det å unnlate å benytte arbeidsløshet for å oppnå andre formål.

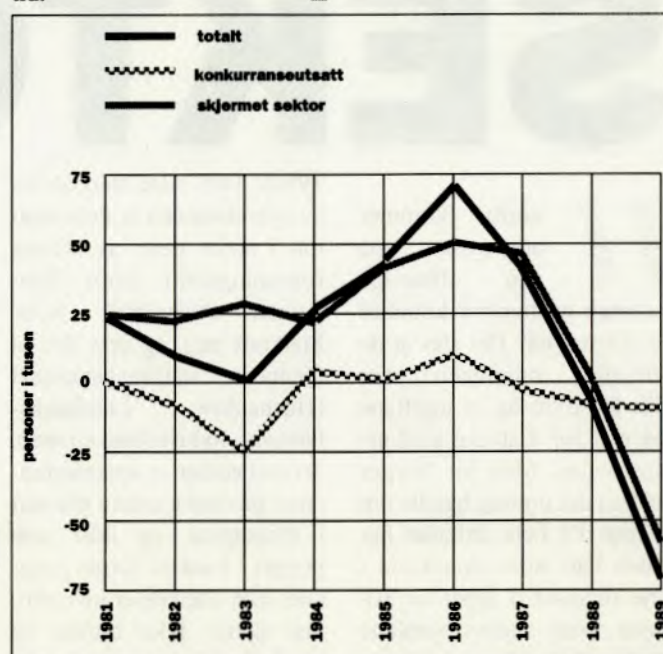
I Norge utviklet massearbeidsløsheten seg hovedsakelig etter Brundtlandregjeringens snuoperasjon i 1986 (se figur 2). Gjennom et kraftig angrep på lønnsnivået, blant annet gjen-

nom parolen om at «en månedslønn skal vekk» og gjen- nom lønnsstopp utviklet det seg en kraftig krise for den skjermede delen av norsk økonomi. Antall konkurser økte kraftig, og dette førte til en nedgang i sysselsettingen i den skjermede sektor uten at den konkurranseutsatte sektor viste noen øket vekst.

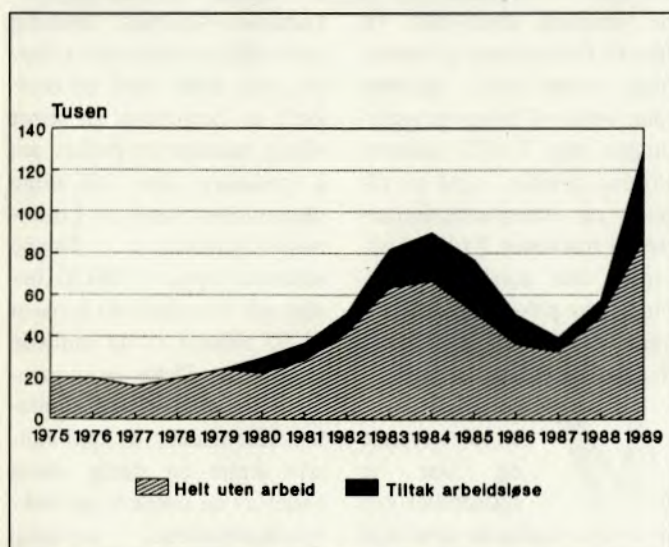
I tillegg til arbeidsløshetstallene er det verdt å merke seg den gradvise økningen i antallet sosialhjelpmottakere gjennom 80-årene, som delvis har tatt av for arbeidsløsheten. Dette er også et uttrykk for hvor hardt presset den norske familieøkonomien er idag, hvor avhengig nordmenn er av pengeinntekt og hvor vanskelig det vil bli eventuelt å presse store deler av arbeidsstyrken tilbake i familiens omsorg.

Utviklingen av arbeidsløsheten i Norge etter 1986 støtter til en viss grad opp under

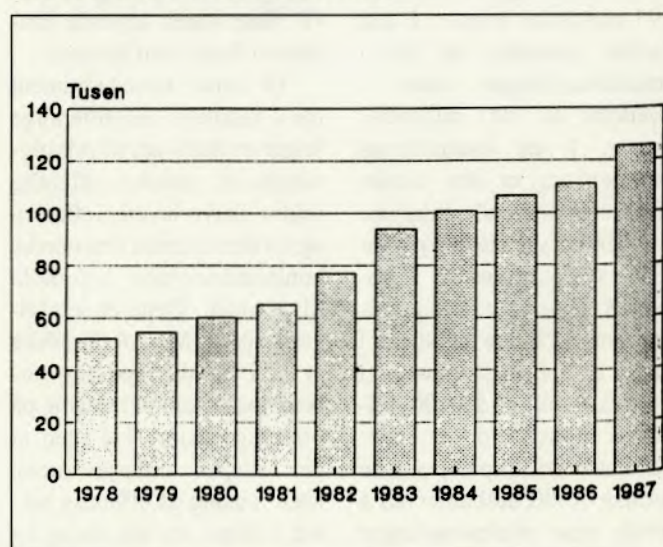
Therborns tese om at arbeidsløshet er resultatet av en ønsket politikk fra de regjerende politikernes side. Samtidig er det vanskelig å fri seg fra tanken om at det må være en viss sammenheng mellom den generelle arbeidsløsheten i OECD-landene som utviklet seg fra tidlig på 70-tallet og den generelle krisen som satte inn i kapitalismen på samme tid.

Figur 2 e. Sysselsettingen synker i skjermet sektor uten å stige i den konkurranseutsatte.

Figur 2 c. Arbeidsløsheten og folk på tiltak øker.

Figur 2 d. Antallet sosialhjelpmottakere øker.

Gjennom hele 80-tallet har vi opplevd en omfattende ideologisk kampanje for markedsliberalisme over hele verden. Presset mot velferdsordningene har økt og i dag er det krise som preger avisoverskriftene.

ROAR EILERTSEN

OFFENTLIG SEKTOR

Hvorfor kommer angrepene på den offentlige sektoren og hvorfor kommer de akkurat nå? Det sies at de offentlige ordningene har blitt for dyre og at utgiftene må ned for å styrke konkurranseevnen. Men for Norges del kan det umulig handle om penger. På hele åttitallet har staten hatt store overskudd i sine finanser. I løpet av 80-årene kom statens samlede oljeinntekter (fra skatter, avgifter og statens egne andeler i oljefeltene) opp i tilsammen 293 milliarder kroner. I den samme perioden ble det i statsforvaltningen spart i overkant av 300 milliarder kroner. I en internasjonal sammenheng er den norske staten i en helt unik situasjon.

Den norske statens gigantiske spareformue er i hovedsak plassert på tre områder. For det første har staten i dag en finansformue (i Norges Bank) på 90-100 milliarder kroner. For det andre har staten brukt sparepengene (omlag 70-80 milliarder) til å betale egne oljeinvesteringer kontant (i stedet for å ta opp lån, som var det vanlige før

1984). Den siste tredjedelen av spareformuen er dels skutt inn i andre deler av statens forretningsdrift (som Televerket, Postverket, NSB, Statkraft etc), og dels lånt ut gjennom statsbanksystemet (Husbanken, Landbruksbanken, Industribanken etc.). To tredjedeler av spareformuen er på denne måten plassert i realkapital, og ikke som penger i banken. Disse pengene, som allerede er investert, kan derfor ikke brukes en gang til. Men på den andre siden er det stort sett snakk om gode investeringer, som vil sikre staten løpende inntekter i årene som kommer.

Et annet hovedargument for å redusere den offentlige sektor er hensynet til prisstigningen. Å redusere offentlig sektor betyr lavere inflasjon og styrker dermed den norske konkurranseevnen i forhold til utlandet. Dette er selvfølgelig riktig. Men det ironiske er at i en tid med høy arbeidsløshet kan økt satsing på offentlig sektor skje uten at det skaper inflasjonspress. Men satsing på offentlig sektor, i form av utdanning og velferdsordninger vil føre til mindre arbeidsløshet. Det vil

i neste omgang føre til større konkurranse om arbeidskraften og høyere lønninger. Da får en også inflasjonspress, selv om ikke ethvert lønnstillegg slår ut i akkurat like stor prisøkning. Dersom det er mange arbeidsløse og andre ledige ressurser (produksjonssutstyr) vil reallønnsvekst og økte offentlige utgifter ikke føre til automatisk prisøkning i samme omfang. I materialet fra det tekniske beregningsutvalget foran lønnsoppgjøret i 1990 er lønnsvekstens virkning på prisene beregnet. Utvalget konkluderer med at tre prosents lønnsvekst vil føre til fire prosents prisstigning, mens seks prosents lønnsvekst vil bringe prisstigningen opp i 4,75 prosent. Prisene påvirkes også av tilbuds- og etterspørselsforholdene i markedet. I tillegg påvirkes den norske prisstigningen av prisene på importvarer, dvs. av prisstigningen i de landene vi handler med.

Men til syvende og sist er spørsmålet om hvor mye ressurser som skal brukes på den offentlige sektoren et politisk spørsmål.

De ledende politiske kreftene i Norge har allerede valgt å legge mer vekt på lav inflasjon enn på lav arbeidsløshet og gode velferdsordninger. I virkeligheten brukes arbeidsløsheten som et virkemiddel i den økonomiske politikken.

Hvilke drivkrefter ligger bak privatiseringen av offentlige tjenester? Det som er hevet over en hver tvil er at markedsøkonomiens arena utvides. Områder som tidligere ikke var en del av markedet trekkes inn. Dermed åpnes det nye muligheter for overskudd. I en tid hvor konkurransen skjerpes, samtidig som viktige markeder skrumper, kan dette være en drivkraft av betydning. Et annet viktig moment er ønsket om å redusere den offentlige økonomiens andel av bruttonasjonalproduktet. Denne sektoren legger i OECD-beslag på fra knapt 40 prosent til 60 prosent av de samlede ressursene. Dette er et problem for den private kapitalen. Kostnadene til kapitalutstyr utgjør en stadig større andel av de samlede produksjonskostnadene, samtidig som den raske teknologiske utviklingen gjøre levetiden

Private løsninger baserer seg ofte på at det ikke inngås tariffavtaler. I Storbritannia har privatiseringsbølgen ført til en kraftig nedgang i organisasjonsprosenten i arbeidslivet.

til dette utstyret stadig mindre. Dette skjerper behovet for å holde en større del av verdiskapingen tilbake i bedriftene. Disse kapitalproblemene slår ut i et ønske om å begrense størrelsen på offentlig sektor. Det er grunn til å tro at problemene med avkastningen er et internasjonalt forhold.

Privatisering har også blitt en viktig metode for å knekke fagbevegelsens innflytelse, for å presse ned lønningene og for å ta bort op-

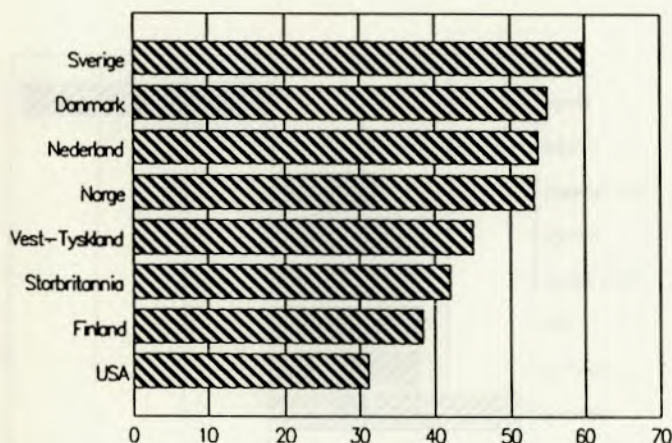
parbeidete goder. Private løsninger baserer seg ofte på at det ikke inngås tariffavtaler, at ansettelsesvilkårene er løssere og mindre forpliktende for arbeidsgiveren. I Storbritannia har privatiseringsbølgen ført til en kraftig nedgang i organisasjonsprosenten i arbeidslivet.

Hvordan har så staten forvaltet sine inntekter og utgifter de siste årene? I prosent av bruttonasjonalproduktet har ikke de offentlige utgiftene endret seg vesentlig i løpet

av de siste årene. Det er særlig utgiftene til trygder og pensjoner som har steget, men også utgiftene til helsestell og undervisning har vokst sterkere enn BNP.

Hvordan står Norge seg i forhold til andre OECD-land? Norge ligger i det øvre tetsjiktet når det gjelder de offentlige inntekternes andel av brutto nasjonalprodukt. Men både Sverige, Danmark og Nederland trekker inn en større del av landets økonomiske ressurser til det offentlige enn Norge gjør (se figur 1). I forhold til Sverige er forskjellen markant. Norge bruker 6,4 prosent mindre enn Sverige. Hvis Norge skulle hatt samme nivå som Sverige ville de offentlige inntektene vært 36 milliarder høyere. Det tilsvarer omtrent de samlede overføringene til kommunene dette året, eller mer enn en tredjedel av kommunesektorens samlede utgifter.

Når det gjelder de offentlige utgiftene har Norge havnet i en markert andredisjon, selv om utgiftene til oljevirksomheten er regnet

Figur 1. Offentlige inntekter. Figuren viser at Norge ligger i det øvre sjiktet av disse landene mht. offentlige inntekter som andel av BNP 1980-87. Tall i prosent.

Red.

Kunnskapssenteret De Facto har på oppdrag fra en rekke fagforeninger laget en rapport om den offentlige sektoren i 1990-årene. Denne artikkelen er et redigert utdrag av rapporten, redigert og satt sammen av Røde Fane-redaksjonen.

med. Danmark, Nederland og Sverige har fra 11 til 15 prosent høyere offentlige utgifter enn Norge. Vi er på linje med land som Vest-Tyskland og Storbritannia (se figur 2).

Når trygdeutgiftene er trukket fra har Norge bare så vidt større offentlige utgifter enn Finland, mens USA ikke uventet ligger betydelig under alle andre. Både Nederland, Storbritannia, Danmark og Sverige har større offentlige utgifter enn Norge når de er korrigert for trygdeutgiftene (se figur 3).

Når det gjelder offentlig overskudd i 80-årene står Norge i en helt unik særposisjon. Mens alle andre land har hatt store underskudd i den offentlige økonomien, har Norge hatt tildels enorme overskudd. I prosent av BNP hadde Norge et overskudd på 5,7 prosent som snitt for årene 1980 til 1987, mens f.eks. Nederland hadde et like stort underskudd (se figur 4).

Norge utmerker seg også med et i internasjonal sammenheng ganske lavt offentlig konsum. Bare USA og Nederland har lavere offentlig konsum enn Norge. Til offentlig konsum regnes kostnadene med å drive offentlig sektor (lønninger, kjøp av varer og tjenestester m.v.). Når det gjelder overføringer plasserer Norge seg

omtrent midt på treet. Igjen er det landene Danmark, Sverige og Nederland som prioriterer offentlige overføringer høyere enn Norge. De viktigste delene av overføringene er det offentlige trygde- og pensjonssystemet. Næringsstøtten (jordbruk, fiske og industri), ulike former for subsidier (enkelte matvarer o.l.) og u-hjelp faller også inn under kategorien overføringer (se figur 5).

I forhold til Danmark og Sverige bruker Norge nesten på alle områder mindre av brutto nasjonalprodukt på det offentlige. Vi bruker mest på forsvar, men ellers slår nabolandene oss på områdene administrasjon, utdanning, helse, sosial, bolig, kultur og transport (se figur 6).

Utviklingen av det offentlige konsumet har i USA vist en svak, men jevn økning i hele perioden. I dag bruker USA 15-20 prosent av sitt brutto nasjonalprodukt til offentlig konsum. I Storbritannia var det en kraftig vekst på syttitallet, mens andelen har gått litt tilbake på 80-tallet. Sverige og Danmark hadde en voldsom vekst i det offentlige konsumet på syttitallet, mens andelen har blitt noe redusert på 80-tallet. Disse to landene har desidert høyest andel av BNP i offentlig konsum, omlag 25

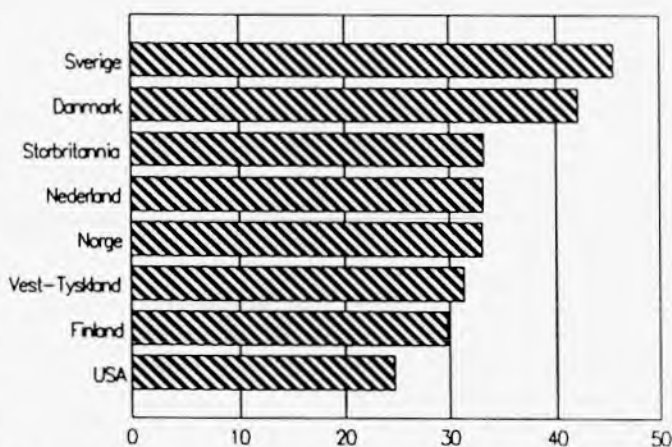
prosent. På syttitallet vokste det offentlige konsumet også i Norge, men bare med halvparten av den tilsvarende veksten i Danmark og Sverige. Veksten fortsatte også svakt utover i 80-årene, til 20,9 prosent av BNP i 1987 (se figur 7).

Hvis staten følger opp vedtatte programmer og gjeldende lover og avtaler vil staten få en utgiftsvekst på minst 40-50 milliarder kroner for det offentlige i 1995. Det er veksten hvis lønninger og pensjoner ikke øker i realverdi. Og da er det heller ikke regnet med kostnader til økt innsats for miljøvern, flere distriktpolitiske tiltak eller

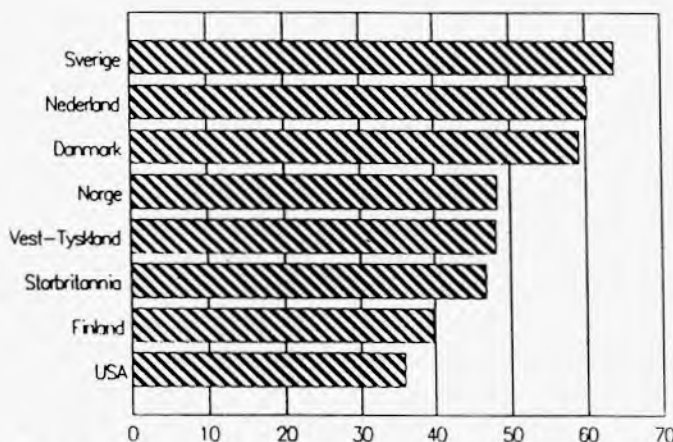
reell vekst i helsesektoren. Det betyr at det offentlige må øke sin andel av landets samlede inntekter i årene framover, dersom vi skal unngå nye nedskjæringer og en nedbygging av velferdsstaten.

Finansdepartementet slår likevel fast at de offentlige utgiftene ikke skal vokse sterkere enn BNP i årene framover. Konsekvensen av å holde veksten i de offentlige utgiftene på samme nivå som BNP-veksten kan ikke bli annet enn en viss nedbygging av offentlig sektor.

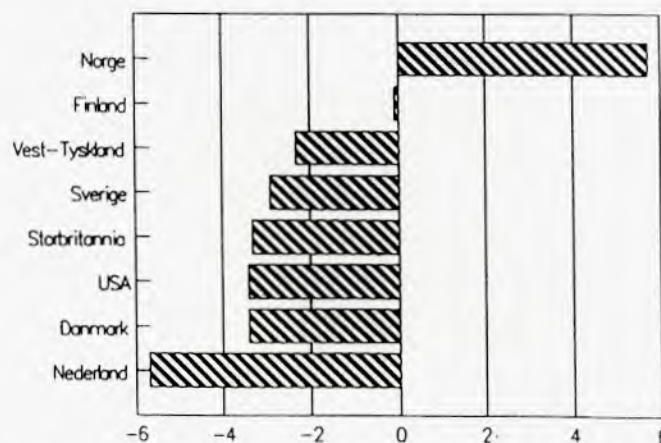
I regjeringens langtidssprogram drøftes denne konflikten. Konklusjonen er at nye utgiftskrevende reformer bare kan gjennomføres når en samtidig demper veksten i ut-

Figur 3. Figuren viser en fremstilling av offentlige utgifter når trygdeutgiftene er trukket fra, i andel av BNP 1980-87. Tall i prosent.

Figur 2. Offentlige utgifter. Andel av BNP 1980-87. Figuren viser at Norge er havnet i en markert «2-divisjon», til tross for at utgiftene til oljevirkksomheten er regnet med. Tall i prosent.

Figur 4. Overskudd på offentlige budsjetter. Når verdiene i figur 1 og 2 kombineres, ser vi at Norge har vært i en unik særstilling gjennom hele åttitallet.

giften til etablerte tiltak. Det sies lite konkret om hvor veksten skal dempes. Men en kan tenke seg nedskjæring i utgiftene til sykepengar, mat-subsidier og opphevelse av systemet med lavere rente i statsbankene (Husbank og Lånekasse). Videre er det snakk om redusert næringsstøtte. Både industri- og fiskeristøtten har i løpet av 80-årene blitt kraftig redusert, så her er det ikke så mye å hente. Men det kan det derimot være i jordbruksstøtten.

De siste årene har vi vært vitne til en sterk internasjonal trend med avvikling av nasjonale regler og styringsmu-

ligheter i økonomien. Nasjonale økonomier integreres mer og mer i en felles internasjonal økonomi, basert på langt mer markedsliberalistiske prinsipper enn det som har vært regelen i norsk økonomi. Gjennom forberedelsene til et felles indre marked i EF etter 1992 har denne utviklingen skutt voldsom fart i Europa. Det er ingen dristig spådom å hevde at denne integrasjonen som følges opp av norske myndigheter vil få store konsekvenser for norsk offentlig sektors framtid.

Integrasjonen i EF-økonomien betyr at Norge fratas mulighetene til å føre en sjølstendig politikk for full sysselsetting og staten kommer til å tape inntekter etter-

som skatte- og avgiftspolitikken må harmoniseres.

Men trusselen mot velferdsstaten kommer ikke fra EF eller planene for EFs indre marked i seg selv. Men utviklingen av EF kommer til å skjerpe konflikten om velferdsstatens framtid og den kommer til å sette fart i den voldsomme omveltningen fra velferdsstat til markedsbasert velferd.

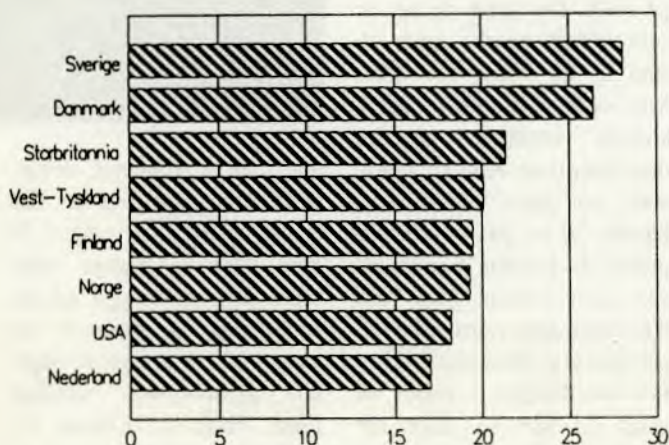
Det finnes ingen fullt ferdig velferdsstat å forsvare i Norge. Men det finnes utvilsomt mange viktige, offentlige velferdsordninger og prinsipper i den skandinaviske modellen som det er verdt å kjempe for.

Dersom den markedsliberalistiske offensiven skal

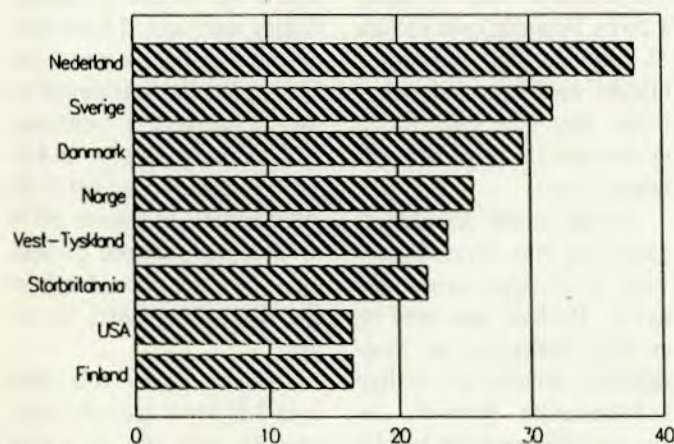
stoppes, er det ikke nok å kjempe mot enkeltforslagene. De enkelte slagene må utkjempes på grunnlag av en alternativ ideologi som har bred tilslutning fra folk flest.

Forsvaret av den offentlige sektor må utvikles langs to hovedlinjer. For det første må den grunnleggende konflikten mellom privat og offentlig, som er konflikten mellom marked og plan, klargjøres.

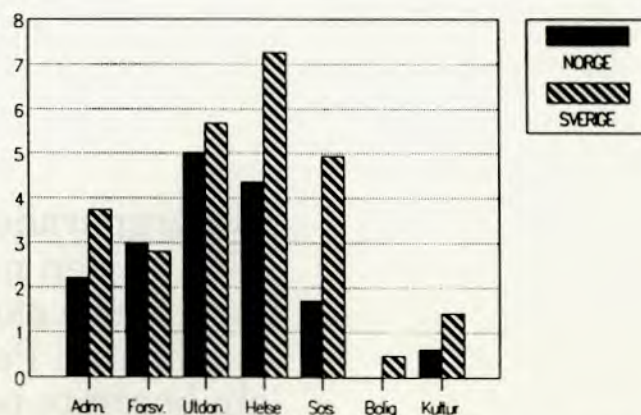
For det andre må forsvarerne av offentlig sektor være de mest nådeløse kritikerne av unødvendig byråkrati, liten effektivitet, sløsing, korrupsjon, maktmisbruk eller hva det måtte være som undergraver kollektive løsninger. ■

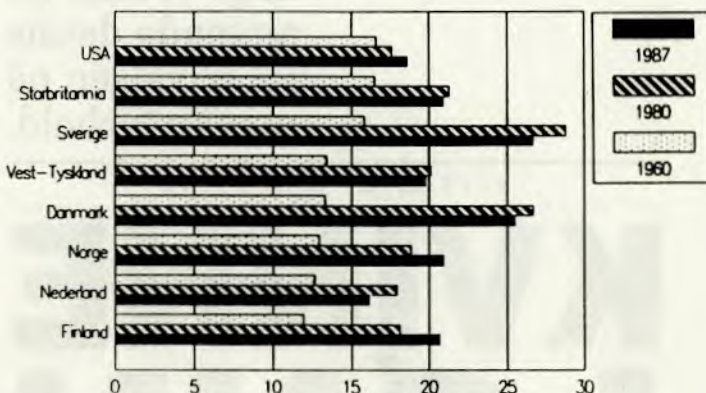
Figur 5 a. Offentlig konsum

Figur 5 b. Offentlige overføringer. Hvis vi splitter de offentlige utgiftene opp i henholdsvis konsum og overføringer, ser vi av figuren at Norge utmerker seg med et i internasjonal sammenheng ganske lavt offentlig konsum. Tall i prosent.

Figur 6. Offentlig konsum etter formål. Andel av BNP 1980-87. Som vi ser bruker Sverige en større andel av BNP enn Norge på nesten all områder. Tall i prosent.

Figur 7. Utviklingen i offentlig konsum i andel av BNP. USA har hatt en svak men jevn fordeling. Thatchers privatiseringspolitikk kan merkes på Storbritannia. Norges vekst på søttallet er bare halvparten av tilsvarende vekst i Danmark og Sverige. Tall i prosent.

Dvergparaden kaller den nederlandske økonomen Jan Pen sin berømte beskrivelse av den personlige inntektsfordeling. Vi skal nå anvende denne beskrivelsen på norske forhold.

HILDE BOJER

KVINNE LØNN

Vi tenker oss at alle norske kvinner og menn med egen kontantinntekt går i tog forbi Stortinget. Ved hjelp av passende trolldomskunst er hver inntektstaker skrumpet sammen eller strukket ut til høyden er proposjonal med inntekten. Den gjennomsnittlige mannlige industriarbeider beholder sin normalhøyde på 1,85 m. De masjerende er ordnet etter høyden med de laveste inntektene først.

Siden det er mange inntektstakere i Norge (3 millioner i 1982), bruker toget 10 timer på å passere Stortinget, la oss si fra klokka 8 om morgenen til klokka 18 om ettermiddagen. Du står øverst på Løvebakken og ser toget gå forbi. De første du ser er som ventet ganske små; så små at du knapt ser dem. Men deretter fortsetter det å komme småkryp gående, time etter time. Klokka 9 passerer en dame på 15 cm, klokka 10 en på 46 cm. Nå prøver du kanskje å se nedover Karl Johans gate, om ikke noen med normal høyde nærmer seg. Men nei: gata er full av dverger i rekke så langt du kan se. Ikke før klokka 1230 kommer en deltaker som måler 1 m. Klokka 13 er det gått 5 timer, halve toget er passert, og de masjerende er vokst til snaue 1,20 m. Først litt over klokka 15 kommer den gjennomsnittlige mannlige industriarbeider med sine 1,85 m. Da er mer enn 2/3 av paraden allerede forbi.

Hvem er alle disse dvergene? Og hva lever de av? Noen av dvergene er skattesyntere. De bare later som de er små. Andre har lav skattepliktig inntekt av lovlige skattetekniske grunner; de kan for eksempel ha bodd i utlandet en tid. Men disse er i mindretall. Det overveldende flertall av dvergene har faktisk en meget liten årlig inn-

tekt. De er studenter, deltidsarbeidene, pensjonister. (En enslig pensjonist måler 58 cm.) Der er mange unge blant dem og mange gamle. Men først og fremst er de kvinner. I dette toget er regelen gjennomført: damene først. Fram til klokka 13, midtveis i toget, ser vi to kvinner for hver mann som går forbi.

Etter klokka 13 begynner folk i det vi tror er vanlig, heltids lønnsarbeid å komme, og det blir flere menn å se. Men gjennomsnittsinntekten for lønnstakere i heltidsarbeid kommer ikke før klokka 1530. Nå begynner det å bli langt mellom kvinnene. 90 % av dem har allerede passert, og vi ser tre menn for hver kvinne i denne delen av toget.

Klokka 16 er folk blitt over 2 m høye. De som kommer nå, tror alle de tjener som gjennomsnittet eller litt mindre. Etter klokka 17 kommer det kjemper på 3 m og mer. Helt til slutt kommer en

**Det overveldende flertall
av dvergene i Jan Pens
dvergparade er kvinner.**

håndfull som tjener millioner; de rager over både Rådhus og Postgirobygg.

Figur 1 viser noen deltakere i dvergparaden; de er plassert omtrent der de hører hjemme i toget. Av trykkes tekniske grunner ser vi dem forfra. Legg merke til at gjen-

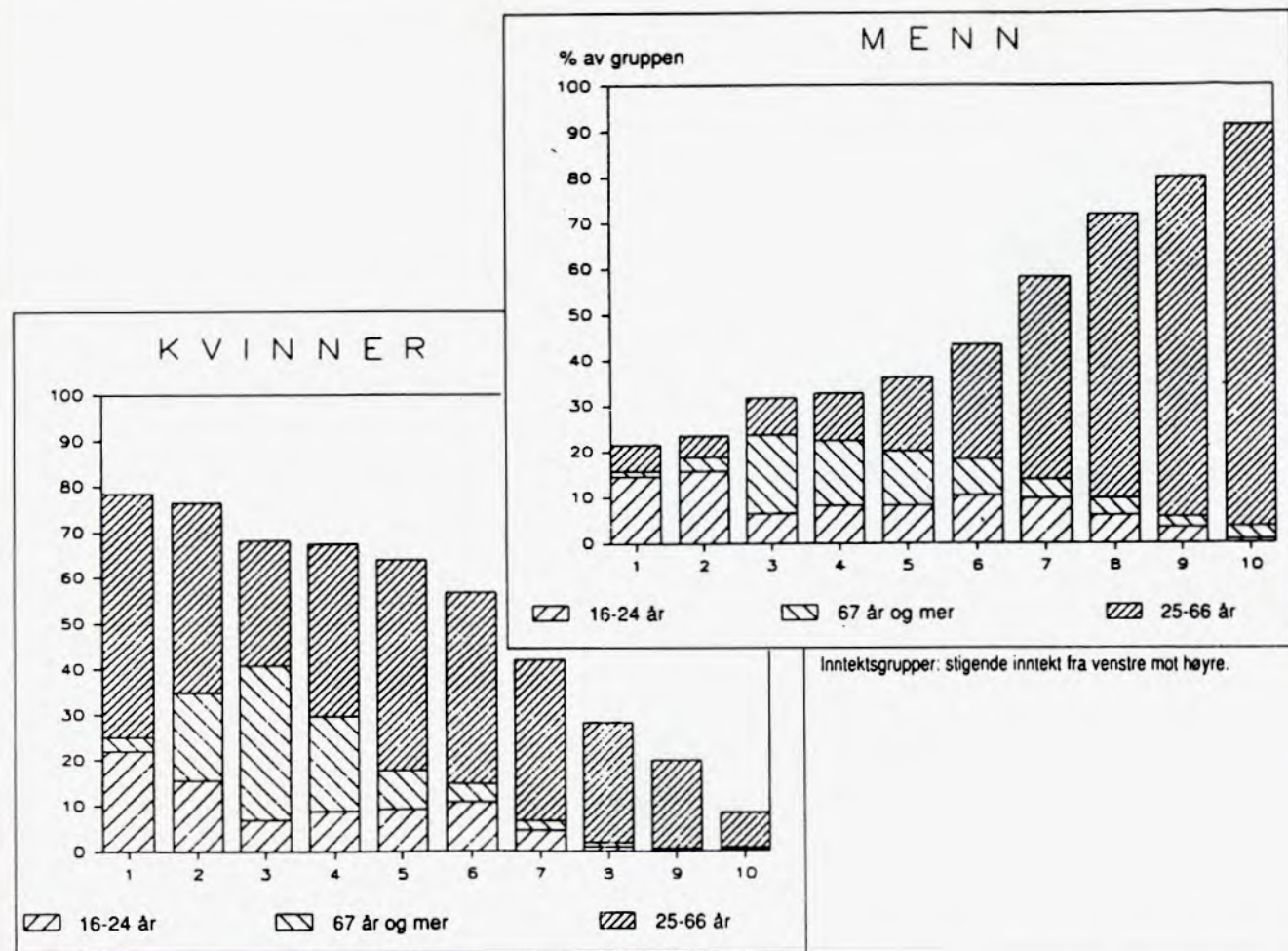
nomsnittskvinnen er lavere enn ekspeditrisen, enda varehandel er regnet som et lavtlønnsområde. Forklaringen er at jeg har tegnet inn en ekspeditrise som arbeider heltid; forskjellen i gjennomsnittsinntekt for kvinner i varehandel og menn i in-

dustri når arbeidstida er den samme. Gjennomsnittskvinnen viser gjennomsnittlig bruttoinntekt for alle kvinner, iberegnet deltidsarbeidende og pensjonister.

Figur 2 viser sammenstillingen av dvergparaden mer i detalj, etter alder og

Figur 1. Noen deltakere i dvergparaden.

Figur 2 Allere personer over 16 år i 1982 er ordnet etter størrelse på egen inntekt og delt inn i 10 like store grupper. Figuren viser prosentvis hvor mange menn og kvinner i hver av de tre aldersgruppene det er innen hver inntektskategori fra laveste til høyeste. Andelen kvinner blir lavere jo høyere inntekten er. Blant de 10 prosent med høyest inntekt er det nesten bare menn mellom 25 og 66 år. Blant de med lavest inntekt utgjør kvinnene nesten 80 prosent.

kjønn. Tallene gjelder personer over 16 år i 1982. Menn og kvinner er delt i tre aldersgrupper: 16-24 år, 25-66 år og 67 år og over. Kolonnene er ordnet etter desil i stigende rekkefølge: Den første kolonnen viser de 10 % med lavest inntekt, deretter de neste 10 % osv fram til den høyeste tittel av inntektene i siste kolonne.

I de laveste desilene er det overveldende flertall av kvinner, mens de øverste desilene er totalt dominert av menn. Videre ser vi at menn og kvinner også fordeler seg helt forskjellig etter alder. Menn i de laveste desilene er under 24 eller over 67 år. Menn i yrkesaktiv alder (24-67 år) er konsentrert i de øverste desilene, og totalt dominerende i de to siste. Kvinner mellom 24 og 67 år fordeler seg jevnt på de 6 laveste desilene, men bare så-

Kvinner har lavere gjennomsnittsinntekt og større innbyrdes ulikhet enn menn.

vidt synlige i den øverste.

Vi vet ikke hvor mange av dvergene i de laveste desilene som virkelig har dårlig råd. Sammenhengen mellom levestandard og egen kontantinntekt et bestemt år er langt fra enkel. Noen har lav egen inntekt, men bor sammen med, og i inntektsfelleskap med, en mann eller far som tjener godt. Omvendt kan enkelte med høy inntekt ha mange å forsørge, og der-

for lite til overs til seg selv. Noen har lav inntekt mens de studerer, men regner med å ta det igjen ved at utdanningen skal gi høyere inntekt siden. Andre har høy inntekt men stor studiegjeld som de betaler renter og avdrag på. Mye av forskjellen mellom kvinner og menn ville forsvinne hvis vi betraktet husholdningen som enhet istedet for individet. Gifte og samboende menn og kvinner ville da per definisjon få like store inntekter. Men denne likheten skyldes definisjonen av husholdningens inntekt, ikke nye data. Vi har ikke data som viser fordelingen av inntekt/forbruk innenfor husholdningen. Det må ha betydning for maktforholdene og dermed for fordelingen av hvem som tjener pengene i første hånd. En analyse av inntektsfordelingen med utgangspunkt i husholdning-

sinntekten får ikke fram den siden av inntektsbegrepet som har med makt og råderett å gjøre.

Og makt står sentralt i den klassiske definisjonen av inntekt: «Personal income connotes, broadly, the exercise of control over the use of society's scarce resources». (H.Simon 1938) Inntekt i form av kontanter (yrkesinntekt, trygder og pensjoner) gir en slik kontroll. Men om privat forsørgelse kan sies å gi inntekt i denne Simon's forstand, er mer tvilsomt. I økonomisk velferdsteori er det et sentralt poeng at stønad i naturelier normalt gir mindre valgfrihet, og dermed lavere velferd, enn stønad i kontante penger. Desto merkeligere er det at forskjellen mellom egen inntekt (kontan-

Det er yrkesdeltaking og arbeidstid, ikke lønn, som dominerer fordelingen av bruttoinntekt

ter) og forbruk mottatt gjennom privat forsørgelse (forbruk i naturier) er så lite anerkjent i økonomisk litteratur.

Som vi ser av figur 2, berører dette problem i inntektsbegrepet først og fremst kvinner (og barn, som ikke er med på figuren.)

Fordelingen av individuell inntekt er åpenbart ganske forskjellig for kvinner og menn. Kvinner har lavere gjennomsnittsinntekt og større innbyrdes ulikhet enn menn. Siden yrkesaktive kvinner er konsentrert i ganske få yrker og næringer, og gjennomgående i lavtlønnsyrker, skulle en tro at ulikheten i inntekt var mindre for

TABELL 1: ULIKHETER ETTER KJØNN OG SOSIO-ØKONOMISK GRUPPE

	Bruttoinntekt 1982	
	Inntekt	Ulikhet*
MENN		
I alt	103 000	0.24
Selvstendige	149 000	0.28
Ansatte	124 000	0.08
Pensjonister	53 000	0.15
KVINNER		
I alt	51 000	0.36
Selvstendige	85 000	0.17
Ansatte	83 000	0.07
Pensjonister	38 000	0.10

* Målt ved entropimålet, parameter = 0,5.

kan ulikhet mellom sosioøkonomiske grupper forklare omtrent halvparten av samlet ulikhet målt med entropimålet. Spesielt gir ulikheten lønnsforskjeller mellom et ubetydelig bidrag til samlet ulikhet for begge kjønn.

Vi skulle derfor forvente at de store endringene i kvinners yrkesdeltaking og arbeidstid gjennom 70 og 80-årene forandret mønsteret i inntektsfordelingen, både mellom kjønnene og den innbyrdes fordeling for kvinner. Det er ganske klart at inntektsulikheten kvinner imellom har sunket gjennom 70-årene når vi ser yrkesaktive og yrkespassive kvinner under ett. Denne utviklingen kan ha snudd i 80-årene. ■

kvinner enn menn. Men det er yrkesdeltaking og arbeidstid, ikke lønn, som dominerer fordelingen av bruttoinntekt.

En nærmere analyse av inntektsfordelingen i 1982 er gitt i tabell 1. Yrkesaktive kvinner og kvinnelige pensjonister har mindre innbyrdes ulikhet enn menn i tilsvarende grupper, mens ulikheten er større for kvinner i alt enn for menn i alt.

I tabellen er ulikheten målt ved det generaliserte

entropimål (med parameter lik 0,5), et mål som er beslektet med variasjonskoeffisienten, men som vektlegger lave inntekter mer enn variasjonskoeffisienten gjør. I Bojer (1988) er det gjort nærmere rede for beregninger både entropimålet og variasjonskoeffisienten.

Ved hjelp av entropimålet kan samlet ulikhet dekomponeres i ulikhet innen grupper og ulikhet mellom grupper. Både for menn og kvinner

Litteratur:

Bojer, Hilde(1990): Inntekt og ulikhet. SAF-rapport 6'90

Bojer, Hilde(1988): Occupational status, Sex and Income Inequality in Norway 1982. Memorandum fra Sosialøkonomisk Institutt nr 2 1988

Simons, H: Personal Income Taxation Chicago 1938

Krigskommunismen var en følge av borgerkrigssituasjonen og innebar blant annet omfattende nasjonalisering, rekvisisjon av korn og andre matvarer fra bøndene og en tilnærmet avskaffelse av pengeøkonomi og marked. Mot borgerkrigens slutt oppstod det alvorlig uro blant bøndene og økonomien gikk helt i stå. Produksjon og handel stanset opp. Tvangsrekvireringen av korn og mangelen på industrivarer, særlig forbruksvarer, som bøndene var interessert i å kjøpe, førte til at jordbruksproduksjonen sank og at bøndene hamstret kornoverskuddet eller falt tilbake på selvforsyningshushold. Vareutvekslingen mellom by og land, som var avgjørende for økonomisk vekst og utvikling, fungerte ikke. Dette problemet utgjorde en ond sirkel. Uten industriproduksjon ingen matforsyning til byene – uten forsyninger til byene ingen industriell produksjon.

Dersom man skulle komme ut av denne krisen var det nødvendig at bøndene fikk insentiver til å produsere et overskudd og samtidig skape muligheter for at dette kunne tilflytte byene. Det var dette problemet NEP-politikken tok sikte på å løse. På den ene siden stanset man tvangsrekvireringen av korn fra bøndene. Isteden ble det innført en naturalskatt, en fast del av avlingen som skulle avgis til staten. Det bonden produserte ut over dette, fikk han rett til å selge fritt på markedet. På den annen side ble industri og håndverk oppmuntret til å produsere de varene bøndene ønsket å kjøpe. Private bedrifter med færre enn 20 ansatte ble tillatt og privat handel frigitt. Storindustrien og bankene – «kommandohøydene i økonomien» som Lenin kalte det

I 1921 slo SUKP inn på en ny økonomisk politikk – også kalt NEP. Den var et svar på alvorlige økonomiske og politiske problemer i kjølvannet av borgerkrigen og den såkalte «krigskommunisme».

ÅSMUND EGGE

STALINS REVOLUSJON

– skulle imidlertid fortsatt være nasjonalisert og det statlige monopol på utenrikshandelen ble opprettholdt. Men økonomien ble mer desentralisert.

I årene som fulgte foregikk det en rask økonomisk gjenreise. Industriproduksjonen økte fra 2 milliarder rubler i 1921 til 11 milliarder i 1926 og passerte det året for første gang produksjonstallene for 1913. Kornproduksjonen nesten doblet seg i

samme tidsrom og nådde nesten opp til 1913-tallet som for øvrig var eksepsjonelt høyt den gang.

Problemfri var NEP-politikken imidlertid ikke – verken økonomisk eller politisk. Det var sterk vareknapphet med derav følgende inflasjon. Særlig problematisk var det at prisene på industrivarer og prisene på jordbruksvarer endret seg i ulik takt. I begynnelsen hadde industrien betydelige avsetningsproble-

I sitt klasseinnhold var NEP-politikken for så vidt ikke særlig forskjellig fra reformer tsarregimet hadde gjennomført i årene etter 1905.

mer og vanskelig for å få prisene til å dekke kostnadene. Følgen var blant annet arbeidsløshet.

NEP-politikken hadde også viktige sosiale konsekvenser. Den private handel blomstret, og på grunnlag av denne dannet det seg snart en klasse velstående handelsmenn, de såkalte NEP-mennene. I jordbruket, som nesten fullt og helt var basert på privat drift, økte avstanden mellom fattige og mellom store bønder og de relativt sett mer velstående – kulakene.

NEP-politikken gjorde det mulig for de mest velstående bøndene å skaffe seg mer jord og å drive denne med leiet arbeidskraft. NEP-politikken representerte altså en støtte til disse lag blant bøndene og en oppmuntring til andre bønder om å bli kulaker. I sitt klasseinnhold var NEP-politikken for så vidt ikke særlig forskjellig fra reformer tsarregimet hadde gjennomført i årene etter 1905. Disse reformene hadde tatt sikte på et kapitalistisk jordbruk med relativt få velstående bønder basert på et eiendomslost jordbruksproletariat. Framgang for det private jordbruket under NEP ville bety en utvikling nettopp i denne retning. Det er klart at det måtte ligge politisk sprengstoff i dette. Ikke bare at NEP-politikken kom til å støtte de velstående mot fattigbøndene på landsbygda, men den ville på sikt skape et kapitalistisk jordbruk i det forutsetningsvis sosialistiske Sovjet. Selve revolusjonen og sosialismen ville dermed være truet.

Samtidig var det en absolutt nødvendighet med en

modernisering av jordbruket. Dette var faktisk enda mer tilbakeleggende i 1920-årene enn i tiden før første verdenskrig. Oppsplittingen av jorda var enda større nå enn tidligere som følge av jordreformen og bøndenes egen ekspropriasjon av jorda under revolusjonen i 1917. Dessuten hadde millioner av byboere under krigskommunismen vendt tilbake til sine opprinnelige landsbyer og der gjort krav på en del av jorda for seg og sine familier. Antallet bondehushold steg derfor sterkt – man regner fra 17-18 mill. før 1917 til 23 mill. i 1924 og enda fler noen år senere.

I 1928 skal fortsatt 5,5 mill. hushold ha brukt treplog og halvparten av kornavlingene ble høstet med sigd. Nesten like utbredt var tresking med sliul.

Det var ingen uenighet blant bolsjevikene om at Sovjet måtte industrialiseres. Forskjellen mellom de ulike fraksjoner lå ikke så mye i synet på ønskeligheten av industrialisering og kollektivisering av jordbruket, men mer i synet på hvordan dette skulle gjennomføres og hvor raskt det burde skje – altså i synet på strategi, metoder og tempo.

Fram til 1924/25 fungerte NEP etter intensjonene. Den økonomiske vekst var rask. Men veksten var for en stor del basert på en gjenoppliving av allerede eksisterende virksomhet, som på grunn av borgerkrigen og det økonomiske sammenbruddet under krigskommunismen, hadde ligget nede. Det var altså snakk om å utnytte allerede eksisterende produksjonskapasitet, ikke om en økning av kapasiteten. Så sent som i 1924/25 var bruttoinvesteringene ikke svært mye større enn kapitalslitet (hhv. 385 og 277 mill. rubler). Likevel var

vekstraten i produksjonen det året og det neste meget sterk.

Men nå begynte altså den gamle kapasiteten å bli fullt utnyttet – det var ikke mer vekstpotensiale å hente i den eksisterende realkapital. Dersom den raske veksten skulle opprettholdes krevdes det en langt sterkere innsats av nyinvesteringer. Dette stilte industrialiseringsproblemet

Industriproduksjonen økte fra 2 milliarder rubler i 1921 til 11 milliarder i 1926

av bøndene, heller ikke de velstående bøndene. Tvert i mot er det fra de mer velstående bøndene jordbruksoverskuddet må komme. Disse må derfor oppmuntres til større produksjon og produksjon for markedet. Dette kan ikke oppnås med tvang. Tvang vil bare føre til at man igjen må ty til konfiskasjoner, bøndene vil slutte å produsere og man er tilbake til krigskommunismens problemer på dette området. Dette ville dessuten føre til bondeopprør og dermed true bolsjevikenes makt. Bukharin var mindre redd for oppkomsten av en sterk klasse av kulaker. Disse, mente han, ville med tidens løp «vokse inn i sosialismen», som han uttrykte

på spissen. Hvor skulle midlene til disse investeringene komme fra? Og hva slags investeringer skulle prioriteres?

Vi kan skille mellom to hovedlinjer i den debatten som kom til å foregå om Sovjets vei til industrialisering. Bukharin var en hovedtalsmann for den ene linjen. Hans syn kan kort sammenfattes slik: industrialiseringen kan ikke skje på bekostning

det. I 1925 lanserte han slagordet «berik dere» som en oppfordring til bøndene.

Bukharins posisjon forutsatte prioritering av forbruksvareindustrien, eventuelt en politikk som baserte seg på import av forbruksvarer og andre varer bøndene hadde behov for. En annen implikasjon var en relativt langsom vekst. Den økonomiske vekst ville nemlig være begrenset

I 1928 ble det besluttet at minst 80% av nye partimedlemmer skulle være arbeidere av yrke.

Foto Klassekampen

av bøndenes opptreden, deres villighet til å produsere for markedet, til å investere i produktivitetsfremmende teknologi osv. Bukharin var klar over dette.

Den fremste eksponent for den andre linjen var Preobrasjenskij. Han og hans meningsfeller pekte på den politiske faren kulakene og NEP-mennene representerte og hevdet at alliansen mellom arbeidere og bønder skulle være mellom arbeidere og fattige bønder, ikke mellom arbeidere og rikbønder. For det andre kritiserte Preobrasjenskij og andre fra «venstreopposisjonen» det langsomme tempoet partiets industrialiseringsprogram innebar. Isteden lanserte Preobrasjenskij teorien om «den primitive sosialistiske akkumulasjon». Preobrasjenskij satte den private og den sosialistiske sektor opp mot hverandre. Den sosialistiske sektor kunne bare utvikles gjennom utbytting av den private sektor, dels i form av skattlegging, men først og fremst gjennom ulikt bytte. Staten skulle bruke sin posisjon som industrivarerprodusent og monopolist i utenrikshandelen til å pumpe ressurser ut av den private sektor og på den måten finansiere statlige investeringer i den sosialistiske sektor. Men den private sektor besto jo i første rekke av bøndene. Den primitive sosialistiske akkumulasjon ville dermed bety en direkte eller indirekte skattlegging av bøndene. Men dette ville være nødvendig, mente Preobrasjenskij, det ville være en illusjon å tro at man kunne skaffe tilveie tilstrekkelig kapital gjennom frivillig sparing fra bøndenes side.

Slik var altså de to hovedposisjonene i debatten. Det var Bukharins linje som ble fulgt. I 1924 hadde man fått til en økning av prisen på jordbruksvarer og redusert

prisen på industrivarer. Partiledelsen regnet nå med at det ikke ville by på problemer å få bøndene til å levere tilstrekkelig mengder med korn til de priser staten hadde fastsatt, slik at byene kunne brødføes. Men slik gikk det ikke. Det private marked,

ke implikasjoner det hadde.

Man forsøkte å oppmuntre bøndene med ytterligere innrømmelser. Jordbrukskatten ble redusert og fordelingen av den ble endret til fordel for kulakene. Retten til å leie jord og anvende leid arbeidskraft ble bekreftet.

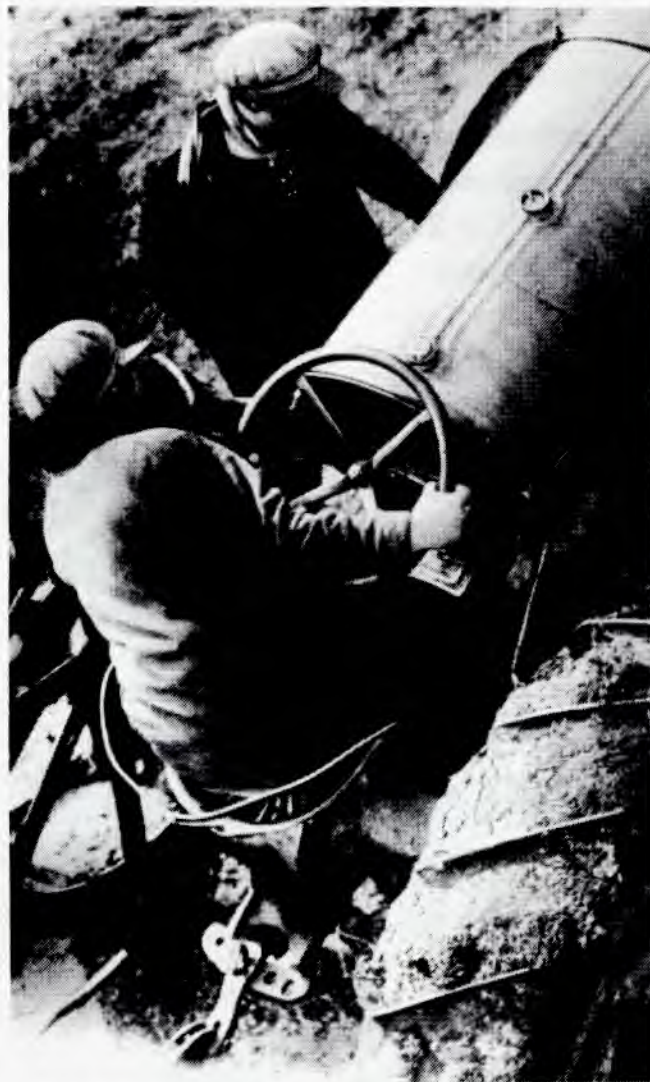

Foto Klassekampen

Allerede tidlig i 1928 hadde Stalin gjort det klart at det trengtes opprettelse av statsbruk og kollektivbruk.

som jo var en grunnpillare i NEP-politikken, konkurrerte ut staten ved at private oppkjøpere bød høyere priser. Staten måtte gi opp de faste prisene og markedsprisen fikk i været. Prisen på rug ble f.eks. fordoblet mellom desember 1924 og mai 1925. NEP-menn og kulaker styrket sin stilling – med de politis-

Det var på denne tiden Bukharin lanserte slagordet «Berik dere» overfor bøndene. I første omgang så resultatet av denne politikken ut til å være vellykket. Høsten 1925 var den beste etter revolusjonen. Nå regnet man med at det store høstutbyttet ville holde prisene nede, at det ville bli korn tilovers til eksport

og at det på denne måten ville kunne skaffes tilveie kapital til finansieringen av industrien. Bukharin så ut til å skulle få rett.

Men slik gikk det heller ikke nå. Til tross for den gode kornhøsten og til tross for at rubelen nå var stabilisert, foretrakk bøndene å hamstre kornet i håp om at prisene skulle stige.

På den 14. partikongress i desember 1925 led NEP-kritikerne nederlag. Til tross for dette vil det være feil å si at kongressen var industrialiseringsfiendtlig. Ingen var mot industrialisering. Men Bukharin tviholdt på at dette måtte skje i en fortsatt allianse med bøndene.

Stalin angrep dem som mente at Sovjet fortsatt burde satse på jordbruket og basere seg på import av industrivarer fra utlandet. Resolusjonen fra kongressen krevde en sikring av landets økonomiske uavhengighet, en økning av produksjonen av produksjonsmidler og opparbeidelse av reserver som kunne gi økonomisk bevegelsesfrihet. Kongressen kom faktisk senere til å gå under navn av «industrialiseringskongressen». Og i de to årene som fulgte – mellom den fjortende kongress i desember 1925 og den femtende i desember 1927 – tok Sovjet de første skritt mot et intensivt industrialiseringsprogram.

Industrialiseringspolitikken fra 1926 og igangsettingen av den første femårsplanen fra oktober 1928 både forutsatte og førte til en avvikling av NEP-politikken. Det er vanskelig å datere denne avviklingen nøyaktig, ikke minst fordi en slik avvikling ikke ble offisielt anerkjent før ut i 30-årene. Men man kan trygt si at 1925 representerte NEP-politikkens høydepunkt. Etter dette avtok den private handels andel av de totale

omsetninger og den private sektors andel av nasjonalinntekten.

Det var en nær sammenheng mellom det ambisiøse investeringsprogram som ble satt ut i livet fra 1926 og avviklingen av NEP. Omfattende investeringer vil alltid representere et etterspørslerspress. I denne situasjonen kom staten og de private NEP-men til å konkurrere om tilgangen på knappe ressurser. Dette innebar både et press i retning prisstigning og at NEP-mennene fikk hånd om ressurser som dermed ble avledet fra de offentlig prioriterte mål. NEP-mennene kunne dessuten utnytte ressursknappheten til å skaffe seg spekulasjonsgevinster. Med andre ord: NEP-mennenes virksomhet sto i motsetning til den forsterkede satsing på investeringer i industrien.

Det må understrekes at den faktisk førte økonomiske politikken i årene 1926 og 1927 ikke fulgte debatten slik den utviklet seg i striden mellom den regjerende fraksjon under Stalin og Bukharin på den ene side og den forente opposisjon på den annen. Til tross for at NEP-politikken i hovedsak ble forsvart og opposisjonen anklaget for å være «superindustrialister», førte i virkeligheten regjeringen en politikk som langt på vei var den opposisjonen forfektet.

Hvorfor skjedde dette? Det hadde sitt objektive grunnlag i den permanente motsigelsen mellom på den ene side et tilbakeleggende jordbruk basert på enkeltbruk med stor grad av naturalhushold og sjølberging og på den annen side akkumulasjon av kapital til investering i industrien. Jeg har nevnt at denne motsigelsen både i 1924 og 1925 hadde ført til at markedsføringen av kornet støtte på problemer slik at byene og hæren ikke fikk tilstrekkelige

forsyninger. Kornprisene var blitt presset i været og det ble ikke noe overskudd igjen verken til eksport – som

I 1930-årene var det den rent ekstensive vekst i økonomien som var viktig.

kunne gi landet importerte industrivarer – eller til den utvidete investering i industrien som var en forutsetning for videre økonomisk vekst. Slik bolsjevikene så disse problemene, skyldtes de dels jordbruksstrukturen som økte bøndenes eget forbruk og reduserte mengden markedsført korn, dels skyldtes problemene de mer velstående bøndene, kulakene, som satt på kornet i påvente av prisstigning – kornspekulanter med andre ord.

I 1926 hadde kornforsyningen gått forholdsvis bra. Året etter slo imidlertid forsyningskrisen ut på nytt. Korninnsamlingen høsten 1927 ga mindre enn halvparten av resultatet fra året før, og dette var for lite til å forsyne byene. Nå var høstutbyttet ikke så bra som i 1926. Men først og fremst var det virkningene av investeringsprogrammet og prispolitikken som nå hadde gjort seg gjeldende. I tillegg kom at de utenrikspolitiske problemene hadde skapt frykt for krig og invasjon, en frykt som også hadde bredt seg til landsbygda. Følgen var at de bøndene som hadde overskuddslagre av korn, valgte å beholde det framfor å selge det. Fra opposisjonens side ble ledelsen anklaget for å lefle med kulakene.

Resultatet var en rekke ekstraordinære tiltak. Stalin dro selv til Ural og Vest-Sibir der høsten hadde vært for-

holdsvis god og man regnet med store kornlagre. Her ble det propagandert og gjort forsøk på å overtale bøndene til å avlevere korn. Men det ble også tatt i bruk tvang. De private handelsmenn ble utelukket fra kornhandelen, og bøndene ble under trussel om straff beordret til å avlevere korn. Stalin holdt taler for de lokale kadrene der han krevde at de skulle rekvirere kulakkorn og at loven mot spekulasjon skulle tas i bruk mot uvillige bønder. Disse tiltakene kom til å gå under navnet «den ural-sibirske metode», men ble også tatt i bruk andre steder.

Dette var et vendepunkt. Hittil hadde det vært enighet om at det ikke måtte brukes tvang overfor bøndene. Nå var det gjort, og alliansen med bøndene som NEP-politikken hadde hvilt på var i fare. Anvendelsen av «den ural-sibirske metode» var også en hard belastning på partiet, og innevarslet en ny splittelse i ledelsen.

Høsten 1928 ble en repetisjon på situasjonen fra året før. Myndighetene måtte igjen bruke tvang for å sikre forsyningene til byene. Forsyningssituasjonen ble enda mer prekær enn året før, dels fordi avlingene av de viktigste matkornslagene hadde sviktet, dels fordi byene vokste raskt som følge av industrialiseringen. Vinteren 1928/29 var det kronisk kornmangel og det ble innført brødrasjonering i byene.

Det er klart at dette var uholdbart. Enten måtte det ambisiøse industrialiseringsprogrammet oppgis, eller så måtte regimet på en eller annen måte gjøre seg uavhengig av bøndene. I lengden kunne ikke tvangstiltak i forbindelse med korninnsamlingen fungere. Bøndene ville bare komme til å redusere produksjonen og gjemme

unna det de trengte til eget bruk. Allerede tidlig i 1928 hadde Stalin gjort det klart at det trengtes andre og mer langsiktige tiltak. Det han tenkte på var opprettelsen av statsbruk og kollektivbruk. Det er imidlertid ingenting som tyder på at han allerede på dette tidspunkt tenkte seg en altomfattende og rask omforming av det sovjetiske jordbruket. I første omgang ble det besluttet å opprette nye statsbruk på hittil udyrket jord. Året etter, i april 1929, ble det som ledd i den første femårsplanen besluttet at det i løpet av planperioden skulle etableres stats- og kollektivbruk i et omfang som ville sørge for omkring 15 % av den samlede jordbruksproduksjonen.

Gjennom sommeren og høsten 1929 økte kollektiviseringskampanjen i intensitet. Men fortsatt var kollektiviseringen basert på frivillighet og det var fortsatt en almen oppfatning at det ville ta mange år å gjennomføre omformingen. Først senhøsten 1929 ble beslutningen om en altomfattende kollektivisering fattet. Nå var det ikke snakk om å kollektivisere en mindre del av jorda over en periode på flere år, men kollektivisere så godt som all jord i de viktigste korn-distriktene – og det straks. Kulakene skulle «likvideres som klasse», som det het. Deres produksjonsmidler – jord, maskiner og husdyr – skulle overføres til kollektivbrukene, og selv skulle de ikke få adgang til disse, men tildeles jord utenfor – i praksis jord av mindre god kvalitet og med avsides beliggenhet.

Foranledningen til disse drastiske beslutningene om en altomfattende tvangskollektivisering var flere. Det var høsten 1929 på nytt enorme problemer med korninnsamlingen. Stemningen var i ferd med å bli desperat.

Dessuten må beslutningen ses i lys av den alminnelige rus av optimisme og entusiasme som på denne tiden preget industrialiseringen og den første femårsplanen. Det er også sannsynlig at kollektiviseringskampanjen om sommeren og høsten hadde støtt på motstand, særlig blant de mer velstående bøndene. I hvert fall økte angrepene på kulakene i styrke fra november og utover. Men under disse umiddelbare årsakene, lå den grunnleggende motsigelsen mellom et ambisiøst industrialiseringsprogram og et jordbruk som ikke hadde gjennomgått den nødvendige omdanning som er – eller i hvert fall den gang var – en forutsetning for industrialisering.

Resultatene av denne revolusjonen ovenfra, som den er blitt kalt, av den forserte industrialiseringen og tvangskollektiviseringen, var som kjent på en gang imponerende og katastrofale. Det var en enorm innsats som lå bak industrialiseringen i 1930-årene. Nå ble riktignok ikke femårsplanen oppfylt – de offisielle tall som hevder dette kan ikke stå seg mot en kritisk granskning. Veksten var likevel enorm. Mye av det som ble igangsatt i løpet av den første femårsplanen ble for øvrig først fullført i løpet av den andre. Skal vi få noe riktig bilde av veksten, må vi altså se på en noe lengre periode. Det var likevel i den første femårsplanens periode at grunnlaget for det moderne sovjetiske industri-samfunnet ble lagt.

Noe entydig mål på den økonomiske vekst i Sovjet i 1930-årene er det ikke mulig å etablere. Gjennomsnittlig årlig vekst i industriproduksjonen i årene 1928-1940 er ifølge offisielle sovjetiske tall 16 %. Dette er opplagt for høyt. Men hvor mye for høyt er vanskelig å avgjøre – det er mange metodiske proble-

mer her. Beregninger av vestlige eksperter har kommet til tall som varierer fra litt over 8% til i underkant av 14%. Man kommer kanskje nærmest virkeligheten ved å anslå veksten til midt mellom disse tallene, dvs. omkring 11 %. Beregninger av veksten i brutto nasjonalprodukt viser naturligvis noe lavere tall siden disse inkluderer andre sektorer enn industrien, bl.a. den stagnerende jordbruksproduksjonen. Mellom 5 og 12 % i gjennomsnittlig årlig vekstrate er de tall vestlige forskere er kommet fram til her.

Hvordan var dette mulig? Femårsplanenes betydning har vært mye diskutert. På den ene side er det ikke tvil om at sovjetøkonomiens særlige styrke har ligget i dens mulighet til å mobilisere samfunnets ressurser til bestemte prioriterte mål. I 1930-årene var det den rent ekstensive vekst i økonomien som var viktig. Det gjaldt å få stampet ny industri opp av jorda – omkostningene og produktiviteten var av sekundær betydning. Planøkonomien gjorde det mulig å satse enormt på investeringer, og altså velge ut bestemte prioriterte prosjekter. Allerede i 1928 utgjorde investeringene ca. 25 % av nasjonalproduktet. Dette tallet steg antakelig til noe over 30 % under den første femårsplan for så å synke noe i siste halvdel av 30-årene da en større del av nasjonalproduktet under den voksende krigsfaren ble brukt på forsvarsutgifter.

Den første femårsplanens økonomiske betydning for den industrielle veksten var altså ikke stor. Dens psykologiske betydning var derimot enorm. Den første femårsplan var det store spranget framover i Sovjet. Partiets ledelse klarte å mobi-

lisere en enorm entusiasme for oppgaven å få landet raskt industrialisert. Dette til tross for store ofre. Ikke alle var like entusiastiske. Men store deler av ungdommen, særlig fra byene, ble trukket med til begeistret innsats for byggingen av sosialismen. Og – ikke minst – de menige partimedlemmer, de lavere partikadrene og den nye tekniske intelligensiaen representerte nøkkelgrupper som var avgjørende for et heldig resultat. Denne entusiasmen på

**Allerede før
utgangen av
1933 var
bortimot 2/3
av hus-
standene og
mer enn 80%
av tilsådd
areal under
kollektiv drift.**

grunnplanet gjør det nødvendig i betydelig grad å modifisere det synet at det her var tale utelukkende om en revolusjon ovenfra.

De enorme investeringene, konsentrasjonen om tungindustrien og mobiliseringen av entusiasme for oppgaven i viktige grupper blant befolkningen var altså det som lå til grunn for den imponerende industrielle veksten. Det var imidlertid også en pris å betale. Arbeidsproduktiviteten var lav, faktisk synkende i de første årene.

Det foregikk en betydelig endring i politiske metoder i løpet av den første femårsplan – altså i perioden 1928-1932. Industrialiseringsprogrammet og planøkonomien ble som nevnt igangsatt under en enorm entusiasme. Det foregikk en politisk massemobilisering uten sidestykke. I denne første perioden ble arbeiderklassen mobilisert ikke bare som produsent-

ter, men i høy grad som politiske aktivister. Et uttrykk for dette er rekrutteringspolitikken til partiet. I 1928 ble det besluttet at minst 80 % av nye partimedlemmer skulle være arbeidere av yrke, det ble lagt begrensninger på opptak av ikke-arbeidere og det ble satt som målsetting at innen 1930 skulle minst 50 % av partiets medlemmer bestå av arbeidere i produksjonen. Dette var målsettinger som også langt på vei ble nådd.

I løpet av 1931 begynte imidlertid en gradvis retrett fra massemobiliseringspolitikken som partiledelsen hadde gått inn for siden 1928. Fabrikk-kadrenes innblanding i produksjonen ble sterkt innskrenket og partiorganisasjonene ble beordret til å trekke seg ut av økonomisk ledelse og administrasjon og konsentrere seg om propaganda og skoleringsvirksomhet. Når det gjaldt rekrutteringspolitikken endte det i begynnelsen av 1933 opp med full stans i nyrekrutteringen og en utrenskningskampanje som i særlig grad rammet de arbeidere som var blitt rekruttert under den første femårsplanen. Historikerne er uenige om årsakene til dette skiftet. Enkelte mener at partiledelsen ga etter for press fra bedriftsledere som krevde en gjenoppretting av «ro og orden» i produksjonslivet. Andre har hevdet at partiets kadre på fabrikkgulvet tross den enorme rekrutteringen var for små og ustabile til å kunne klare å lede den ambisiøse mobiliseringskampanjen. Endelig er det påstått at årsaken først og fremst lå i organisatoriske problemer med å absorbere den enorme mengde nyrekrutterte. Partiledelsen ble desillusjonert over muligheten til at massene av kadrene på fabrikkgulvet kunne fungere som pådrivere i den økonomiske ekspansjonsprosess.

Når det gjelder kollektivi-

seringen begynte den som nevnt for alvor om høsten 1929. Kampanjen som fulgte førte i løpet av noen få måneder til at over 57 % av husstandene i det sovjetiske jordbruk skal ha blitt medlemmer av kollektivbruk. For å få dette til var det åpenbart blitt brukt tvang i stort omfang. Partiledelsen slo retrett og Stalin holdt en tale, som ble offentliggjort under tittelen «Svimmel av framgang», der han kritiserte lokale partikadre som hadde vært for ivrige og gått for raskt fram. I de neste månedene falt andelen husstander i kollektivbruk til under 25 %. Men dette var bare en kortvarig retrett - trolig gjennomført fordi den første kampanjen nærmest hadde ført til kaos på landsbygda og skapt fare for at såingen under våronna ikke ville kunne gjennomføres. Kollektiviseringskampanjen ble snart tatt opp igjen, og allerede før utgangen av 1933 var bortimot 2/3 av husstandene og mer enn 80 % av det tilsådde areal under kollektiv drift. I løpet av de neste tre år kan man regne kollektiviseringen som fullført.

Kollektiviseringen var utvilsomt en revolusjon ovenfra. Den ble gjennomført etter direktiver fra partiledelsen, og motstand fra bøndene ble besvart med konfiskasjon av eiendom og fengsel eller deportasjon. Motstanden kom først og fremst fra kulakene, de mest velstående bøndene. Men til en viss grad stilte også de mellomstore og en del småbønder seg avvisende og den passive motstand må ha vært betydelig. Hvor mange husstander som ble deportert, vet vi ikke sikkert, en beregning angir omkring 300000 (1,5 mill. mennesker). Langt fler ble flyttet innenfor det distrikt de bodde.

Myndighetenes krig mot bondebefolkningen

– eller i hvert fall store deler av den – fikk katastrofale følger for det sovjetiske jordbruk. Bøndernes motstand ga seg blant annet uttrykk i en omfattende nedslaktning av husdyr. Bestanden av kyr falt fra over 70 mill. i 1928 til under 40 mill. i 1933, antallet griser ble mer enn halvert – fra 26 mill. til 12 mill. Og småfebestanden ble enda mer redusert – fra 145 mill. til 50 mill. Heller ikke kornproduksjonen steg nevneverdig. Utbyttet pr arealenhet lå

oden under den annen femårssplan var 27 mill. tonn.

Industrialiseringen og kollektiviseringen ble gjennomført til en høy pris. Men hva var alternativet slik det fortonet seg for ledelsen i kommunistpartiet? Alternativet ville ha vært en stagnende, i beste fall langsomt voksende, økonomi. Denne økonomien ville ha vært hjemfalt av årlig tilbakevendende kornforsyningskriser. Disse ville måtte løses gjennom prisøkninger på korn.

måter å gå fram på. Det ble åpenbart gjort overslag og store feil – både når det gjaldt planleggingen, gjennomføringen av industrialiseringen og, ikke minst, under kollektiviseringskampanjen. I ettertid er det lett å se at mye kunne vært gjort annerledes og at store ofre dermed kunne ha vært spart. Men når det gjelder selve det strategiske valg, er det tvilsomt om Bukharins linje – gitt bolsjevikenes politiske premisser – ville ha vært bedre. ■

lenge lavere enn før kollektiviseringen. Det samlede utbyttet lå i begynnelsen og midten av 30-årene snarere under enn over gjennomsnittet i siste halvdel av 20-årene. I 1932/33 var det en omfattende hungersnød i store deler av Sovjet – en hungersnød som først og fremst skyldtes det kaos kollektiviseringskampanjen hadde skapt.

Produksjonsmessig var altså kollektiviseringen ingen suksess, i hvert fall ikke i første omgang. Når det derimot gjelder kornforsyningsproblemet, stiller saken seg annerledes. Det var som vi har sett her problemet lå under NEP-perioden. Før 1929 hadde staten årlig kjøpt opp omkring 10 mill. tonn korn. I 1930 og 1931 klarte man å få tak i mer enn det dobbelte – over 22 mill. tonn – og gjennomsnittet for peri-

Dermed ville det ikke bli noe overskudd igjen til investeringer i industrien som ville forbli tilbakeliggende på ubestemt tid. Den vekst som eventuelt ville finne sted, ville måtte kjøpes med utviklingen av et kapitalistisk jordbruk og vekst i kulaksjiktet blant bøndene med de politiske konsekvenser det ville ha. Endelig var det et viktig, kanskje avgjørende, moment at Sovjet var omringet av fiender – fiender som bare ventet på en anledning til å slå til. Dette var i hvert fall hva Sovjetlederne måtte regne med. Det hastet med moderniseringen om ikke revolusjonen skulle lide nederlag og landet kanskje bli invadert. En rask industrialisering var et spørsmål om å overleve.

Det er imidlertid klart at det også innenfor denne strategien fantes flere mulige

En rask industrialisering var et spørsmål om å overleve.

Foto Klassekampen

Red.

Artikkelen er redigert av Røde Fanes redaksjon og trykkes i sin helhet i tidsskriftet Materialisten.

Utopiene
er døde.
Omveltningene
i Østeuropa har
avslørt sosialis-
men som
en illusjon.
Markedet,
kapitalismen
og friheten
har seiret. Slik
triumferer den
dominerende
borgerlig-libe-
rale ideologien
for tida.

Omveltningene i de siste åra har ikke gitt grunn til nye politiske visjoner. I det hele tatt lever vi i en utopi-fiendtlig tid. De utopiske og revolusjonære «energiene» synes å være uttømt. Blant massene i Kina og Østeuropa har lenge apatien og den privatiserte opptatthet av de nære økonomiske ting vært dominerende. I den grad det her kan snakkes om en utopi så er det Vesten som er utopien. En utopi om konsum, ikke om en ny politisk orden. En utopi mer om privat velstand enn om et solidarisk fellesskap.

Ikke bare sosialismen,

men alle politiske ideologier befinner seg i en troverdighetskrise. Tilliten til politikerne og politiske partier er på et lavmål. Dette er en klar tendens verden over. Den grunnleggende misnøyen dette er et uttrykk for kan tolkes på mange måter. Den bør sees både som en krise for det politiske demokratiet og at avstanden mellom de politiske apparatene og massene er blitt større. Men den bør også sees på som en grunnleggende mangel på ideologisk orientering, på skepsis og avvisning overfor alternative, sosialistiske prosjekter fra folkemassenes side.

Denne situasjonen rammer de sosialistiske krefter

ARNE OVERREIN

SAMMEN

Avstanden mellom de politiske apparatene og massene er blitt større.

hardere enn kapitalismens forsvarere. Sosialismen som bevegelse trenger en moralsk og politisk visjon om et annet samfunn for å kunne være slagkraftig. Kapitalismen derimot fungerer uten den store begeistring, uten visjoner og uten bevisst styring. Her råer den spontane markeds kampen. Her bidrar hvert enkelt individ bevisstløst til systemets reproduksjon (eller gjenoppretting av det, som nå i Østeuropa) ganske enkelt ved at egoismen, som Marx i Kapitalen kaller – «den heftigste, småligste og hesligste lidenskap i menneskets bryst, privatinteressens furie», får fritt spillerom. I Østeuropa er ikke bare bindingene til den auto-

ritære staten og dermed sjøl et minimum av sosial sikkerhet gått i oppløsning. Byråkratiet har også monopolisert marxismen og sosialismen og dermed ødelagt det tradisjonelle språket som arbeidermassene har uttrykt sin misnøye gjennom. I mer enn en forstand står folket ribbet tilbake. Det er oppstått et materielt og åndelig tomrom hvor de nakne, anonyme markeds kreftene etablerer seg.

Marx'teori inneholder en analyse av hvordan kapitalismen og konkurransen splitter opp arbeiderene, fremmedgjør menneskene overfor hverandre og reduserer dem til egoistiske markedsaktører. Hans teori inneholder også

en prognose og et håp om at et nytt samhold og en ny solidaritet skal utvikle seg i arbeiderklassen. Begge disse sidene er med i marxismen og utviklinga har bekreftet at de begge tilhører vår historiske virkelighet. Sosialismen er en mulighet, barbariet er en annen. Problemet er at sosialistene ofte har fortrent de negative mulighetene Marx snakket om - noe Marx også har sin del av ansvaret for. Resultatet ble en naiv, lettvinnt optimistisk marxisme. Først i vår tid, med enorme proleto- masser kastet ut på det internasjonale arbeidsmarked, ser vi klart rekkevidden i Marx og Engels utsagn om at borgerskapet «ubarmhjertig» øde-

Red.

Denne artikkelen er en sterkt omarbeidet utgave av et foredrag Arne Overrein holdt på AKPs sommerskole 1990.

*Tromsø,
november 1990.*

BRUDDET

Nå er de store
fortellings tid forbi
Foto Klassekampen

Sosialismen som bevegelse trenger en moralsk og politisk visjon om et annet samfunn for å kunne være slagkraftig.

legger alle «idylliske» bånd mellom menneskene, slik at det ikke blir noe annet igjen «enn den nakne interesse, den følelseløse 'kontant betaling'». I vår «postmoderne» tidsalder, hvor utopiene, visjonen og solidariteten henvises til historias søppelhaug, går sannheten i ordene fra Det kommunistiske manifest opp for oss: «Alt hellig blir profanert og menneskene er endelig tvunget til å se på sin

livssituasjon og sine gjensidige forbindelser med nøkterne øyne.»

Når postmodernismen er blitt en ideologisk moteretning, så uttrykker det bl.a. krisa som preger arbeiderbevegelsens politikk og ideologi. Hva menes f.eks. når postmodernistene sier at marxismen og sosialismen er eksempler på «de store fortel-

linger» og at de store fortellings tid nå er forbi? Det siktes til at marxismen og sosialismen forutsetter en meningsfylt historie, der enkeltindividet finner sin plass i en større sammenheng. Der ting peker frem mot et mål som på sin side er definert gjennom visse grunnleggende verdier som humanitet, solidaritet, klasseløst samfunn osv. Marxismen tolker og tilrettelegger historia slik at den blir «den store fortelling» som millioner av mennesker så kan «tro» på. Nå er de store fortellings tid forbi, fordi ingen tror på dem lenger. Man er blitt realistisk og nøktern, man lever i øyeblikket og ikke for historia, fordi historia som meningsfylt sammenheng ikke finnes. Man er på overflata av tingene, fordi det ikke er annet enn overflate.

Historia forsvinner, fordi det er for mye historie, er postmodernistens paradoksale påstand (se Baudrillard intervjuet av Simen Skjøsberg i Dagbladet 31.12.88). Tegnene er blitt for mange, massemedias informasjonsflom er for stri til at den lenger lar seg organisere til «den store fortelling». Det var greit tidligere - det var mindre historie og marxismens organiserte en sammenheng. Revolusjonene kom med jevne mellomrom, først de borgerlige, så de proletariske: 1789, 1848, 1871, 1917... Ikke slik i dag. Kaoset av begivenheter lar seg ikke lett organisere - mønstrene er vanskelig å få øye på.

Det er forståelig at marxisme og sosialisme er i krise. Vi bør gi postmodernistene rett i at fortellingenes epoke er forbi, nemlig den enkle, optimistiske organiseringa av historia til et bilde som begeistrer og mobiliserer. Til det er tegnene for mangetydige. Til det er også kunnskapsnivået og den kritiske sans

for høy hos dem som den store fortelling skal fortelles til. I denne postmodernismens kritikk avleses altså visjonenes og utopienes krise.

Men dermed ikke sagt at vi i prinsippet gir opp å «tyde» historia, slik postmodernistene gjør. Dermed ikke sagt at marxismen ikke sjøl har begreper for å forstå den krisa som sosialismen i dag befinner seg i, slik jeg alt har antydnet med henvisningene til marxismens klassikere ovenfor. Men det krever at vi også anerkjenner den realistiske sida ved marxismen. Og at vi på alvor erkjenner at historia er åpen - sosialisme eller barbari - med de negative følger for enhver stor fortelling dette innebærer. Om marxismen vil leve videre og om dette liv vil være et liv under navnet marxisme, det er høyst usikkert. Teorien kan iallefall i dag ikke ha noen oppildnende eller mobiliserende effekt men kun være et analytisk redskap. Derfor vil den komme til å få en langt mer anonym politisk funksjon enn den tidligere har hatt.

For første gang siden 1917 er det ingen i arbeiderbevegelsen som mener at det finnes et kommunistisk tyngdepunkt utafor Europa som arbeiderbevegelsen bør ha et forpliktende forhold til. Dette forstyrrende problemet er nå borte. Markedskapitalismen skal nå vise hva den er god for. Holder den ikke hva den lover massene, vil turen igjen komme til demokratisk-sosialistiske løsninger. Nå er det heller ingen skremmebilder som lenger kan holdes opp for arbeiderne i vest, ingen Stalin og ingen politistat som kan fortelle arbeiderne hvor mye verre alt er under sosialismen. Kapitalismen er overlatt til seg sjøl, bevislasten vedrørende dens påståtte fortrefelighet blir nok over

tid ikke lett å bære.

Dermed er arbeiderbevegelsen i Vesteuropa blitt det sentrale element i den internasjonale arbeiderbevegelsen. Den skandinaviske «modell» er blitt et politisk og sosialt ideal. Europas sentrale rolle fremgår også av at bare

Om marxismen vil leve videre og om dette liv vil være et liv under navnet marxisme, det er høyst usikkert.

en av verdens tre store økonomiske tyngdepunkter (USA, Japan og Tyskland) har en sterk faglig og politisk arbeiderbevegelse, nemlig Tyskland. Disse forhold bør forplikte sosialister i Vesteuropa til å intensivere arbeidet med å utvikle en demokratisk-sosialistisk strategi ut fra de vesteuropeiske samfunnsforutsetningene.

Med økende informasjon gjennom massemedia og bedre kommunikasjonsmuligheter vil vi i åra fremover få en eksplosjon av økonomisk betingede folkevandringer mot kapitalismens metropoler. (Denne mekanismen var en direkte årsak til at det ikke var mulig å konsolidere DDR på et uavhengig, demokratisk-sosialistisk grunnlag etter Honnecker-regimets fall høsten 1989.) Vi vil få stadig nye omgrupperinger innen verdens raskt økende lønnsarbeiderklasse. Nye skillelinjer og konflikter vil vanskeliggjøre effektiv organisering i overskuelig fremtid. Det er i siste del av det 20. århundre den virkelig store proletariseringssbølgen er kommet. «Proletariatets tidsalder» er ikke en tilbakelagt klassisk epoke. Men folkeflyttingene og den kaotiske

veksten i arbeiderklassen på internasjonale basis, er et dårlig grunnlag for klassebevissthet og sosialisme. Den moderne arbeiderklassen er preget av individuell markedsstilpassning. Det er den egoistiske og strategiske mentalitet som tidligere først og fremst kjennetegnet borgerskapet, som gradvis brer seg i arbeiderklassen. (Jeg har tidligere forsøkt å anvende dette perspektivet i en analyse av Arbeiderpartiet og oppløsninga av forholdet mellom arbeiderklasse og sosialdemokrati. Se tidsskriftet *Vardøger*, 18/88.)

Bare i en region synes det ennå i dag å foregå masse-mobiliseringer på et militant, antivistlig grunnlag, nemlig innen islams område. Men her dreier det seg om en religiøs og ikke en dennesidig, politisk utopi. Den er tve-tydig, med mange reaksjonære og tradisjonalistiske sider og har en uvisst fremtid.

Når det gjelder de høyt utvikla industriland, så er det ikke bare markedsorienteringa som har ført den sosialistiske visjonen inn i en krise. I samme anti-utopiske retning virker det at den moderne arbeiderklassen må være innehaver av et stadig økende kvalifikasjonsnivå og følgelig av økt innsikt i samfunnssammenhenger. Media- og informasjons-samfunnet skaper en «realisme» som gjør det langt vanskeligere for den moderne arbeideren å «tro» på enkle utopiske løsninger, enn det var for den tidlige arbeiderklassen å håpe på det sosialistiske tusenårsriket.

Det er altså den moderne kapitalismen med dens krav til kvalifikasjon og kunnskap, med massemedia og markedslogikk som skaper grunnlag for utopienes krise. De gamle, klassiske arbeiderkulturene forsvinner

etterhvert helt. Disse berodde på en relativt stabil økonomisk situasjon, uten stadige omgrupperinger innad i arbeiderklassen. De berodde på en kommunikasjon og påvirkning innad i klassen som i dag er erstattet med masse-mediasamfunnets diffuse kommunikasjon. Sosialt og kulturelt utgjorde arbeiderklassen og kanskje især dens aktive kjerne*, en enklave i samfunnet, med et enkelt og greit autoritets- og kommunikasjonsforhold til arbeiderbevegelsens faglige og politiske ledersjikt. Man visste hvem «våre» politikere var.

De raske endringene i arbeiderklassens situasjon i de siste 10-15 åra har ført til at det i arbeiderbevegelsen har dannet seg to ytterliggående holdninger til arbeiderklassen. Den ene kan kalles den «postmodernistiske». Den kjennetegnes ved en viss fascinasjon overfor dagens tilstander, når det gjelder stil, kultur og ideologi. Man er dypt mistroisk til at det fortsatt skal ligge noe politisk potensiale i arbeiderklassen, man er også mistroisk til 68-generasjonens idealer. Man mener at de nye middelklassesjiktene er det sentrale politiske orienteringspunkt for et politisk parti og man overdriver deres kvantitative styrke og ideologiske forsvarsevne overfor kapitalismen. Man har lært seg å tenke «pragmatisk». Denne tendensen ønsker å kvitte seg med det som knytter arbeiderbevegelsen til historia. Den har stor sans for slagord av typen: Farvel til proletariatet. Denne mentaliteten har innad i arbeiderbevegelsen begrenset utbredelse (men ikke utad blant de intellektuelle mellomlag). Men det er et tegn i tida at den er til stede.

På den andre ytterfløy er det dem som har et nostalgisk og tilbakeskuende forhold til den gamle, solidariske

arbeiderklassen og ønsker seg tilbake til arbeiderbevegelsens klassiske tidsalder. De savner den gamle begeistringen. De klager over at arbeiderne er blitt egoistiske, at organisasjonslivet går i oppløsning. Men de har i virkeligheten ingenting å bidra med når det gjelder å utvikle en politikk ut fra dagens virkelighet. De lever i fortida og idealiserer fortidas arbeiderklasse.

Innafor sosialdemokratiet er begge disse retningene representert, man har Håkon Lie og man har Jens Stoltenberg og mange andre velutdannede i AUF.

Det er nødvendig å følge en vei som unngår begge disse ytterlighetene. Et arbeiderklasseperspektiv må ivaretaes, ikke av følelsesmessige eller nostalgiske grunner,

arbeiderbevegelsen. I tida før 2. verdenskrig hadde arbeiderklassen ennå mange trekk av den tradisjonelle underdanighet som vi finner i de lavere klasser. Disse forhold gjenspeilte seg også på det organisatoriske plan. Dette var epoken med de sterke lederskikkelsene. I Norge hadde vi som den mest typiske Tranmæl, seinere også Gerhardsen. (Under toltalt andre betingelser fungerer i dag Gro, Erik Solheim etc. De er altså ledere av en annen type som uttrykker at det enkle, oversiktlige forholdet mellom parti og klasse er gått i oppløsning, fordi verken «parti» eller «klasse» er hva de engang var.) Dette var også epoken for leninismens aktualitet som partiteori. I Lenins originale utforming av denne teorien (i bøkene «Hva

annen politisk tendens og heller ikke står i et kommunikasjonsforhold til andre, borgerlige organisasjoner og institusjoner. Disse forutsetningene har i lang tid vært fraværende i industriland med en stor og sammensatt arbeiderklasse.

Kapitalismen skapte arbeiderbevegelsen.

Arbeiderbevegelsen gikk i spissen for velferdsstaten og kjempet for økt levestandard. Økt levestandard betydde økt konsum og fritid. Kapitalens tvang omfattet en langt mindre del av arbeidernes tid, etterhvert som den totale arbeidstida ble redusert (I 1918 var livsarbeidstida i Tyskland 135.000 timer, i 1978 var den redusert til 61.700 timer). Dette skapte grunnlag for nye behov, nye fritidsaktiviteter, nye samværs- og kulturformer. Ungdomsopprør og nye anti-autoritære former for sosialisering av barn og ungdom, uttrykker arbeiderklassens begynnende frigjøring fra underdanighet og streng arbeidsetikk. Alt dette skapte større rom for individuell utfoldelse og for mer vekt på sjørealisering hinsides de trange grensene som arbeiderklassekollektivet tidligere hadde satt. Den nye individualismen ga seg også uttrykk i avvisning av de tradisjonelle politiske identifikasjonsmønstrene innad i arbeiderklassen. Sosialdemokratiet kom i krise, det samme gjorde de tradisjonelle solidaritetsverdiene og trua på det sosialistiske prosjektet.

Men: var ikke alt dette ønsket og i en viss forstand en nødvendig utvikling? Var det ikke nettopp den gamle arbeideren som kjempet for et bedre liv for seg og sine som skapte denne velferdsstaten? Og var det ikke først velferdsstaten som muliggjorde den individuelle frigjøringa i arbeiderklassen,

I tida før 2. verdenskrig hadde arbeiderklassen ennå mange trekk av den tradisjonelle underdanighet som vi finner i de laveste klasser.

**De gamle, klassiske arbeiderkulturene forsvinner etterhvert helt.
Foto: Klassekampen**

men fordi arbeiderklassen er en realitet også i det moderne og nyeste Norge. Imidlertid vil den gamle arbeiderkulturen aldri oppstå på nytt igjen. Og det er heller ikke ønskelig. Denne kulturen var uttrykk for en forsvarsposisjon, arbeiderne kapslet seg inn i forhold til resten av samfunnet. Fellesskapet ble bevart på bekostning av individuell utfoldelse. Den høye grad av enhet i klassen kom istand på basis av lavt kunnskapsnivå og manglende erfaring i å opponere mot autoritetene, lederne innad i

må gjøres?» og «Ett skritt fram, to tilbake») forutsettes det et relativt enkelt forhold mellom organisasjon og klasse. Og ikke minst: at de deler av klassen som partiet ikke kan lede direkte (de «tilbake-liggende») nok vil følge med på ferden dersom de «fremskredne» delene av klassen kommer i bevegelse. Det forutsettes med andre ord en ideologisk homogen klasse hvor kommunikasjonslinjene går vertikalt innad i klassen. Og hvor de tilbake-liggende delene ikke representerer en fundamentalt

som utgjorde frihetens sosiale basis? (Borgerskapets økonomiske stilling tillater individuell frigjøring på et langt tidligere tidspunkt i denne klassen. Frigjøringa fra de sosiale bindinger på 50-, 60- og 70-tallet, var ført og fremst en frigjøring av unge mennesker i arbeiderklassen.) Ligger ikke denne utviklinga så og si i det moderne samfunnets «logikk» - forutsatt at det finnes en sterk arbeiderbevegelse som kan sikre «sin del» av kaka?

Og for å komme tilbake til marxismen: var det ikke Marx' påstand at kapitalismen skaper en individualiserings-tendens og en personlig frigjøring fra alle før-kapitalistiske bånd og at denne individualismen er progressiv fordi den peker utover kapitalismen? Var ikke forutsetninga for det samfunnsmessige individ og følgelig for den bevisste og demokratiske utforminga av samfunnet, at individet først var blitt dannet som individ gjennom kapitalismen og markedet? Dette er iallefall en sentral påstand hos Marx, for eksempel i hans «Grundrisse». Alt i vårt samfunn i dag foregår det på det ideologiske plan en kamp mellom det snevre, borgerlige individ og det sosiale individ som vet at dets egen frihet er betinget av det sosiale fellesskapet og den sosiale produksjonen. I fremtida vil denne ideologiske og moralske kampen flettes mer og mer sammen med det arbeidende folkets kamp for sine nære interesser og være en legitimeringsinstans når det gjelder disse interessene.

Marxismens perspektiv på individuell frigjøring er av politiske grunner blitt trengt i bakgrunnen. Særlig har dette skjedd gjennom de kollektivistiske mytene om det «sosialistiske individ» - det ikke-egoistiske idealmenneske - som makthaverne i Sovjet og

Individuell frigjøring er et minst like grunnleggende mål som det solidariske fellesskap i arbeiderbevegelsens kamp.

Kina har skapt. Men dette var kun proklamasjoner. Bak det propagandistiske sløret levde massene sitt uoffisielle liv, politisk initiativløse og oppatt av å sikre det daglige privatkonsum. Ikke engang utviklet de den kapitalistiske individualismen som frie markedsaktører, for de ble kontrollert og holdt nede i direkte og personlige avhengighetsforhold av et allestedsnærværende parti- og statsbyråkrati. Når nå lokket taes av i Østeuropa, er det arbeidermasser som ikke er blitt individualisert og modnet gjennom fri kapitalisme og klassekamp som viser seg. De er ideologisk og politisk forvir-

ret og orienteringsløse.

Individuell frigjøring er et minst like grunnleggende mål som det solidariske fellesskap i arbeiderbevegelsens kamp. Dette var Marx og Engels standpunkt blant annet i polemikk mot Max Stirner (Marx-Engels-Werke, bd.3, s.229) - Kommunistene, sier de - «vet derimot meget godt at egoismen like så vel som oppofrelsen ... er en nødvendig måte som individet dannes på.» Dette er «glemt» ikke bare i øst, men også svært ofte i de ulike retningene av arbeiderbevegelsen i Vesteuropa. Man besverget solidariteten og

Marxismens perspektiv på individuell frigjøring er av politiske grunner blitt trengt i bakgrunnen.
Foto Klassekampen

fellesskapet og skapte dermed det inntrykk at det var borgerskapet og de borgerlige partiene som var de «naturlige» forsvarere av individualisme og frihet. På 90-tallet bør det bli et viktig siktemål å erobre tilbake begreper som frihet, individ og demokrati fra det borgerlige hegemoni og vise at kapitalismen som system kommer i konflikt med disse verdiene så snart de skal realiseres på kollektivt nivå, av alle samfunnsborgere. ■

NOTE

Det var vel egentlig kun denne aktive kjernen som skapte arbeiderbevegelsens og dens organisasjoner og denne utgjorde ofte et mindretall av den samlede arbeiderklassen. Det er i denne sammenhengen interessant å vite at i 1920, da de revolusjonære stemninger i Norge nådde et toppunkt, var det bare vel 25 prosent av alle arbeidere som var fagorganisert, det vil si omtrent 143.000. I 1930 hadde organisasjonsandelen sunket til vel 20 prosent! Da fagorganisering må antas å være en god indikasjon på klassebevissthet, betyr dette at oppfatninga av den norske arbeiderklassen i den mest militante periode som enhetlig klassebevisst og revolusjonær, bygger på en myte - en myte som ofte benyttes som en kontrasteffekt for vår tids «bedrøvelige» tilstander. Det jeg har sagt om den «klassiske» arbeiderbevegelsen og dens kommunikasjonsformer, gjelder altså primært denne organiserte «avantgarden» av klassen. At splittelsen og mangfoldet innen klassen ikke kom tydeligere frem, skyldes den ideologiske og organisatoriske dominans som LO og Arbeiderpartiet utøvde. Dette og ikke selve mangfoldet i arbeiderklassen, er det sesensforskjellige mellom situasjonen den gangen og idag.

En av de mest interessante sosialistiske teoretikere i verden i dag, er etter mitt syn Samir Amin. Jeg synes det er mye å lære av måten han tenker på.

Amins utgangspunkt er at kapitalismen er et globalt system, som skaper polarisering mellom systemets sentra. Amin mener at kapitalismen har en iboende tendens til å skape ulikhet.

Et sentralt begrep hos Amin er «de-linking». Med de-linking, eller fri-kopling mener han ikke at et land avskjærer seg helt fra alle økonomiske forbindelser med omverdenen, og satser på fullstendig sjølberging. «Fri-kopling» betyr å gå inn for ei økonomisk utvikling styrt av de indre behovene og indre forholda i landet, og at det er disse indre forholda som bestemmer de økonomiske forbindelsene med andre land. Det motsatte av frikopling er tilpasning, der det er det kapitalistiske verdensmarkedet, som styrer den indre, økonomiske utviklinga i landet.

Amin ser fri-kopling som en helt nødvendig forutsetning for en økonomisk og sosial utvikling som tjener folkemassene i land i den 3. verden. Denne fri-koplinga må gjennomføres av en bred, folkelig allianse. Oppgavene til denne brede, folkelige alliansen formulerer han slik:

Den økonomiske utviklinga må komme folket til gode, ikke bare skaper en rik over- og eventuelt middelklasse. Særlig viktig er det at det er et likt bytteforhold mellom jordbruk og industri, at ikke utviklinga skjer gjennom utsugning av landsbygda.

Staten må få en relativt sjølstendig rolle, fordi det er ulike tendenser og klasser i alliansen. Men avgjørende for utviklinga i det lange løp er at det utvikler seg et virke-

For vår del av verden må vi stille spørsmålet: Hva er de viktigste oppgavene en sosialistisk revolusjon må gjennomføre? Og hvilke klassekrefter kan gjennomføre dem?

KJERSTI ERICSSON

SPILLE PÅ LAG

lig, folkelig sosialistisk demokrati.

Vi befinner oss i en annen posisjon i det kapitalistiske verdenssystemet enn de fattige landa Amin skriver om. Norge tilhører sentrum, ikke periferien. Samtidig er vi et lite, imperialistisk land som må tilpasse seg de store, både økonomisk og politisk. Også for oss må ei sosialistisk

utvikling bety et brudd med det imperialistiske verdenssystemet.

Er det mulig for lille Norge å bryte ut alene? Det høres ut som en nokså håpløs tanke. På den andre sida er det også vanskelig å tenke seg en verdensrevolusjon i ett slag, eller som en sammenhengende bølge. Utviklinga er ujevn, det å styrte imperia-

lismen kommer fortsatt til å være en sprangvis og trinnvis prosess. En sosialistisk strategi må ta hensyn til det. Dette betyr sjølsagt ikke nødvendigvis at lille Norge aleine kan gjennomføre et slikt brudd. Kanskje regioner eller del-regioner i vår del av verden vil bryte ut.

Uansett er det viktig at en tenker i allianser med arbeiderklassen og andre folkelige krefter i andre land. Å bygge opp slike allianser, gjensidig støtte og kanskje aksjonsenhet på enkeltsaker, er en viktig del av en sosialistisk strategi.

Det er to sentrale forhold i det kapitalistiske Norge som må løses av en sosialistisk bevegelse. Det ene er konkurransen med andre kapitalistiske land om andeler på verdensmarkedet, som i så stor grad former de indre, økonomiske forholda i Norge.

Det andre er utbyttingsforholdet til den 3. verden.

Etter mitt syn er bruddet med utbyttingsforholdet til den 3. verden et hovedspørsmål for revolusjonære bevegelser i nord. Det kan virke selvfølgelig, men i internasjonal målestokk er det ikke det. Blant annet finnes det marxister som mener at kapitalismen spiller en progressiv rolle i å utvikle produktivkreftene og skape forutsetningene for en moden kapitalisme i sør, som så gjør overgangen til sosialisme mulig.

Fri-kopling må altså være en del, også av den norske revolusjonen. Men hvilke oppgaver ut over det skal den norske revolusjonen løse?

Også en økonomisk plan vil være uttrykk for visse klasseinteresser. De klasseinteressene, den klassealliansen som er bærer av revolusjonen må bli ivaretatt gjennom planen.

Marx mente at kapitalismen forenkla klassemotsegelsene til de to store hovedklassene som sto mot hverandre: borgerskap og proletariat. Det er vel både sant og ikke sant. Men det er i hvert fall sant at en strategi for revolusjon og sosialisme som bare ser de to hovedklassene, vil få trøbbel. Skjønt de er tallmessig få, spiller småbønder og fiskere fortsatt en viktig politisk rolle.

De store, nye laga av lavere funksjonærer osv, som særlig er tallrike i kvinneyrkene i offentlig sektor, gjør seg mer og mer gjeldende i klassekampen i dag, og forholdet mellom dem og arbeiderklassen har vist seg som et helt sentralt spørsmål, også i dagskampen. Og innad i arbeiderklassen sjøl finnes det skiller og motsetninger som en må forholde seg politisk til. Jeg tenker for eksempel på skillet mellom privat og offentlig sektor, og – ikke minst, på skillet mellom kvinner og menn.

Når en skal formulere hvilke klasseinteresser, og hvilke allianser den økonomiske planen skal uttrykke, må en ta hensyn til disse skillelne. For den 3. verden legger Amin hovedvekt på forholdet mellom jordbruk og industri, mellom bønder og arbeidere.

Det er imidlertid et annet forhold jeg vil legge hovedvekt på her, og det er forholdet mellom kvinner og menn i arbeiderklassen og det arbeidende folket. Det er to grunner til at jeg vil legge så stor vekt på dette: Den ene grunnet er at dette forholdet objektivt sett har stor betydning. Den andre grunnen er at det nesten aldri nevnes, særlig ikke i diskusjoner om sosialistisk økonomi. Samir Amin nevner det ikke. Han påpeker helt riktig at Stalins industrialisering i stor grad

skjedde på bekostning av bøndene. Men han nevner ikke at kvinnes gratisarbeid i hjem og familie var en enorm, usynlig innsatsfaktor i oppbygginga av tungindustrien, både i Sovjet og i de andre øst-europeiske landa.

Kvinnene måtte kompensere med arbeid for mangelen på forbruksvarer og en husholdningsstandard som kunne gjort livet lettere. Bare vareknappheten alene kostet kvinnene mange timer i køståing hver eneste dag. Amin nevner heller ikke at kvinnene står i en helt ulik økonomisk stilling også i den 3. verden, en ulikhet som ikke nødvendigvis vil oppheves dersom en bare satser på å få til et likeverdig bytteforhold mellom industri og jordbruk, kjønnsnøytralt oppfatta. Etter det jeg kan skjønne, må dette være et minst like sentralt spørsmål i den 3. verden som i land av vår type.

Det er for eksempel en verdensomspennende tendens at det skjer en feminisering av fattigdommen, dvs. at en stadig større andel av verdens fattige er kvinner, og gjerne kvinner med ansvar for barn. Å studere utbyttingsforholda i verden i dag utelukkende ut fra et klasseperspektiv, uten å ta hensyn til kjønnsdimensjonen, må nødvendigvis føre til at en går glipp av viktige deler av virkeligheten.

Den økonomiske planen i et sosialistisk Norge må altså uttrykke alliansen mellom kvinner og menn i de arbeidende klassene. Hva betyr det? Når det er snakk om kvinner og økonomisk utvikling, formuleres ofte problemet slik: En må sørge for at også kvinnene får del i utviklinga. Det er en håpløs måte å stille det på. Jeg er hjertelig enig med forskerne Ruth Pearson og Diane Elson når de i en diskusjon om kvinnes situasjon i den 3. verden, formulerer det slik:

«Vi aksepterer ikke at

problemet består i at kvinner er blitt stengt ute fra utviklingsprosessen. For denne 'integreringa' kan godt være en del av problemet, snarere enn en del av løsninga.»

Måten kvinnene er integrert i den imperialistiske utviklinga på, er opplagt «en del av problemet» for kvinnene, og «en del av løsninga» for imperialismen. I mange områder i den 3. verden driver f.eks. kvinnene sjølbergingsjordbruk, som forsørger (riktignok på sultegrensa eller under) dem sjøl, barn, gamle og sjuke. Og ofte delvis mannen, som kanskje er arbeider på en kapitalistisk bedrift i nærmeste by.

På grunn av dette forsørgelessystemet kan lønna til arbeideren holdes svært lav. Den trenger ikke rekke til full forsørging av arbeideren sjøl, og slett ikke til barn, eller til sikring for sjukdom og alderdom. Profitten blir tilsvarende høy. Slik skjer det en indirekte utbytting av kvinnes arbeid i sjølbergingssektoren.

Og når kvinnene jobber

Kanskje regioner i vår del av verden vil bryte ut av kapitalismen.

som arbeidere i kapitalistiske bedrifter, blir deres «kvinnelighet» utnyttet på forskjellig vis til ekstra utbytting. De verste eksemplene er fra de såkalte frihandelssonene, der det praktisk talt bare jobber unge jenter, under arbeidsforhold som må kalles permanent unntakstilstand.

Måten kvinnene er integrert i den kapitalistiske utviklinga på i vår del av verden, er også en del av problemet for kvinnene, og en del av løsninga for kapitalismen. Også hos oss skjer det ei indirekte utbytting av kvinners gratisarbeid i hjemmet. Skulle det arbeidet vi gjør,

kjøpes på markedet, måtte lønna til folk vært betydelig høyere. Spis på restaurant ei uke og lei vaskebyrå til lørdagsrengjøring, så får du forholdet illustrert. Men når lønna kan holdes lavere blir sjølsagt profitten høyere.

Og måten kvinnene var integrert i Stalin-tidas storstilte, tungindustrielle femårsplaner på, var en del av problemet for kvinnene, men en del av løsninga for de stalinske planene. Uten å ta kvinnes gratisarbeid i bruk til det ytterste, hadde planene neppe vært mulig å gjennomføre. Men for kvinnene betydde det både dobbeltarbeid, fortsatt undertrykking i familien og tap av makt. I den forstand at det krever tid og overskudd å delta politisk og sosialt.

Det er også fullt mulig å tenke seg en omlegging av produksjonen i mer økologisk og ressursparende retning på bekostning av kvinnene, dersom kvinnes gratisarbeid fortsatt behandles som en usynlig og ikke-økonomisk faktor. La meg ta et banalt eksempel: Planen må ganske sikkert ha som mål en drastisk reduksjon av energiforbruket. La oss si at dette bl.a. ble gjennomført ved en sterk prioritering, der viktige produksjonsbedrifter o.l. kom på topp, mens husholdningsartikler, vaskemaskiner, oppvaskmaskiner o.l. i private hjem kom på bunn.

Dersom planen ikke har en uttalt kjønnsdimensjon, så vil det kvinnearbeidet som må settes i stedet for husholdningsmaskinene være et ikke-problem. Dersom planen har en kjønnsdimensjon, vil det bli formulert som et problem som krever en samfunnsmessig løsning innad i planens rammer. Jeg tror det finnes en rekke områder der det kan være fristende å gjennomføre ressursparing ved

økt bruk av den usynlige, og derfor uendelige, ressursen som kvinners gratisarbeid utgjør. Og når knappe ressurser skal prioriteres til ulike gode formål, vil kvinner og menn ha ulike syn fordi de lever ulike liv. Dersom alliansen mellom kvinner og menn ikke er bygd inn som en av planens bærebjelker, vil kvinnene stadig tape.

En plan som uttrykker alliansen mellom kvinner og menn må være en plan som er virkelig samfunnsmessig, i den forstand at den også omfatter den virksomheten som foregår i det vi har vært vant til å kalle hjem og privatliv. Det må være en plan som integrerer både produksjon og reproduksjon, og som synliggjør kvinners gratisarbeid. Vi har begynt å innse at vi ikke kan se bort fra omkostninger i form av ødelagte skoger, giftig luft og dødt hav når det gjelder økonomisk utvikling, heller ikke under sosialismen.

En plan må ha et bevisst forhold til de økologiske virkningene av alle planlagte tiltak. På samme vis må den ha et bevisst forhold til hvilke omkostninger i form av kvinnelig gratisarbeid ulike tiltak vil ha. Målet må være å redusere, og etterhvert eliminere dette gratisarbeidet, på samme måte som målet må være å eliminere omkostninger i form av økologiske ødeleggelser. Dette betyr sjølsagt ikke at alt arbeid skal bli lønnsarbeid. Tvert imot, vi ønsker jo på sikt å avskaffe lønnsarbeidet. Det er den usynlige ekstraутbygginga av kvinnekjønnets den økonomiske planen må rette seg mot.

Samir Amin sier i sin behandling av revolusjonene i den 3. verden at en av oppgavene er å opprette en stat som er uttrykk for den klassealliansen som er bærer av revolusjonen, og som samtidig formid-

ler mellom de ulike klassene i alliansen, og ivaretar helheten. Det er opplagt at også et sosialistisk Norge vil trenge statlig organer for å fatte beslutninger, – for å koordinere og styre.

Jeg ser store problemer med at det først og fremst er staten som skal være formidleren mellom de ulike alliansepartnerne i den alliansen som er bærer av revolusjonen, og som skal ivareta helhetens interesser. La meg igjen ta utgangspunkt i forholdet mellom kvinner og menn. La oss tenke oss at kvinnene, gjennom sin sterke, uavhengige kvinneorganisasjon stilte

Kvinnerns rolle i praktisk talt alle samfunn er å være salderingspost.

sine krav til staten, og at den frie, uavhengige fagbevegelsen, dominert av arbeiderklassens menn, stilte sine krav til staten, og at det så ble de sentrale planleggingsorganenes oppgave å komme fram til et forslag til økonomisk plan som på rimelig vis tok hensyn til både kvinners og menns ønsker og interesser.

Jeg tror faren er overhengende for at kvinnes krav i en slik situasjon raskt ville bli redusert til, og behandlet som en egen sektor, at vi ikke ville få en type økonomisk utvikling som integrerte produksjon og reproduksjon, som så det arbeidet som foregikk i arbeidslivet og det som foregikk i hjemmet i sammenheng. Jeg tror også at faren ville være overhengende for at alliansen mellom kvinner og menn ville smuldre opp fra bunn.

På en eller annen måte tror jeg de alliansene som skal være bærere av sosialismen, blant annet alliansen mellom kvinner og menn i de

arbeidende klassene, må få levende og levedyktige uttrykk på grunnplanet. Det samme gjelder integrasjonen av det økologiske perspektivet i økonomi og samfunnsorganisering for øvrig. Sammenvevinga av produksjon, reproduksjon og ivaretaking av miljøet må skje med utgangspunkt i folks dagligliv.

Jeg har tidligere brukt uttrykket «hverdagslivsperspektiv» om den typen tenkning jeg mener plan og samfunnsorganisering i det nye samfunnet må bygge på. Ordet «hverdagsperspektiv» har jeg lånt fra ei nordisk kvinneforskergruppe som kaller seg «Forskergruppa for det nye hverdagslivet». Hverdagslivet definerer de som virkeligheten sett nedenfra – fra vanlige folks synspunkt – slik det blir som resultat av alle beslutninger og ordninger ovenfra.

For meg er begrepet «hverdagslivsperspektiv» et slags stikkord for flere viktige forhold som må inngå i en ny måte å tenke sosialisme på. Disse forholda er sjølsagt ikke uavhengige av hverandre:

For det første: Betydninga av det som kan kalles konsekvenseksptise. Konsekvenseksptise er den mest undervurderte og oversette av all kunnskap. Det dreier seg om kunnskap om hva konsekvensene blir, i folks dagligliv, av alle strålende tiltak, planer og prosjekter som settes i gang av overordnede organer. En kan trekke mange lærdommer av strømmen av skandalehistorier om tåpelige og skadelige utviklingsprosjekter i den tredje verden. En av lærdommene er at når lokalbefolkningas konsekvenseksptise overses, blir alt bare tull og/eller tragedie.

For det andre: Kvinnemakt og kvinneperspektiv. Kvinnerns rolle i praktisk talt

alle samfunn er å være salderingspost. Hun skal løse de oppgavene som det ikke er lønnsomt å gjøre til varer på et marked, eller som ikke er «viktige» nok til å puttes inn i en plan. Kvinner tråker ihop dagliglivet, og de bruker seg sjøl og tida si som buffer mot et samfunn som ikke er organisert for å ivareta folks hverdagsbehov. Kvinner er de fremste konsekvenseksptiserne.

For det tredje: Jeg mener at både klasser og andre samfunnsmessige kategorier må ha sine egne interesseorganisasjoner under sosialismen. Det må være en sterk, fri, uavhengig fagbevegelse, og det må være en sterk, fri, uavhengig kvinnefront.

Samtidig tror jeg som sagt det er uhyre viktig at de alliansene sosialismen bygger på, kommer til uttrykk på grunnplanet, ikke bare formidles via staten. Samarbeid, felles problemløsning og planlegging og konfliktløsning på lokalplanet vil være minst like viktig for å styrke alliansen, som planlegging og konfliktløsning på toppen.

For det fjerde: De viktigste oppgavene til en revolusjon i vår type samfunn, vil være å omlegge økonomien

og utvikle produktivkreftene til lav-energi, lavressurs-produksjon. Men denne omlegginga må skje på en slik måte at den frambringer levemåter og livsformer som folk oppfatter som gode og akseptable, ikke som angrep på levekåra deres. Hvis det siste skjer, kan folk i masseomfang vende seg mot både sosialismen og den nødvendige omlegginga til en økologisk forsvarlig livsform. For å sikre seg mot dette, er det nødvendig at folk sjøl får utforme sitt nye dagligliv.

For det femte: Problemet med demokratiet og den direkte deltakelsen i styringa av samfunnet. Hvordan skal en hindre at de som styrer skiller seg fra dem de skulle tjene?

kravet om enhet har også fått ei undertrykkende side. Og her tenker jeg ikke først og fremst på at enkeltpersoner eller grupper av opposisjonelle er blitt trampa på. Jeg tenker på at en bestemt type arbeider er blitt satt opp som norm, og enhet i praksis har kommet til å bety likhet.

Arbeidere med et annet utgangspunkt og en annen situasjon, f.eks. kvinnelige arbeidere, har måttet tilpasse seg, noe som ofte har betydd **underordne seg**, den rådende oppfatninga av hva arbeiderklassens politikk og interesser er. Gjorde de ikke det, kunne de bli beskyldt for splittelsesmakeri, for å bryte enheten. Dette betyr ikke nødvendigvis at det er det

rår. Det finnes ulikheter, motsetninger og undertrykkingsforhold innad i arbeiderklassen, og mellom arbeiderklassen og dens allierte. Disse kan ikke fjernes ved å forlange at alle plugges, trekanta, firkanta eller åttekanta, skal pine seg ned i runde høyl.

Skal det være plass for kvinnelige arbeidere i et parti, må de kunne kjempe ut fra sin egen plattform, som kvinnelige arbeidere. Og de må kunne ta opp mannssjåvinisme når de møter den hos sine egne. Mannlige arbeidere i kjerneproletariatet må stille opp i forhold til kvinners kamper. Men det ville være meningsløst å forlange at de skulle se bort fra særegenhetene i sin egen situasjon og i

Målet må være å elimi- nere kvinners dobbeltarbeid

Og hvordan skal en sikre at planene tar utgangspunkt i folks behov, ikke bare i navnet, men også i gavnet? Det finnes sjølsagt ingen vanntette garantier. Men jeg tror at en maktstruktur med et lavt tyngdepunkt vil være en stor fordel.

Det er nødvendig med enhet i en revolusjonær organisasjon som skal kunne oppetre samla og handle etter en plan i klassekampen. Men

mannlige kjerneproletarer som har hatt makta i slike partier. Ofte har intellektuelle både hatt mye makt og sterk innflytelse. Men bildet av hva arbeiderklassen er, har sikkert ikke blitt mindre sjablongmessig av at det er intellektuelle som har tegnet det.

Etter mitt syn kan ikke et revolusjonært parti i dag leve med denne oppfatninga av hva enhet er, og heller ikke arbeide fornuftig og fruktbart så lenge denne oppfatninga

sitt massegrunnlag, og legge opp sin kamp som om de var hjelpepleiere eller barnehaageassistenter.

Innafor en revolusjonær organisasjon må det være respekt for den særegne situasjonen, og de særegne interessene til ulike grupper. Og det må være rom for å ta opp, og bekjempe undertrykkingsforhold innad. En enhet som er bygd på at noen grupper mer eller mindre frivillig amputerer seg sjøl politisk, er ikke mye verdt. ■

Red.

Dette er en forkortet utgave av en innledning Kjersti Ericson holdt på en sommerskole 1990 i regi av studieforbundet i AKP. Redigeringen er gjort av Røde Fane-redaksjonen.

Sammenbruddene for de østeuropeiske regimene og den sovjetiske supermakts dramatiske ssøpløsning er blitt framstilt som marxismens, sosialismens og kommunismens endelige nederlag. Sjøl om vi i si tid ble dannet i den aller skarpeste motsetning til de regimene som nå er brutt sammen, rammes også vi av sammenbruddets politiske og ideologiske etterdønninger.

Vi kan rope høyt om at det er sosialfascistiske, staskekapitalistiske eller statsbyråkratiske, og absolutt ikke sosialistiske regimer, som endelig er blitt veltet overende, men ingen hører etter hva vi sier. likevel. Borgerskapet og deres flittige pennere kværner uanfektet videre om kommunismens endelig. Ja, de kværner så effektivt at vi sjøl etterhvert begynner å snakke på samme måte om de østtyske kommunistenes nederlag eller om kommunismens ille skjebne i Romania osv osv.

Nå er det imidlertid ikke bare de styrtede regimenes grove misbruk av ord som sosialisme og kommunisme som er årsak i at vi dras med i fallet. Vi kan ikke løpe fra at vi tilhører en tradisjon som ikke for så mange tiår tilbake hadde samme røtter som partiene i Sovjet og østeuropa.

Vi kan ikke komme utenom at vi mange år var mere enn gode venner med det albanske partiet, som mere enn noe annet parti stadig har fastholdt kontinuiteten fra den gamle kommunistiske verdensbevegelsen.

I tillegg er det naturligvis Kina-traumet. Faktisk siden Maos død og Firerbandens fall har den marxist-leninistiske bevegelsen mer eller mindre opportunistisk og med større eller mindre hell vekslet mellom å kalle Kina for sosialistisk og kapitalistisk. Tien Anmen-massake-

Det siste året har mange marxist-leninister følt at historia har behandla dem urettferdig.

BENITO SCOCOZZA

RØTTENE

ren løste visstnok det problemet endelig. Ikke desto mindre har den kinesiske

utviklinga gitt sitt bidrag til å gjøre sosialismen lite troverdig og til å kompromittere

Borgerskapet og deres flittige pennere kværner uanfektet videre om kommunismens endelig.

Foto Klassekampen

marxist-leninistene, fordi hele dannelsesprosessen og det ideologiske grunnlaget ikke kan forstås adskilt fra Kinas Kommunistiske Partis standpunkter i den store polemikken med SUKP i 60-årene. Denne polemikken handla jo fra kinesisk side i stor utstrekning om å fastslå at det var de kinesiske kommunistene, i motsetning til Krutsojov-revisjonistene, som strengt fulgte oktoberrevolusjonens vei.

Altså summa summarum: Hvordan vi enn snur og vender på det, kommer vi ikke utenom at den utviklinga som bare for halvannet år siden endte med massakeren på Tien Anmen, oppløsninga i Sovjetunionen og regimenes fall i Østeuropa, har sin samlede bakgrunn i den kommunistiske verdensbevegelsen som igjen var et barn av oktoberrevolusjonen.

Sett i dette perspektiv står vi på den ene sida sårbare overfor borgerskapets og reformistenes angrep på oss, og på den andre sida overfor en nødvendig gjennomgang av vår bakgrunn for å finne vår framtid.

I den forbindelse er det viktig å huske at vi ikke løser våre teoretiske problem ved langsomt å fjerne den ene biten etter den andre, alt etter som om den viser seg å være mer eller mindre kompromittert.

Det hjelper ikke noe at vi f.eks. enten glemmer Stalin på partiløftet eller lister han ut bakdøra når bevisene for at han var mer enn usedvanlig stygg hoper seg opp. Det hjelper heller ikke at Mao på samme måte tæs bort når det blir snakk om Det Store Spranget og Kulturrevolusjonen, mens han tæs fram

igjen når det snakkes om klassekampens fortsettelse under sosialismen og om masselinja. Vi overvinne ikke vår politiske og ideologiske krise ved bruk av slike triks, av slike forsøk på å legitimere vår egen historie ved behendig å velge bort de delene vi ikke liker i dag.

Det vi har bruk for, men som naturligvis ikke kan utvikles fra en dag til en annen, er to ting; dels en sjølkritisk gjennomgang av vårt eget teoretiske arvegods, og dels, i logisk forlenging av dette, en analyse av hele den kommunistiske verdensbevegelsens historie. La meg komme med noen skissemessige antydninger av hva dette innebærer, for så å avslutte med hvilken betydning det har for utviklinga av en revolusjonær strategi i 90-åra.

Først om vårt eget teoretiske arvegods. Den marxist-leninistiske bevegelsens teori ble skapt på bakgrunn av den store polemikken mellom KKP og SUKP. Nettopp fordi det inngikk taktiske overveielser i den kinesiske kritikken av SUKP, noe som jo alltid er tilfellet i forbindelse med slike kamper, snek det seg en rekke uforenelige elementer inn i den nye bevegelsens teoridannelse. Det viktigste taktiske element, som kom til å skade den marxist-leninistiske bevegelsen svært, var forestillingen om at det hadde skjedd en kontrarevolusjon på den 20. partikongressen i SUKP. Samt – i forlengelsen av dette – forsvaret av den Stalin som Krutsjov brukte som sydebukk da han befestet sine egne posisjoner nettopp på den 20. kongressen.

I 60-årene, da polemikken var på sitt høyeste, hadde KKP bruk for at skaden i Sovjet var skjedd nettopp i 1956, og det hadde bruk for å forsvare Stalin pga at

Krutsjov var imot han – sjøl om KKP sjøl aldri hadde hatt annet enn trøbbel med Stalin

Vi overvinne ikke vår politiske og ideologiske krise ved å velge bort de delene vi ikke liker i dag.

dyrket motsetningen Tito/Stalin. Endelig hadde KKP rett og slett ikke bruk for å synge med på de sovjetiske angrep på persondyrkelsen, da dette som kjent ville ramma Mao Zedong midt mellom øynene.

Integrasjonen av Stalin i den antirevisjonistiske teoridannelsen stod i rak motsetning til understrekningen av masselinja. Og denne masselinja stod likeledes i rak mot-

siden midten av 20-årene. I tillegg kom fornuftsektenskapet med Albania, som

setning til den faktiske politikk KKP både i høyre- og venstretider førte ut i livet.

KKP sjøl har aldri hadde hatt annet enn trøbbel med Stalin siden midten av 20-årene.
Foto Klassekampen

Tenk bare på motsetningen mellom Mao-dyrkelsen under Kulturrevolusjonen og den samtidig sterke understrekningen av masselinja.

På samme måte som alt annet skaptes 60-årenes og 70-årenes ml-teori som en sammensmelting mellom to uforenelige tendenser. På den ene sida opererte en med masselinja, med massenes skaperkraft, med massene i sentrum, med en Tjen-Folket-holdning, med folkek-rigen som revolusjonens våpen og med klassekampens fortsettelse under sosialismen mot dem som slo inn på den kapitalistiske veien, mot privilegerte lag, mot «nomenklaturen», mot de sosialkapitalistiske borgerskapene.

På den andre sida ble Stalin og Stalin-tida forsvart, partiets ledende og statsbærende rolle, elitær kaderutvelgelse, en supersentralistisk underkastelse under ledelsen og en dyrkelse av den monolittiske enhet, som alt sammen var noe som dannet grunnlaget for kontrarevolusjonen i de landene som hadde gjennomført antikapitalistiske revolusjoner.

Hva skal vi så stille opp mot dette motsetningsfylte arvegods? Jeg vil forsøke et par forslag til svar ved å sammenligne de muligheter vi har for å utvikle vår teori med den måte de sovjetrevisjonistiske partier har reagert på de seneste års utvikling. Hos disse partier har det vært en uttalt tendens å fullbyrde utviskingen mellom dem sjøl og reformismen. En prosess som uunngåelig for dem må ende i kollektivt partisjølmod, og som i og for seg allerede har skjedd bl.a i flere østeuropeiske land. Dessuten forsøker disse partienes mest glasnostiserte personer seg med å distansere seg fra marxismen, som ikke minst i dagens Sovjet er en særdeles utbredt mote. De erstatter

marxismen med noe de kaller en ny humanisme med et moralsk ansvar overfor hele menneskeheten på bakgrunn av den truende globale økologiske krise. De oppfatter «den vitenskapelige sosialismen» som en stalinistisk deformasjon som har fremmed-

MI-teorien skapt som en sammensmeltning mellom to uforenelige tendenser.

gjort menneskene og redusert dem til redskaper i en forutbestemt mekanisk historisk utvikling.

Bortsett fra det opportunistiske i disse holdningene som bøyer seg for borgerskapets antimarksiske offensiv, er det også noe logisk i revisjonistenes reaksjonsmønster. De har mer eller mindre helhjertet solidarisert seg med det de har kalt «den virkeliggjorte sosialismen» i dens sovjetiske utgave. De har dermed også akseptert den mekaniske materialismen, som man fra sovjetisk side har legitimert denne «virkeliggjorte sosialismen» med. En legitimering som har bestått i en avisning av klassekampens fortsettelse under sosialismen og i en påstand av at folket under partiets ledelse utviklet produktivkrefte stadig hurtigere på den rette vei mot kommunismen. Dette revisjonistiske standpunkt har kp-partiene ikke tatt oppgjør med, og derfor kan de naturligvis ikke forstå hva som er skjedd med deres idealsamfunn. Derfor griper de etter den første og beste borgerlige humanisme og den første og beste borgerlige allmenn-menneskelige moralisme.

I motsetning til revisjonistene har vi imidlertid de beste mulighetene for å an-

vende den historiske materialismen, den vitenskapelige sosialismen, i bestrebelsene på å forstå hva som er skjedd med det sosialistiske eksperiment i det 20. århundrede. Men det forutsetter at vi endelig tar oppgjør med den del av vårt teoretiske arvegods som stammer fra den staliniske mekaniske materialismen, som ble det ideologiske grunnlag for ikke bare det nye klasseherredømmet i Sovjet og dens avhengige stater, men også for det nye klasseherredømmet i Kina.

I forlengelsen av et slikt oppgjør er det imidlertid nødvendig samtidig å ta oppgjør med begrepet stalinisme. Det kan lyde paradoksalt, men er det egentlig ikke. Begrepet stalinisme fungerer som en samlebetegnelse for en rekke negative fenomener som rettsløshet, manglende ytringsfrihet, ettpartidiktatur, supersentralistisk planlegging, dyrking av den allestedsnærværende stat og annet som ikke er særlig behagelig. Men begrepet blokerer for en forklaring fordi fenomener gjøres til et produkt av enten en person eller av noen enkelte skumle personer. I virkeligheten brukes begrepet ofte på følgende måte: Det fantes en stalinistisk rettsløshet. Hvorfor? Jo, fordi stalinismen hadde makten! Eller for å trekke det etter håra: Stalinismen er skyld i stalinismen!

Vi skifter ut vårt gamle forsvar for Stalin med dette forsvars totale negasjon. I og med at vi bruker begrepet stalinisme om alt skummelt som har funnet sted i sosialismen navn, er vi ikke kommet et skritt videre i vår analyse av sosialismens skjebne. Det hadde vært ergerlig ettersom vi faktisk sitter inne med redskapet, med metoden, til å analysere det som er skjedd. Jeg tenker her på den metoden som bærer overskriften:

Klassekampens fortsettelse under sosialismen.

A forstå den sosialistiske epoke som en motsetningsfylt prosess, som en stadig motsetning mellom classesamfunnet og det klasselesesamfunn, som en stadig motsetning mellom på den ene sida fortidas kapitalisme, subsidiært føydalisme, og på den andre sida framtidens kommunisme, er den metodiske nøkkel til ikke bare å forstå hva som er skjedd i de land som gjennomførte anti-kapitalistiske revolusjoner, men også til å overveie det kommunistiske partis sosialistiske strategi i dagens imperialistiske verden.

For meg er det viktig å analysere seg fram til hvilke føydale, kapitalistiske og dermed også imperialistiske elementer som allerede fra

Generalangrepet på alt som smaker av sosialisme og marxisme krever en motoffensiv.

Oktoberevolusjonens første dager kjempet mot kommunistiske tendenser. Slik jeg ser det stiller en slik analyse følgende spørsmål: Snublet den første sosialistiske revolusjonen allerede i starten? Fant den sted under vilkår som nesten gjorde det umulig etter en rekke år med svære indre politiske stridigheter å unngå den gjenreisningen av det halvføydale tsaristiske samfunn som bare med en annen ideologisk maske enn den ortodokse kirke fant sted fra slutten av 1920-åra? Skjedde ikke det at dette nye halvføydale og statsmonopol-kapitalistiske samfunn i 30-åra etablerte et fascistisk diktatur som fra slutten av tret-

tiåra begynte en imperialistisk ekspansjon som fortsatte etter 2.verdenskrig, men som nå er brutt sammen?

Skjedde det ikke også i Kina, på tross av sporadiske forsøk på – i hvertfall i ord – å «gå mot strømmen», en gjenreiseing av et halvføydalt keiser- og mandarindømme som følge av landets globale plassering og dets tilknytning til oktoberrevolusjonens tradisjoner?

Samtidig med å stille disse spørsmålene til fortida, og her har jeg i sjølve måten å stille dem på antydnet mine svar på dem, må analysen av fortida føre til overveielser av framtidens sosialistiske strategi..

I denne forbindelse er det verdt å slå fast en ting først.. Jeg mener ikke at vi skal gå helt inn til beinet i f.eks. vurderinga av Stalin-tida, sjøl om det er blitt populært å gjøre det i Sovjet og sjøl om det i forlengelsen av dette kommer den ene avsløringa etter den andre. Avsløringer som vel kan være noe overdrevet, men neppe mye. Vi, eller i hvertfall mange av oss, har allerede for mange år sida begynt oppgjøret med denne perioden. Nei, vi skal i stedet gå helt inn til beinet på hele vår historiske bakgrunn. Dels fordi det bør en i og for seg alltid, dels fordi generalangrepet på alt som smaker av sosialisme og marxisme krever en motoffensiv. Forutsetningen for at den kan lykkes er at vi kaller en spade for en spade, noe borgerskapet jo ikke gjør, og at vi bevarer, men også utvikler vår sosialismeforståelse sjølstendig, dvs uavhengig av at borgerskapet så gjerne vil ha oss til å akseptere det historisk uunngåelige og det menneskelig forsvarlige i saker som markedsøkonomi og parlamentarisk demokrati.

Et sosialistisk samfunn som beveger seg i retning av kommunismen er ikke en ren

forlengelsen av det kapitalistiske marked eller det borgerlige demokrati kun med adjektivet sosialistisk satt foran. Men hva er det da? Der står vi ennå svakt, nettopp fordi

noe annet enn demagogisk munnsvær? Sovjetmaktorganer? Bedriftsråd? Hvordan skal flerpartisystemet fungere slik at det hele ikke ender i den farse vi kjenner

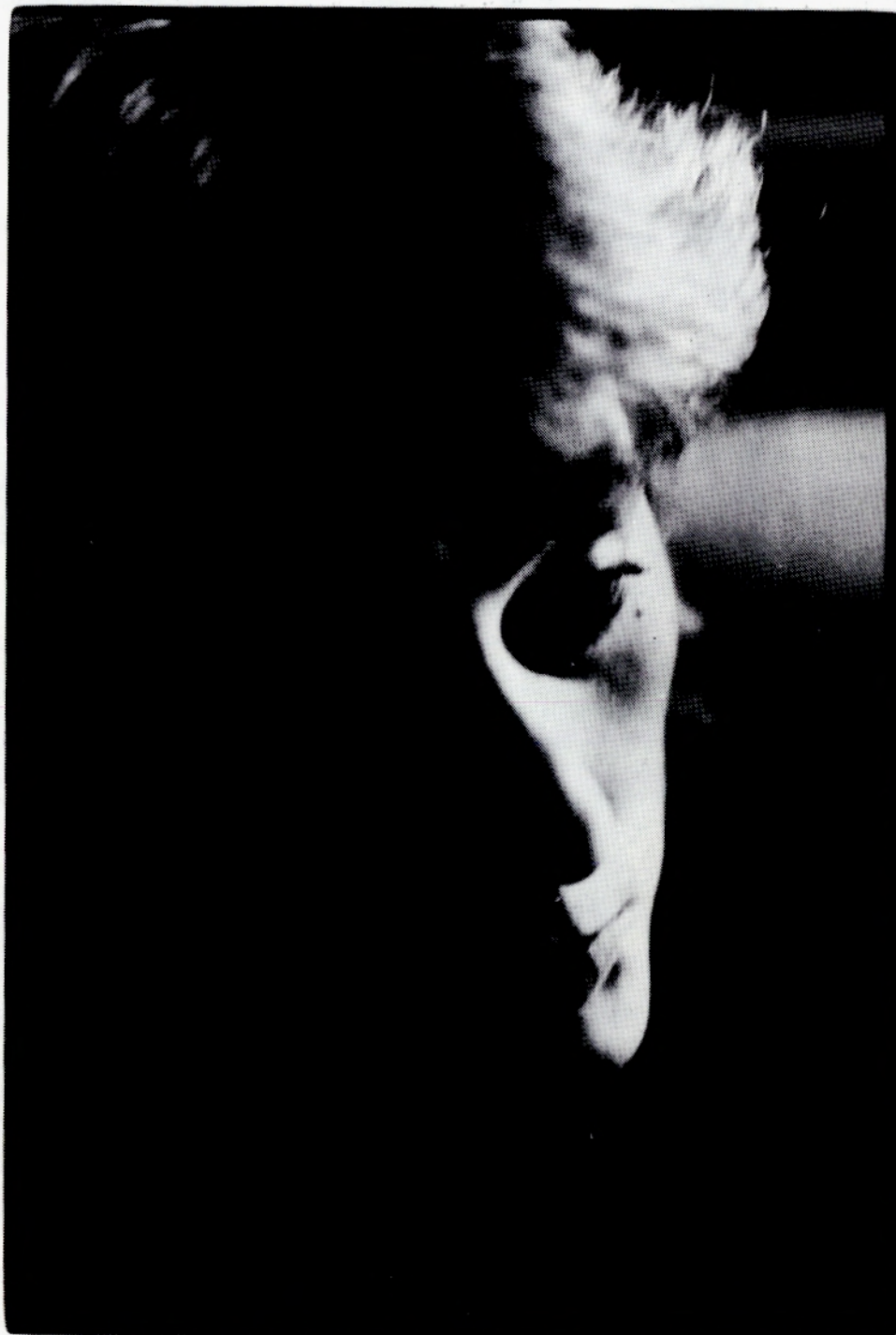
utviklinga i samtlige av de landene som har forsøkt seg med «den virkeliggjorte sosialismen» er endt galt.. De spørsmål vi står overfor å skulle besvare er f.eks: Hvordan forene proletariats diktatur med utfoldelsen av politisk pluralisme og fortsatt klassekamp? Hvilke organisatoriske uttrykk skal masselinja ha for at den skal være

fra det borgerlige demokrati med dets adskillelse mellom «velgere» og «politikere», og med dets groteske mediavalgkampflopp?

Mens kapitalistene og borgerskapet fortsatt vil hovere litt ennå før de renner inn i deres neste krise, har vi muligheter til å prestere ikke-utopiske men klare klasse-svar på disse spørsmåla. ■

Masselinja sto i rak motsetning til den faktiske politikken AKP førte ut i livet
Foto Klassekampen

Forskningsaktivist og kioskvelter. Liv Finstad (40)

– For å få til det kollektive prosjektet om å snu opp-ned på verden, må vi være ålreite mennesker. Først da blir vi troverdige og kan delta i kampen om hoder og hjerter.

Ei dame med mange ansikter og et rulleblad som forteller at dette er en skikkelig superkader. For selv om hun sier at hun ikke liker kaderbegrepet, er merittlista så lang og innholdsrik at hun oppfyller både det formelle og det skjulte pensum i Norges mest unike og minste parti. Dama har gjort det meste og er utrolig nok blitt 40 i sommer. Dessuten har hun den egenskapen at hun er avvæpnende og lite redd for å drite seg ut. Som da hun gikk rett i fletta på TV-Norge med det berømte utsagnet om ålreite sauer. Det var den gangen hun stilte som Stortingskandidat for RV til stortingsvalget. Hun erobret ikke nok stemmer, men mange hjerter og medlemskap i flere saueavlslag.

Vi treffer henne hjemme i loftsleiligheten på Grunerløkka i Oslo, ei blid Liv som serverer kaffe, setter fram askebeger med en egen innretning til å stumpe røyken i.

Forteller at hun er mest opptatt av jobben for tida, - Liv kvinneforsker og instituttbestyrer på Institutt for kriminologi og strafferett, Universitetet i Oslo. Hun har det bestandig travelt, - kvinnefronter og pornoaktivist Liv. Hun vil slå sammen AKP og RV til ett parti, - partimedlem Liv. Jevnlige i medias søkelys på grunn av bøker om prostitusjon, rusmisbrukere og kriminelle, - forfatter og kvinneforsker Liv. Har ikke barn, men samboer, - lesba Liv.

Oppvokst på beste østkant i Oslo med en far som jobba i NSB og ei mor som er sykepleier.

- Jeg var taus og stille til jeg ble 20, begynte å røre på meg med kvinnebevegelsen. Har rota mye både privat og med hvilket yrke jeg skulle velge, men har hatt den innstillinga at jeg ville prøve

meg fram. Begynte som journalist i lokalavis, bestemte meg så for å studere på Blindern og endte opp som drosjesjåfør for en periode. Det var gjennom den jobben jeg ble kjent med prostitusjonsmiljøet, drosjesjåføryrket er en av verdens beste lytteposter, har du tenkt på det?

Det har ikke vi tenkt på, men det er sikkert sant. Det er iallfall lett å tro på det hun sier, hun ser deg rett i hvitøyet liksom for å kontrollere at det hun sier går inn. Litt forskende, spretter fram og tilbake mellom oppvekst og parti.

- Jeg mener det er et tankekors for Kvinnefronten at våre medlemmer vil inngå samarbeide med presteskapet i pornokampen. Det er folk som sier nei til porno, men ikke ja til erotikk. Dessuten har kirka et bedritent syn på homofile. Siden jeg er i mot alliansen vil jeg på frontens landsmøte etter jul for å kjempe for mine synspunkter. Kanskje blir det sprekke, det veit jeg ikke.

ASTRID HAMRE

KVINNENE HAR ÆREN

Liv meldte seg inn i AKP i 1978 etter å ha blitt ekskludert fra Nyfeministene i 1977. En ganske enestående bragd tatt i betraktning at organisasjonen ikke hadde noen eksklusjonsparagraf. Utkastelsen kom som en følge av at hun og noen andre søkte samarbeide med Kvinnefronten, og dermed AKPere, for å samordne kampen mot porno i Norge.

- Akkurat nå er jeg sliten, å stirre i veggen en hel kveld er luksus, sier Liv.

Men trøttheten stikker

ikke dypere enn at hun blir heftig oppglødd når praten kommer inn på Kvinnefronten, hvordan takikken bør legges opp og hvordan unngå en splitt.

- Jeg mener at kampen skal foregå gjennom dialog, og ikke ved fordømmelse slik som kristenfolket legger opp til. Biskop Lønning og hans likesinnede vil tilgi synderen, men ikke synden. Fellesaksjonen mot porno var noe annet, for der samarbeida vi med kvinner vi stolte på, ikke toppen av presteskapet. I motsetning til biskopene, me-

framhever for eksempel klokertroen på rettsapparatet. At det ikke er i rettsalen kampen foregår, men utenfor. Sier det kan bli sprekke på landsmøtet, og er villig til å ta den kampen.

- Når det gjelder sladderdebatten er jeg for sladding fordi noen damer ble ramma av ikke-sladding. Jeg vil ikke gjøre livet til folk vanskelig selv om jeg har en høyverdig begrunnelse, mener hun.

Hun synes ikke det har vært problematisk å være homofil i AKP, mener partiet har fått både takhøyde og god praksis etterhvert.

- Problemet med homokampen er at det er blitt en død sak, selv om partnerskapsforslaget har skapt litt bølger. Jeg ser på forslaget som et kompromiss som skal sikre homofile samboere juridisk. Men prinsipielt mener jeg at ingen skal nektes noe, at vi skal ha rett til å adoptere barn. Men partnerskapsloven kan kanskje bli en brekkstang seinere, tror hun.

Liv har ingen verv i AKP for tida, fungerer som et vanlig partimedlem med KK-salg og avdelingsmøter.

- Jeg mener at folk må få lov til å jobbe på det nivået de trives med, den stramme indre partikulturen har ødelagt for mange. For eksempel har vi et formelt og skjult pensum, noe som har ført til at vi har mista mange dyktige folk. Man kan ikke forvente at folk skal jobbe som en gud hele døgnet, kunne alle sitatene. For å få til det kollektive prosjektet om å snu opp ned på verden, må vi være ålreite mennesker. Først da blir vi troverdige og kan delta i kampen om hoder og hjerter.

Oppmykinga i partiet tror hun blant annet skyldes kvinneopprøret og damenes behov for og krav om å være med å legge politiske premiser.

- Det er blitt lettere å snakke om uenighetene, og vi

H

un vil ha en ny diskusjon i Kvinnefronten,

har en annen holdning til partifeller og folk utenfor. Nettopp det at folk har oppfatta oss som fjerne har vært og er et problem. Mange folk har sagt til meg at jeg ikke er en typisk AKPer, vi oppfattes som en bestemt type folk. En myte som er vond å vende. Tror kvinnene skal ha æren for menneskeliggjøringa i partiet. Vi tilkjempa oss retten til å vende på anerkjent tankegods, et opprør som var en lykkelig kombinasjon av teoretisk nybrottsarbeid og det at vi ville ha andre rammer rundt livene våre.

Gjennom diskusjonene rundt partidebatten er hun blitt mer og mer opptatt av partiets framtid som noe som angår livet hennes.

– Problemet med diskusjonen er at den ikke er knyttet til virkeligheten, de ulike politiske områdene er ikke samordna. Har tro på prosjekter som Det brennende huset, et forsøk på å koble hva vi vet gjennom teoretiske

I motsetning til biskopene, mener jeg rammene for sex skal være romslige.

studier og gjennom den virkelige verden.

Liv er bekymra for at AKP ikke lenger er et aktivistparti, og er fornøyd med at det nå blir medlemsorganisering av RV i Oslo også.

– Jeg vil at AKP skal være aktivistisk. Tror partiet må finne nye måter å organisere kampen på. Tror også det er lettere å verve til RV enn til AKP, men jeg syns det er viktig å ha perspektiver utover dagskampen. Vi vil et annet sted, derfor trenger vi visjonene og forestillingen om det gode liv. Mange folk, inkludert meg selv, er slitne.

Verden er ikke like entydig og klar, men det er lettere å være kommunist i dag enn for 10 år siden. Kanskje kommer vi som er slitne nå, tilbake som glødende, røde pensjonister. Selv har jeg fått mer og mer sansen for Overrein-modellen, forenes vi som forenes kan i en rettferdig kamp. Selv om vi ikke er enige innad om hvordan et fremtidig samfunn skal være, må vi kunne leve med uenighetene. Partiet må ha takthøyde, for hvis vi ikke har det blir vi handlingslamme. Kampen i Norge trenger flere røykdykkere og vannbærere, mener Liv.

Slår bestemt fast at det som gir henne pågangsmot ikke bare er visjonen om det klasseløse samfunn, men at det skjer noe der hun er.

– Min politiske praksis er

også denne unnfanget i godt lag. Vi hadde problemer med å få nok damer inn i distriktstyret i Oslo. For å tenke over saken var vi noen som møttes, spurte oss selv hva vi kunne gjøre. Partifellen Kjersti Ericsson sa den forløsende setning: – Vi må ha et bøllekurs for damer. Dermed satte Anne Tiedemand og jeg i gang. Bøllekursene var en god ide på det rette tidspunkt, og økonomisk har kursene vært en god inntektskilde for partiet. Noe av det morsomste jeg har vært med på i partisammenheng, sier Liv.

Til grunn for kurset ligger Maos prinsipplene om å stole på egne krefter, at det er viktig å være politisk handlende mennesker sammen med andre.

– Bøllekursene er et sted der kvinner kan trene seg, da-

å virkeliggjøre ideer jeg tror på. Hvis jeg kan bruke mitt liv til å formidle noe om klasseperspektiv i jobben min, er vel det ålreit. Faget mitt har lært meg et og annet om klassejuss og hvor lite rettsapparatet er verdt hvis du ikke tilhører den riktige sida.

Liv er også en av mødrene til suksessen «Kast deg frampå»-kursene, best kjent som AKPs bøllekurs. En ide sprunget ut fra behovet om å synliggjøre kvinner.

– Som alle gode ideer ble

mene skal skjønne at de er viktige som leverandører av premisser. Vår hensikt var å bruke kvinnekollektivet til å koble erfaringer på tvers, få damer til å si fra mer. For eksempel kan det være greie huskereglene å si til seg selv: Aha, nå er jeg utsatt for usynliggjøring, latterliggjøring, en vanlig hersketeknikk som undertrykker kvinner.

Liv trekker også fram kriesenterbevegelsen som et stykke bra politisk arbeid, et

eksempel på at det er fruktbart å koble liv og lære.

– Kriesenterbevegelsen er det konkrete resultatet av kvinneforskning rundt prostitusjon, kvinneforskerne på mitt institutt var aktive og sentrale i å bygge opp kriesenteret. Blant annet var instituttet det første som bevilget penger til kriesenteret i 1976. For å få sving på forskningen må vi drive virksomheten i verden, og nettopp det prøver kvinneforskningsmiljøet på universitetet å gjøre. Det holder ikke med de gamle frasene om at «ulike meninger og idealer skal brytes», jeg vet at forskning ikke er objektiv, sier Liv.

Faget hennes - kriminologi - handler om livets tragedier, menneskene på bunnen av samfunnet, en forskerjobb hvor hun ser makta og konsekvensene for folk.

- Vi har et forskermiljø som bryter med tradisjonene, vi ønsker å lage et kollektiv der kvinner kan bli synlige vitenskapskvinner. Mens folk før satt og forsket på hvert sitt kontor uten kontakt med andre underveis, har vi snudd på flisa. Vi er godt informert om hverandres prosjekter, kan få råd og korrigering underveis. Dermed har vi hele miljøet bak oss når vi går ut med noe. Trygt, spesielt hvis forskningen starter brann, småler Liv.

For brannfakler har det vært mange av i jobben. Hun har vært medforfatter av «Varetektsfanger forteller», Prostitusjon i Oslo», «Hard asfalt», «Bakgater» og sist «Den betalte familie». Ei bok som beskriver en alternativ omsorgsmodell for vanskeligstilt ungdom basert på erfaringer fra Selbu-kollektivet for ungdom med rusproblemer. Både hun og de andre kvinnelige medforfatterne har høstet in-

ternasjonal anerkjennelse for forskningen.

– Det viktigste er ikke anerkjennelsen på høyt hold på universitetet, men det at vanlige folk kan dra nytte av det jeg gjør i jobben min. Meningen med jobben er ikke bare å gi undertrykte en stemme, men at min stemme formidles fordi jeg ser tingene nedenfra. Vil ikke leve på universitetet i et elfenbenstårn.

Liv betegner seg som forskningsaktivist, kanskje en videreføring av pornoaktivismen ei rådsnar venninne

visste råd. Beit mannen kraftig i underarmen, og begge storma ut.

Liv er fremdeles med i Kvinnefronten og på landsmøtet etter jul skal hun. Det er store motsetninger på hvordan pornokampen skal drives og hun vil være med på å kjempe for sine synspunkter.

Fremdeles er hun aktivist, men akkurat nå foregår aktivismen på det ærverdige Universitetet i Oslo.

–Det er akkurat som med

Faget mitt har lært meg et og annet om klassejuss, og hvor lite rettsapparatet er verd hvis du ikke tilhører den rette sida.

ten Liv som sammen med andre kvinnefrontere tømte kiosker for pornoblader i begynnelsen av åttiåra. Hun ler en rå latter når hun forteller om et raid i en butikk på Grunerløkka i Oslo da pornokampen raste som verst. Liv og noen andre hadde planlagt tømning av et bladutsalg og aksjonen ble gjennomført med militær presisjon. All pornoen blei hivd på gata i løpet av to minutter. Haka var at butikkmannen tok henne,

politikken. For å få sving på forskningen må en jobbe i den virkelige verden, å sitte på et kontor og være observatør holder ikke. Spesielt ikke i jobben min som er forskning i kriminologi - livets tragedier.

Hun er ikke så opptatt av om det skal hete kommunisme eller marxisme så lenge målet er det samme, et rettfærdig samfunn der ingen undertrykkes eller utnyttes.

Foto Klassekampen

EN NOVELLE AV PER PETTERSON

PELSJEGERLIV

De hadde gått langt nå, og hele tida var det oppoverbakke. Over hestejordet og løypa opp mot branntårnet og på toppen av åsen, langs steinbruddet og videre forbi Alunsjøen. Rundt dem sto trea gråhvite, det dryppa fra greinene og skia til Jon hadde klumper under midten. De glei ikke i det hele tatt. Det hadde vært så kaldt i morges da de smørte skia, isroser på kjøkkenvinduet og dørmatta stiv som ei steinhelle. Men så kom en varm vind opp dalen og alt blei klissete.

Foran og alltid høyere enn han sjøl så han den blå anorakken til faren. Den hvite toppen på lua hans hoppa opp og ned, skuldra krøka seg over stavene og han gynga med beina og tok motene i store byks. På toppen stoppa han og snudde skia, lente seg på stavene og ropte:

– Kom igjen, detta greier du!

– Det gjør jeg ikke! ropte Jon tilbake.

– Å joda, det gjør du. Kom an, det er et godt stykke igjen.

Jon visste det. Det var langt til Lilloseter, de var ikke halvveis ennå.

– Jeg orker faen ikke!

Faren slo staven i snøen så det spruta. – Banne kan du gjøre på gata! Her i skauen snakker vi skikkelig, er det klart?

Jon svarte ikke, så bare rett ned og karra seg opp det siste stykket til han sto ved sida av faren sin. Det var som å gå på truger. Helge Ingstad gikk på truger i Kanadas urskog, men han hadde hundespann og slea. Han hadde beverskinnspeles og røyka pipe på bildene i boka Pelsjegerliv. Jon hadde Splitkeinski og Kandaharbindinger. Kandahar var en by i Afghanistan. Hvor Splitkein var hadde han ikke peil på.

Han løfta staven og la den mot kinnet som ei borse med trinsa som sikte og lot den gli rundt dem mens blikket hans så alt; tre bak tre og løypa som et skyggeband inn i det grå. Plutselig raste snøen på den nærmeste grana, sklei ned greinene og klaska i bakken. Jon tverrsnudde og sikta, et ekorn pilte opp stammen gråbrun i pelsen og han fyrte av før dyret nådde toppen. Ei kongle kom dalende, gul og tung, den søkk i snøen med et svupp og Jon tenkte, jeg kunne aldri drepe noe.

Men han kunne tenke på det. Han kunne ligge på jakt i storskauen hele vinteren, telle hudene om våren, laste slean full seint i mars og fyke avgårde med uthvilte hunder mot Hudson Bay Handelskompani.

Han så seg omkring. Lufta var damp i stillheten mellom trea, han dro den inn og kjente det helt ned i magan. Det var jo ikke det at han ikke likte seg her. Han hadde vært her med kamerater og mange ganger aleine. Det var det at han **måtte**, hver bidige søndag.

Og på dette føret.

– Hei du, står du der og drømmer igjen nå. Vi må videre.

– Jeg må skrape skia først. Han løfta den ene viste fram undersida og så bøydde han seg for å spenne opp bindinga. Den satt bom fast i en klump av is. Han dro til det han kunne med den ene votten og spennna løsna med et knekk. Faren tok ei skrape opp av lomma på anorakken. Han hadde alt mulig i den lomma.

De skrapte først den ene skia, så den andre og han fikk støvlene på plass i bindingene igjen og spente fast.

– OK, kom igjen nå! Faren begynte å stakke bortover løypa.

– Vent litt'a, lissa har gått opp! ropte Jon. Det hadde den ikke. Tvert imot, den hadde isa fast, men han var så sliten i beina, føttene verka og han ville stå litt lenger. Det hjalp, da han fikk løsna de stive stumpene. Han krølla tæra nedi støvlene og så knytta han lissene igjen, sakte og ikke så stramt. Men så var det ingen bønn, faren var alt langt borti holtet. Han snudde og vinka med en irritert grimase.

– Vær nå litt kar! sa han høyt.

Bak seg hørte Jon noen som kauka. Han skvatt og snudde seg og så to skiløpere komme over bakketoppen i stor fart. De lo og snakka og hadde sikkert hørt hva faren sa, for de flirte til han og ropte:

– Unna vei, småen! Jon tråkka til side så de skulle slippe å stanse. De hadde fine skidresser og glassfiberski. Da de passerte sa den ene til den andre:

– Jamen bra vi smørte med klister. Og så forsvant de med svirrende staver. Jon hadde ikke smørt med klister, han hadde smørt med blå swix, og det hadde vært riktig, da.

Han la i vei. Med nyskrapte ski glei det ganske bra og det var flatt her, han tok noen kraftige tak med stavene og var snart oppe i ryggen til faren som bare lunta avgårde. Da han hørte Jon bak seg satte han opp farta.

De gikk ei stund uten å si noe. Det var harspor på tvers av løypa og elglort under et tre, fra en bergvegg glodde mørke høl på dem der de gamle sølvgruvene var, men de stoppa ikke for å undersøke noenting enda gruvene var to hundre år gamle. Jon prøvde å se rett framfor seg. Hele tida var den blå anorakken der foran, og de samme gyngende beina. Jon prøvde å gjøre som faren, prøvde å holde samme takta, prøvde å få til den samme svikten i knea som han, alt faren gjorde, gjorde han etter. I en sving så faren seg tilbake og sa:

– Det der går jo bra. Du blir sikkert en god skiløper og får pokaler som faren din. Jon kjente det sitre i beina, han tok i alt han orka, men da falt han ut av rytmen og den ene skia glei oppå den andre og snøen kom i mot han. Faren lo og rista på hue.

Pokalene sto på ei hylle rett innafor døra til stua hjemme. Det var bare to av dem og den ene hadde faren fått i et hopprenn omtrent da Jon blei født. I det hopprennet ødela han ryggen i tredje omgang, men de to første holdt til en 2. plass. Sia den gang hadde han gått med korsett. Hver morra når han sto opp stønna han og bår seg til han hadde spent på seg korsettet og først da blei det stille i huset.

Etter det kunne han ikke hoppe mer, ryggen tålte ikke nedslaget. Men hver søndag fløy han som en villmann i skauen, til Lilloseter og Sinober, og helt til Kikut, og da Jon var gammel nok måtte han med. Han fikk ski til jul når han ønska seg bøker og turene blei lenger og lenger.

– Sitt ikke inne og bli bleik, sa faren, – kom deg ut i skauen, der går det an å puste. Og han sto i skisporet år etter år med armene ut til sida og lærte Jon å puste. Nå kunne Jon puste, men det lugga under skia, beina bråstoppa og han banna ned i genseren og trudde at faren ikke kunne høre det, men faren sa:

– Slapp av, hvis du syns det er så fært, så veit jeg om en snarvei. Følg etter meg.

De fortsatte et stykke og så svingte de inn på ei mindre løype. Snøen var løsere her og helt komete blå, løypa bare et enkelt skispor med høye kanter og overalt var det dyretråkk. Bak et tre så han sikkert noe grått bevege seg.

– Er det ulv her, trur du pappa?

– Ulv? Ikke tull'a. Det er vel ikke ulv her, sa faren, – her har det ikke vært ulv på hundre år.

– Det kan vel ikke du vite.

– Ikke snakk tull nå Jon!

Men i Nordnorge var det ulv, det hadde han sett på film. I Finnmark. Finnmark var det lengste du kunne komme i Norge. Da han var liten trudde han det lengste du kunne komme var det lengste han så fra vinduet, og da faren var på skitur i Østmarka en søndag og var borte hele dagen, spurte han mora hvor faren var.

– I skauen bak der, sa hun og pekte ut av vinduet mot Furuset på den andre siden av dalen. Det måtte være Finnmark, for lenger gikk det ikke an å se.

Resten av dagen gikk han rundt med et lufttomt rom i brystet, og da faren endelig kom hjem greide han ikke si noe, han hadde ikke noen stemme, han gikk bare inn på rommet sitt og satt der.

Nå var han ikke redd for ulver mer, de kunne bare komme. Han skulle fange en og temme den og den skulle bli hans trofaste venn og beskytter. Hvem visste om det ikke dreiv noen gjenglemte gråbeiere omkring her i Lillomarka? Han stirra inn mellom trea, men nå kunne han ikke se noe.

– Her går det rett utfor, pass opp! ropte faren og satte ned en bakke med bøyde knær og stavene godt oppunder armhulene.

– Kom igjen! ropte han.

Jon blei stående og se faren sin seile ned den lange bakken som en stor blå fugl, stave- ne rett ut bak var vinger og den kraftige nesa hans et rovfuglnebb. Ingen kunne se at han gikk med korsett. Mellom to høyder så han lysløypa de hadde forlatt, den svingte innover i skauen og det gikk folk der, men han hørte dem ikke. Da han så ned bakken igjen var faren borte.

Søkk borte. Det var bare granleggene og den lange, hvite bakken og den dampgrå lufta. Han måtte utfor, kunne ikke stå her aleine. Han støtte fra med stavene og begynte å gli og bøyde seg så langt ned at rompa rørte hælene på beksørmstøvlene. Det gikk ikke fort på det dårlige føret og etter et stykke kunne han rette seg opp for å se bedre. Løypa gjorde en stor sving og han kjente varm vind blåse opp langs åsen og han så den hvite flata på et lite vann og til høyre for løypa rett ved vannet var en mørk skygge ved et tre. Et dødt dyr, tenkte han, et rådyr, men da han kom nærmere var det ikke noe dyr, det var faren hans som lå der stille i den djupe snøen, ansiktet mot den ene skulderen. Jon stoppa før han var helt framme, for ansiktet til faren var helt hvitt og bar kjevebeina bevegede seg som om han tygde.

– Er det deg Jon?

– Ja.

– Kan du spenne av meg skia? Faren snakka sakte og mumlende, hadde han munnen full av mat? Men de hadde ikke niste med, de skulle spise på Lilloseter. Hvorfor kunne han ikke spenne av seg skia sjøl? Jon hadde ikke lyst, det var noe feil, men han måtte når faren ba om det.

Faren sa ikke mer, lå bare og tygde og Jon spent av seg sine egne ski, tråkka rundt han i snøen og da så han foten. Den sto ut feil vei og var ikke som noe han hadde sett før, skituppen langt inne i ei fonn. Skia var ikke til å løsne da han dro i den og han bøyde seg for å spenne opp rottefellebindinga. Han trykka bøyda ned og da stønna faren så høyt at Jon slapp og retta seg opp:

– Ikke si sånn! sa han høyt uten å tenke seg om og angra med en gang. Faren snudde ansiktet enda tettere mot skulderen og med den hvite snøen rundt så Jon at kroppen hans ikke var så stor som den virka ellers. Han bøyde seg og trykka fort bøyda ned og foten glapp ut, rar og skeiv. Han spente løs den andre også, og faren sa:

– Kom hit. Han hadde snudd ansiktet tilbake, han var våt i panna og bleik og Jon stilte seg ved skulderen hans og faren tok et godt tak i hofta hans og begynte å heise seg sakte

opp.

– Nå blir du stående, sa han og kroppen hans var stor igjen, og tung og ville dra Jon ned, langt ned i bakken. Han tok spenntak med beina, satte føttene godt fra hverandre mens han så en annen vei, så utover vannet der løypa fortsatte over mot den andre bredden. Ingen hadde gått der på lenge, snøen så våt og vemmelig ut og to steder var det åpne, svarte høl.

Faren var helt oppe nå, han lente seg mot skulderen til Jon, fulgte blikken hans og sa:

– Jeg så det ikke før det var for seint. Det var ikke plass til å svinge, jeg bare heiv meg til side. Så kom det en skrapende lyd fra munnen hans. Det iste ned ryggen da Jon skjønnte at faren sto der rett ved øret hans og skar tenner. Jon prøvde å vri kroppen og faren begynte å synke. Han var så tunge, han dro Jon med seg, det var et ras med begge midt i suget, Jon kjente fingra hans klore ned brystet, langs siksakkborden på genseren og over magan.

– NEI! ropte han, men faren klamra seg fast og så var de i snøen med Jon underst. Han sparka og spente for å komme løs, anorakken til faren var en våt klut mot ansiktet og han fikk ikke puste.

– SLEPP MEG! skreik han og slo seg rundt, rulla over og kom opp på beina og sto skjelvende og heiv etter været mens faren lå og hiksta med det vonde beinet under seg. Han beit seg i leppa og retta beinet ut.

– Dette nytter ikke Jon, sa han og tørka seg i ansiktet, – du må gå etter hjelp. Jon så opp den lange bakken. Det greide han ikke, hverken med eller uten ski.

– Du kan gå tvers over, mot lysløypa. Der er det folk, sa faren. Men snøen var djup og våt, det var langt og han hadde ikke lyst.

– Jeg vil ikke, sa han og faren svarte:

– Jeg er redd du må, Jon.

– Jeg må ingenting, sa Jon og satte seg rett ned i snøen og begynte å grine, – jeg vil ingenting, sa han.

Det var sant, han ville ingenting, det stemte med en gang han hadde sagt det og han grein og kjente seg tom og hata skauen rundt seg og visste at herfra kom han seg aldri vekk. Det var ingen steder han kunne gå, ingen steder han ville gå.

Han la seg bakover i snøen, kjente tyngden av sin egen kropp og det våte trengte sakte gjennom stoffet i genseren. Han stirra opp i lufta. Det var damp og damp og grå himmel. Om han lukka øya kunne han sove, sove og våkne igjen et helt annet sted, våkne hjemme, slå dyna til side og gå bort til vinduet og se sola over Furuset langt borte og ikke behøve å gå ut. Bare gå bort til kommoden og ta fram frimerkene og se på de fra Sveits med tog på nesten alle og de store med sterke farger fra

Romania og de fra Sovjet med Sputniken og de fra Kanada med den engelske dronninga i hjørnet. Ingen av dem hadde bilder av hundespenn eller truger, men de kunne hatt det, han kunne hatt truger her nå, da skulle han gått gjennom skauen til lysløypa, for der var det folk.

Faren stønna igjen og skar tenner, Jon hørte det tydelig og heiste seg opp på albuen og så over mot der faren satt lent til et tre, barken grå og ruglete over hue hans og lua i snøen. Litt av håret lå klistra til panna og det så helt fremmed ut, for han hadde det alltid gredd stramt bakover med tette krøller, kortklipt ved øra og fyldig på toppen, som en trekant nesten. Jøssingsveis, kalte faren det. Han hadde hatt det sånn bestandig, Jon ville hatt det sånn sjøl om håret hans ikke var glatt. Faren så plutselig rett på han med trillrunde øyer, han prøvde å smile uten å greie det og sa:

– Du må nok gå Jon, skjønner du?

– Ja, jeg skjønner det, sa han og det spillte med ett ingen rolle, han måtte gå. Han skjønnte det. Han reiste seg og børsta snø av genseren og buksa, dro lua godt nedover øra og så inn i skauen der han måtte gå. Å bruke ski den veien var i hvert fall ingen vits.

– Det går sikkert fint Jon. Bruk den tida du trenger.

– Gjør det veldig vondt?

– Det gjør nok det, sa faren og Jon nikka, han måtte gå. Han begynte å vasse inn blant trea og einerbuskene som nesten var bare, all snøen var rent vekk. For hvert skritt han tok sank han nedi og han prøvde å gjøre seg lettere uten at det hjalp mye.

– Jon. Stemmen til faren var lav, men tydelig bak han. Jon snudde seg og så han sitte på det samme stedet med ansiktet mot den grå himmelen og bakhue tungt mot trestammen. Jon kjente tyngden helt dit hvor han sto.

– Du har aldri likt disse turene, har du vel? sa faren. Jon trakk på skuldra, men faren så jo ikke på han og derfor hadde han ikke svart.

– Det har aldri mora di gjort heller. Jeg er lei for det, sa faren og Jon svelga, for han hadde glemt at han hadde ei mor. Det brant i halsen og han trakk hardt på skuldra igjen, men faren stirra rett opp i lufta og Jon visste ikke egentlig hva det var han var lei seg for og han sa det nok bare fordi han hadde vondt og det spilte ingen rolle heller, så han snudde seg igjen og fortsatte videre og så seg ikke tilbake mer.

Han gikk og gikk og prøvde å la være å tenke på buksa som var våt opp til knæra og huden på beina som blei iskald, men han var sulten og han visste ikke lenger når det var på dagen. Kanskje var det kvelden snart og det blei mørkt. Da ville han ikke finne tilbake og han måtte tilbake. Det visste han, men det var

heller ikke noe å tenke på nå.

Den våte snøen var blytung mot beina og med jamne mellomrom peila han seg ut et tre og sa til seg sjøl at når han kom dit skulle han hvile og da han var framme stoppa han ikke, men plukka ut et nytt tre og gikk videre til han nådde det og enda lenger. Han lurte seg sjøl og trudde på det hver gang. Men til slutt lot han seg synke ned på en stubbe.

Den stubben var nesten inntil ei diger gran med grønnaktig bark, de nederste greinene velva seg over han som taket på ei hytte bare han visste om, og det var utsikt til ei sirkelforma slette uten spor av noe slag, snøen var helt jamn, men hadde et blått vassent skjær han ikke likte.

Han visste ikke hvor lenge han satt, men han prøvde å tenke på ingenting og hver gang ingenting nesten var der, kom isteden et fotografi seilende av faren på vei ned unnarennet i en hoppbakke, Linderudkollen kanskje, armene rett fram som Helmut Recknagel og enda bildet var litt uklart kunne en se han smile sikker på seier. Han visste at hoppet var langt, det var tredje omgang, kroppen hans fin og strak og henda krumma seg langt framme som rundt ei usynlig svingstang i himmelen. Men det var ingen svingstang der og fotografiet lå i en skuff i stua og var aldri kommet i noe fotoalbum.

Jon reiste seg og skulle vasse videre da han hørte det knake i skauen. Han stivna og snudde hue veldig sakte mot venstre der lyden kom fra, og da så han den. En stor elg kom dampende langs trea på den andre sida av sletta, den tråkka forsiktig med lange bein og likte ikke føret, hele dyrekroppen dirra i motsatt, hver gang en klov sank i snøen kom den opp igjen fort som i en dans. Jon var stille, kjente lunken vind mot ansiktet og visste han sto riktig, at elgen ikke kunne lukte han. Det var hans første elg, men han kjente den fra Mikkjel Fønhus, den var vanskapt og vakker og fylte seg sjøl både tung og lett og dansa sakte over sletta og ville snart være borte i skauen på motsatt side. Jon løfta henda rolig og holdt rundt ei borse han ikke hadde, kneip det ene øyet sammen og fulgte elgen med det andre og så ropte han:

– PANG!

Elgen hoppa og vrei seg samtidig og den store kroppen forsvant forover, men kom ingensteder, for noe hang igjen og den tok overhaling og raste overende i snøen med en lyd Jon kjente helt ned i rompa. Han så ned på henda sine, hva var det med dem, hva hadde de gjort? Han hadde ikke ment det, hadde ikke ment det, han storma fra gjømmet sitt ut på sletta og ropte:

– JEG MENTE DET IKKE! og da sprella elgen med beina, sørpa spruta rundt klovene

og den kom seg opp på en måte han aldri ville glemme, det var et fall i baklengsfilm opp og opp igjen i en foss av snø og så trava den mot skaukanten og forsvant inn i skyggene. Men før den var borte hadde Jon sett den dra på ene bakbeinet.

Han fortsatte å løpe og da han passerte det store søkket i snøen kjente han at han kanskje måtte kaste opp. Men han holdt seg og skeina inn mellom trea på sin side og stoppa ikke før han kom til ei lita skråning og der tok han fart og satte utfor, sklei ned på de glatte bek-sømstøvlene og da han bremsa i bønn og så seg omkring, sto han midt i lysløypa. Lampene var ikke tent, så da var det dagen.

Men hvor var alle folka? Han så opp mot den nærmeste svingen. Det var stille den veien og nedover var det stille, han hørte bare sin egen pust og så den som ei vifte foran ansiktet. Han tørka seg over øya med den ene voten. Den var våt og det gjorde ingenting, men det måtte jo komme noen snart.

Og da gjorde det det. Først hørte han bare latter og synginga fra skistaver bak svingen over seg og så stakk skituppene fram og til slutt var det to menn i fine skidresser. Det var de samme to, de lo og snakka og hadde god fart ned bakken. Jon sto dørgende stille og gjorde seg om til et tre. De slutta å le da de fór forbi og de snudde seg og så på han, men Jon lukka øya, han rørte ikke kroppen, rørte ikke en muskel i ansiktet, og da de begynte å le og snakke igjen, var lyden av dem langt nedi løypa. Jon åpna øya og så ryggene deres røde og blå mot det hvite og de forsvant i en sving og var borte. Et øyeblikk var alt helt stille, skauen tung og grå, himmelen så tung og full av verk at det var vanskelig å puste. Og så snurra stillheten vekk det var hundglam overalt, to spann kom nedover og mennene bak ropte rare ord høyt og hundene bjeffa. Jon stillte seg midt i løypa med armene rett ut til sida. Mennene ropte igjen og hundene slakka av på farten og stoppa rett foran støvla hans, men han flytta seg ikke. Pesinga var så nærme og én strakte hals og snuste på buksa hans. Det var en husky med øyer så gule at han kunne ikke se inn i dem. Den høyeste mannen kom rundt pulken med et nyskjerrig uttrykk i ansiktet. Han hadde rød anorakk med pelskrave og det sto Oslo Trekkhundklubb på et merke han hadde på armen.

– Står du her og venter på bussen? lo han. Jon visste ikke hva han skulle svare på det og derfor sa han ingenting. Mannen slutta å le og sa:

– Hvor i allverden har du gjort av skia dine gutt? Jon pekte inn i skauen.

– Har det skjedd noe?

– Jeg har skutt en elg, sa Jon og mannen lo og snudde seg mot kameraten og ropte:

Foto Klassekampen

– Hørte du det? Han har skutt en elg! Han kikka på Jon igjen og sa:

– Med hva da, om jeg får spørre? Jon løfta henda sine og da begynte det å prikke i ansiktet og på halsen.

– Det... det var ikke det jeg skulle si, jeg skøyt'n jo ikke, det er faren min.

– Har du skutt faren din?

– NEI! ropte Jon og plutselig hørte han en smatrende lyd, han prøvde å si noe mer, men fikk det ikke til og lyden var så høy at den fylte hue og henda hans begynte å skjelve. Mannen tok et skritt forover og greip Jon i skulderen, dro han til seg og holdt rundt han.

– Faen, du er jo gjennomfrossen. Se her, sa han og stakk hånda i anorakklomma og dro opp en halv firkløversjokolade og stakk den inn i munnen til Jon, – bit rundt denna til tenna dine slutter å skrangle, det låter jo som et maskingevær! Han halte Jon bort til pulken, dro fram et ullteppe han hadde i en rull og tulla det rundt Jon og la han ned.

– Er det innover der faren din er? sa han

og pekte. Jon nikka og pekte samme veien.

– Det er et vann der, viska han.

– Da er det ved Svartkulp, ropte mannen over skulderen, – vi drar litt opp igjen og inn stien! Han snakka skarpt til hundene og de svingte og begynte å trekke oppover lysløypa.

– Nå ska' du bare slappe av, sa han, – vi tar det med ro og så går detta helt fint. Jon nikka, han gumla på sjokoladen og så opp i ansiktet til mannen. Han var barhoda og hadde ei pipe i munnen nå, med den ene hånda tente han en fyrstikk og greide å få fyr på tobakken. Den milde vinden kom flytende og fikk håra i pelskragen til å bølge og Jon tenkte at det likna et bilde han hadde sett for lenge, lenge sia. Han smilte for seg sjøl, kjente varmen fra ullteppet trekke inn i kroppen og det siste han hørte før han sovna var mannen som ropte til hundene sine.

– Mush! ropte han, – mush! og det var et magisk ord som sakte blei svakere og blåste bort mellom granleggene.

Siden Camilla Collets dager
har kvinners eksistens vært
definert i forhold til kvinners
problemer med mannen.
Hvordan skildrer progressive
kvinnelige forfattere sitt forhold
til mannen i årets bøker?

BIRGIT HATLEHOL

KVINNER OM MENN

På 70 og 80-tallet
har vi fått en ny ge-
nerasjon av kvinne-

lige forfattere. Forfattere som
Karin Moe, Sissel Lie, Eldrid
Lunden, Cecilie Løveid, Liv
Nysted, Liv Lundberg og

Mari Osmundsen hadde
tilknytning til progressive stu-
dentmiljøer på 70- tallet. Det
de har til felles er faglig tyng-

de, teoretisk ballast og (kvin-
ne)politisk skolering.

Fremstår kvinner som au-
tonome individer eller er de
fremdeles avhengig av ham?

Er det et samsvar mellom
form og innhold i høstens
bøker? Det modernistiske
prosjektet har gått ut på å
hele tiden befinne seg i ut-
kantposisjon. Det har vært
viktig å sprengte sentrum, å
unngå å falle inn i tradisjo-
nelle form, språk, mønster og
tankeformer. Ved å ha et radi-
kalt ståsted og stå utenfor
systemet, er det mulig å for-
holde seg kritisk til vedtatte
sannheter.

På 90-tallet er mannlige
forfattere i ferd med å falle
inn i kjeden Dag Solstad,
Edvard Hoem, Espen Haa-
vardsholm og Kjartan Fløg-
stad er blitt oppdragsskrivere
som inngår i far/sønn re-
lasjoner de som modernister

På 90-tallet er mannlige forfattere i ferd med å falle inn i kjeden

forsøkte å bryte med. Hvordan står det til med de kvinnelige sekstiåttene? Faller de vanskeligere inn i tradisjonelle mønstre? Er det riktig å si at formproblemer og forståelsesformer er tema i fortellingen hos kvinnelige forfattere? Og hva betyr det hvis kvinner har en større metabevisssthet enn menn?

Til alle tider har menneskene prøvd å regulere begjæret ved hjelp av tabuer, sanksjoner og regler. Mens menn har kunnet gjøre som de lystet utenfor ekteskapet, så har kvinners seksualitet vært underlagt streng kontroll. Dette synet er i ferd med å endre seg. Kvinnene fremstår som autonome individer til tross for at samtlige av disse bøkene fremstiller menn som svikere. Og samtidig finnes det en tendens til at menn betraktes som glidemiddel mel-

lom kvinner, at kvinner frivillig går inn i konstellasjoner hvor de deler på og møtes gjennom samme mann. Forfattere som Karin Moe, Sissel Lie, Cecilie Løveid og Liv Lundberg kaster nytt lys over donjuansimen.

Karin Moe er blant de kvinnelige forfatterne som mener at siden få menn er verd noe, får kvinner dele på de få mennene som er ålreite. Hennes siste roman «Blove» er kanskje det viktigste sivilisasjonskritiske innspillet på lenge. Ytterst elegant ressonerer hun over mannen Blove og hans forhold til tilværelsen. Blove er en mann som mange kvinner deler på, han foretrekker lærerinner men har også stor sans for horer. Moe skildrer denne førtiårige postsosialistiske mannen med stor humor og ironi. Blove går ikke åpenlyst ut og sjek-

ker. Han velger å være tilgjengelig, på den måten kan han late som om han ikke er utro. Ved å unnlate å ta bevisste valg underkjenner han at ting er viktige for han. Blove er en tilpasningsdyktig herre. Ekteskapet er først og fremst en vane, hvert støt i hustruens skjede gir ham nye krefter til å oppsøke nye kvinner. Skriversken Rosa K, er sannsynligvis en forsmådd elsker. Synsvinkelen er usympatisk, gjennom hele boken avslører hun hans mannlige svakheter. Han blir latterliggjort. Skriversken setter stadig spørsmål ved om han har egen identitet. Hun viser at han i likhet med mannlige forfattere stadig faller inn i kjeden og at han innehar en frihetsforståelse som bryter med modernismens doktrine om frihet under ansvar. Og likevel, bildet

er ikke entydig. Med mannlig vitalisme og sjarm gjør Blove motstand mot skriften og sørger for at språket blir like nytelsesfullt og lekent som hovedpersonen selv.

Også i Sissel Lies «Granateplet» deler flere kvinner samme mann. Birgitte, Dea og fortelleren Melanie møtes på cafe en gang i uken for å finne ut hvem som er Stens hemmelige elskerinne. Birgitte er konen, Dea den offisielle elskerinnen. Etter hvert forstår de at Melanie, fortelleren er den nye kjæresten. I likhet med Moe undersøker Lie hvordan begjæret forflytter seg. I det ene øyeblikket er Melanie forelsket i Sten, like etter er hun sjalu på Birgitte og Dea som har innledet et lesbisk forhold. Samtidig med at denne

Sissel Lie (over) framstiller det kvinnelige som marginalt, og viser hvordan makten alltid sørger for å plassere det farlige i utkantposisjon.

Foto Ola Sæther

Cecilie Løveid (til høyre) viser hvordan vi kan komme videre ved å lytte til det ubevisste, det tabubelagte og det forbudte.

Foto Victor Dimola

Mari Osmundsen setter viktige politiske spørsmål på dagsorden. Hennes hovedperson tar opp kampen mot norsk innvandrerpolitikk og forfall i egen kropp.

Foto: Ola Sæther

handlingen finner sted, tenker fortelleren gjennom forholdet til moren. Hun føler seg sviktet av henne etter at stefaren utsatte henne for incest og moren testamenterte malerierne fra barndomshjemmet til husholdersken. Også forfatteren Sissel Lie skriver fra ut-

kantposisjon. Melanie identifiserer seg med Melusine, ungpiken som ble forvandlet til en drake. Moren til Melusine kastet en forbannelse over henne fordi datteren fordrev faren etter at han hadde utsatt henne og søsknene for incest. Draken, er i følge feministisk forskning synonymt med kvinnekjønn. Det ekle, våte og vemmelige som hele tiden blir sett på som marginalt. Det farlige som makten alltid sørger for å plassere i utkantpo-

sisjon, så langt vekk fra sentrum som mulig. Lie setter navn på det tabubelagte. I hennes romanunivers blir kvinnekjønn, venninneforholdet og erotikken mellom kvinner blir en motvekt til Sten og hans verden.

I likhet med Moe er Lie en forfatter som er opptatt av det rent litterære. Ved å introdusere sterke, poetiske bilder i teksten bryter hun med 70-talls realismen. Sissel Lie veksler mellom drøm og virkelighet, og foretar dype dykk ned i kvinnebevisstheten.

Dramatikerens Cecilie Løveid ønsker også å synliggjøre det ubevisste. Løveid ønsker at de kompliserte følelsesmessige strukturene som finnes mellom mann og kvinne, foreldre og barn skal bli tydelige, visuelle og danne bilder som leseren kan kjenne seg igjen i. Tilsynelatende ser det ut som om det er kvinnens forhold til mannen som settes under lupen. Men ser vi nærmere etter finner vi at kvinnens forhold til sitt eget kjønn, til sin datter, sin mor og seg selv som er det sentrale. I «Dobbel nytelse» har hovedpersonen gitt avkall på barnet sitt for å bevare mannens gunst. Dette motivet finner vi i flere Løveidstykker: «Balsedame», «Fornuftige dyr» og «Tiden mellom tidene». Kvinnens forhold til egen (kvinne) identitet og til andre kvinner er bestemt av at vi ser verden gjennom mannens blick og at vi spiller oss i hans øyne. Ved å trekke sitt blick/ begjær tilbake kan mannen styre kvinnersforakt overfor seg selv og deres syn på andre kvinner. Hovedpersonen Siri konkurrerer med datteren om mannens gunst. Kat spiller seg og bader seg i mannens begjærende blick. Men Kat begjærer verken faren eller seg selv. Hennes begjær er rettet mot moren som er den idealiserte,

fraværende farsskikkelsen i hennes liv. Mødrene hos Cecilie Løveid sitter alltid igjen med sjalusi/hat/ skyld overfor sine egen barn, og bebreidelser, avsky, missunnelse og bitterhet overfor moren. Likevel, til tross for knuste selvbilder finnes det håp, også i Løveids dramatiske univers. Hvis verden var stor nok og vi hadde all tid, sier Siri i «Dobbel nytelse». Det handler ikke om kvinnen her og nå, derfor blir replikken i «Dobbel nytelse» hvisket frem. Ved å lytte til det ubevisste, til det latterliggjorte, det tabuiserte, det forbudte kan vi komme videre.

I likhet med Cecilie Løveid er Eldrid Lunden en forfatter som er i kontakt med sin indre stemme. Siden hun var eneste aktive kvinnen i Profilkretsen har Lunden visst at graden av det poetiske defineres i forhold til det ubevisste. Til tross for dette er årets samling «Noen må ha vore her før» mer uttalt enn tidligere. Mørkret er stadig tilstede i Lundens univers, men kampånden er stor og agresjonsnivået høyt. Forfatteren har alltid stått i opposisjon til loven og makten. Prosjektet hennes har vært å finne frem til sin egen stemme, å være en kontrast til dem som har tilranet seg språket. Lunden innehar en bevissthet om at språket ikke er objektivt, men at det er preget av herskerklassens holdninger, verdier og standpunkter. Eldrid Lunden var blant de første som tok opp de negative sidene av kvinneligheten, i en av diktsamlingene kaller hun søsterskapet en brutalitet av silke. Hun har vært kritisk til den borgerlige feminismen og mener at kvinnene i disse miljøene trygt har sittet på mennenes fang når de har utviklet sine strategier. I Lundens univers bruker kvinnene feminismen

som en herskertechnik for å holde andre nede. Derfor er det ikke uventet at hun i årets samling «Noen må ha vore her før» identifiserer seg med gatepiken Albertine fremfor Dagny Juell og Oda Krogh. Oda og Dagny fikk mange sår i sjelen, Albertine ble et bilde. «Noen må ha vore her før, og eg hentar fram igjen dei tunge kvinnane i ramme» skriver Lunden. Hun minner oss på at kvinnebevegelsen alltid vil være en realitet og at vi bestandig må kjempe for dem som er svakest.

Også Liv Nysted gir et varmt forsvar for det allminnelige menneske. I «Som om noe noengang tar slutt» resonnerer fortelleren over møtet mellom Sussanne og Hans. De innleder et kjærlighetsforhold på et middelstort hotel i en middelstor by i Norge. Han er ingen prins, hun er ingen prinsesse, til tross for dette er det en sterk kjærlighetshistorie Nysted gir oss.

I utgangspunktet er fortelleren skeptisk. Historien er for klisjefyllt: to middelaldrende mennesker som møtes på et dansegulv og som forelsker seg i hverandre uten å ha et reflektert forhold til problematikken mann/kvinne. To helt allminnelige mennesker som ikke ønsker noe annet enn å være lykkelige. «Som om noe noengang tar slutt» er en upretensiøs og viktig bok. Viktig fordi den uten går inn og undersøker mann- kvinneforholdet på en utradisjonell måte, og fordi Nysted setter progressive og riktige tanker i kontrast gjennomsnittsmennesket lengsel. I likhet med Lunden har hun et uttalt klassestandpunkt og viser hvordan vanlige folk taper både i forhold til borgerlige og til progressive tanker, ideer og holdninger.

Mari Osmundsen har skrevet en tradisjonell debattroman. Når boka likevel er interessant skyldes det at den i likhet med Nysteds plasse-

rer kvinnen i en ny plass i tilværelsen. Sosialt sett er begge damene helt allminnelige, Sussanne vasker golv, Dorrie står i kiosk. Begge er middelaldrende og forlatte, og begge opplever den store kjærligheten i løpet av boka. Dorrie tar samboeren til nåde igjen etter at han har forlatt henne til fordel for en yngre kvinne. Ikke det at han er blitt noe klokere eller bedre med årene, men i likhet med de andre kvinnelige heltinne i disse bøkene innser Dorrie at prinsen på den hvite hest er en allusjon. Mens Nysted tidligere eksperimenterte i språket, har Osmundsens varemerke vært et fortettet prosa. Dorrie med trebeinet er hovedperson i Mari Osmundsens siste bok *Gutten som stoppet tida*. Dorrie er kjerringa mot strømmen og mor Godhjerta i en og samme person. Boka er skrevet som en kriminalhistorie og er et sviende oppgjør med norsk innvandrerpolitikk. Dorrie blir ikke sittende i sin egen mølge, hun tar opp kampen både mot forfallet i egen kropp og norske myndigheter. Samtidig som hun igangsetter en storstilt aksjon for å gjemme asylsøkere som ikke blir innvilget oppholdstillatelse i Norge, så gjennomgår hun en plastisk operasjon. Til tross for kosmetiske inngrep, «Gutten som stoppet tida» er en opprørsk bok, både fordi den setter viktige politiske spørsmål på dagsorden og fordi den har en sterk fremtidsro.

Poeten Liv Lundbergs debut som romanforfatter er en sterk skildring fra det politiske miljøet på 60 og 70-tallet. I utgangspunktet tilhører jeg-personen et frigjort og progressivt Københavnermiljø. Hun er billedkunstneren som innleder et kjærlighetsforhold til en svart mann. Ikke et likeverdig forhold,

men et forhold hvor hun blir misbrukt, voldtatt og ydmyket av elskerens og hans venner. Usminket og rått forteller Lundberg om dette forholdet og ekteskapet som hun senere inngår i. Det er jævlige skildringer fra seksualitetens randsoner. Skildringen bringer tanken hen til Eva Lundgrens fagbøker om vold i kristne ekteskap. Bibelen er byttet ut med Malcolm X, ofertanken med de svartes lidelse. «Vinterens hjerte» er en fascinerende studie av livets nattside, fascinerende fordi Lundberg setter søkelyset på de dulgte sidene ved menneskesjelen, ved det å være mann og kvinne. Sjelden har kvinnekroppen blitt skildret så rått i norsk litteratur. Partert kvinne, malt-raktert kvinne abortert kvinne. Mishandlede skrotter, råtnende kadavre allusjonene til kvinnekroppen er mange. Først og fremst skriver

forholdet til mor problematisk. Mor er kvinnekjønnets oppløsning, senil kvinne uten tanke og kropp i forfall. Under ligger datterens redsel for felles skjebne. Redselen for å bli gammel, redselen for ikke lenger å være attraktiv. Og likevel finnes det håp. Som en kontrast til slakt, knoker og flådde skrotter står språket. «Hvis englene finnes kan jeg snakke med dem,» skriver hovedpersonen. Englene finnes som bilder, berøringer og språk. Gjennom å lete etter det ubeskrivelige i skrift og bilde kommer forfatterstemmen frem til ny erkjennelse. «En modig kropp snakker som den har lyst», er siste setning i «Vinterens hjerte».

Og kanskje er troen på at språket kan gi ny erkjennelse og være en motvekt til en brutal virkelighet det disse kvinnelige forfatterne har felles.

Lundberg underlivets historie, ei historie om sykdommer og inngrep i og utenfor ekteskapet. Det er stygt, det er ekkelt og det er brutalt fortalt. Konsekvensen av levd liv blir ufruktbarhet, men gjennom skapende virksomhet blir hovedpersonen i stand til å verge seg mot marerittene. Gjennom kunsten finner hun frem til ny erkjennelse.

Som hos Løveid er også

Samtlige av disse bøkene fremstiller menn som svikere.

Libanons folk
lengter etter
fred. I dag er
det en slags
fred, men lan-
det er i praksis
delt mellom
Israel og Syria,
og det spørs
hvor lenge en
slik «fred» vil
vare.

BERIT MORTENSEN

FRED I LIBANON ?

Død bror. Foto: Ole John Aamdal

Det sier presten og kommunisten Øyvind Sagedal, som nylig vendte hjem etter tre og et halvt år som koordinator i Libanon for solidaritets- og hjelpeorganisasjonen Norwegian Aid Committee (NORWAC). Mange Røde Fane-lesere vil sikkert huske ham som presten som slo opp ti gode grunner for å stemme RV på kirkedøra før valget i 1983.

Jesus ble drept av makthaverne fordi han i Guds navn solidariserte seg med de undertrykte.

– Det er interessant å spørre seg hvorfor og hvordan en prest velger å jobbe for palestinerne i Libanon?

– Den generelle politiseringa på 60-70 tallet gjorde at en måtte ta stilling til Palestina-spørsmålet. For meg som prest ble det spesi-

elt viktig. Jeg mener at vi som kristne har et spesielt ansvar i denne saka. Kristendommen har sprunget ut av jødedommen, og både jødedommen, kristendommen og islam har sitt utgangspunkt i og rundt Palestina. Et historisk faktum som dette

må ikke misbrukes. I dag koloniseres Palestina i Guds navn. For meg som kristen blir det bl.a. en viktig oppgave å forhindre et sånt misbruk av Guds navn.

– Hvordan kombinerer du det å være prest og kommunist?

– Vel, i dag er det vanskelig for de fleste å kalle seg kommunist. Det er selvfølgelig enda mer spenningsfylt for meg, spesielt i kirkelig sammenheng. Jeg ble f.eks. bedt om å søke avskjed fra prestestillingen jeg hadde i Drøbak fordi jeg slo ti gode grunner for å stemme RV opp på kirkedøra. Det pastor Sagedal glemte var at det var 500-årsjubileum for Martin Luthers fødsel det året...

– Marx mente at religion var opium for folket, er det ikke sånn?

– Nei, ikke nødvendigvis. Jeg tror heller religion er et symptom på et det er noe galt med samfunnet. Så kan man enten peke til himmelen for å finne ei løsning, eller man kan lese Bibelen på en slik måte at man leter etter løsninger hos folk sjøl. Opprør blant undertrykte i f.eks. Sør-Afrika og Latin-Amerika er eksempler hvor kristendom spiller en viktig rolle. Jesus var jo konsekvent i sin kamp mot urett. Han ble drept av maktthaverne fordi han i Guds navn solidariserte seg med de undertrykte. Så for meg blir Jesus et symbol på kampen mot undertrykking og urett, og også en inspirasjon til en slik kamp.

I Libanon har det vært borgerkrig og invasjon i snart 15 år. Israel okkuperer fortsatt deler av Sør-Libanon og syrerne regjerer i praksis 3/4 deler av landet. Det har vært den kristne majoriteten som har sittet med de fleste og beste plassene i parlamentet. Det siste halvannet året har det vært kamper mellom to krist-

Foto: Berit Mortensen

For meg blir Jesus et symbol på kampen, og også en inspirasjon til en slik kamp

ne militære ledere: Scha-Scha, som leder den kristne militsen Lebanese Forces, og Aoun, som var general for den libanesiske hæren og som ei stund ledet en militær interimregjering. Mens Aoun kjempet for å drive syrerne ut av Libanon, forsvarte Scha-Scha president Hrawi, som er syrernes mann i Libanon.

I høst ble Aoun jaget ut av presidentpalasset som han hadde okkupert, og han søkte tilflukt i den franske ambassaden. Hrawi flyttet inn i presidentpalasset, og han fungerer nå som Libanons president. Således kan en altså si at Syria «regjerer» Libanon.

– Nå har en kunne lese i flere aviser at det nærmest er fred i Libanon etter Aoun ble jaga, hva mener du om det?

– Det er helt klart en lettelse hos folk i Libanon nå.

Folk har levd med en krig i femten år. Krigen er en krig mellom ulike militsia, og i motsetning til f.eks. Intifada så har ikke dette vært folkets kamp. Men jeg tror at det er en slags midlertidig fred, i alle fall i Beirut. Presidet Hrawi er likevel Syrias mann, så når den libanesiske hæren nå tar over den militære makta i Beirut og den syriske hæren sannsynligvis trekker seg ut og til Beqaadalen, er det likevel Syria som har grepet om Beirut og midt/nord-Libanon. Libanon er med andre ord delt mellom Syria og Israel. Det er jo fryktelig vanskelig å si hvor lenge en slik «fred» vil holde.

– Libanon er et gammelt stammesamfunn og en kunstig statsdannelse fra kolonitida. Stammene er grovt sett inndelt i religioner og de uli-

ke religionene holder hovedsaklig til i ulike regioner: shia/sunni-muslimer i sør, druserne i fjellene og de kristne i nord. Libanon preges mye av denne religiøse inndeling ennå idag. Som Kamal Salibi, historieprofessor ved det amerikanske universitetet i Beirut, sier det: «Libanon eksisterer kun i navnet, ikke som nasjon». Men den samme Salibi mener også at det i løpet av borgerkrigen har vokst fram en nasjonal identitet på tvers av stammene. Jeg tror en slik nasjonal følelse vil forsterke seg etter hvert som bl.a. industrialiseringa utvikler seg i Libanon. Så en kan tenke seg en motstand mot syrisk imperialisme i framtida. Akkurat nå er det imidlertid trolig at den vanlige libanese heller lar seg regjere indirekte av syrerne framfor fortsatt kaos og krig.

– Et annet moment som hindrer «fred» er at verken PLO eller det Iran-støttede Hezbollah er tilgodesett i «fredsavtalen» som ble inngått i Taef mellom de ulike grupperingene i det libanesiske parlamentet. Denne avtalen ble fatta høsten 1989 og ga bl.a. en mer rettferdig fordeling i parlamentet mellom de ulike religiøse gruppene, den ga også presidenten mindre makt og sa at syrerne skulle flytte sine soldater fra Beirut til Beqaadalen i løpet av to år. Avtalen gir større grunn til optimisme enn noen gang. Men den forhindrer ikke at Syria er med i kulisserne og den har som sagt ikke tilgodesett to viktige grupper i Libanon. Den freden som avtalen skal bringe med seg kan derfor diskuteres.

PLO sin militære styrke i Libanon er blitt sterkere de siste årene. Etter at de ble jaget ut av Beirut i 1982 og Tripoli i -83 har mange PLO-soldater vendt tilbake og styr-

ket PLO i Sør-Libanon, f.eks i Saida/Ein el Hilwe og flykningeleiren Rashiedie, der det er Fatah som har kontrollen. Her er PLO sterk militært, men de nedprioriteres av PLO sentralt når det gjelder økonomiske midler, slik at de sosiale og helsemessige forholdene er kritiske. Det er derfor viktig å ikke glemme Libanon når det gjelder solidaritetsarbeidet for palestinerne.

– Israel står fortsatt helt fast i Sør-Libanon. Og så lenge sionismen regjerer i Israel har både palestinerne og Libanon et uløst problem. Dette er det største hinderet for fred i området.

– Det sies at konfliktene mellom stormaktene i Midt-Østen ofte avspeiler seg i Libanon. Kan du forklare det nærmere?

– Et eksempel på det er hvordan Saddam Hussein kom på banen i Libanon når krigen mellom Iran og Irak slutta. For å komme med spilte han på lag med Aoun, som mangla penger. Da Syria ble alliert med USA i den krisa som er i Gulfen nå, fikk Syria oppbakking av både USA og Israel til å kuppe Aoun, og dermed svekke Saddams rolle i Libanon. Samtidig ble Syria kvitt mannen som ønsket å samle Libanon uten Syrias overmakt. Det er ingen som har hatt ideen om å «samle» Libanon som har levd særlig lenge.

– Du nevnte Gulfkrisa, støtter ikke folk i Libanon Saddam Hussein ettersom de aksepterer syrisk «styre»?

– Jeg tror de fleste «vanlige» folk i Midt-Østen støtter Saddam, dette gjelder også folk både i Libanon og i Syria. Grunnen til det er flere, bl.a. kampen mot USAs imperialism og at det å styrte Saba-familien sitt herredømme over oljerikdommene i Kuwait ikke er så grusomt for araberne som det er

for USA. Kanskje oljerikdommene heller kan komme dem mer til gode enn det gjorde før.

– Selv synes jeg Saddam er en dyktig propagandist som nok prøver å leve opp til en slags Nasser-rolle. Han gjør nok det meste i egen maktinteresse, men han er en kalkulerende banditt. Når det gjelder USAs rolle, er det tydelig at det dreier seg om å ha kontroll over oljeressursene, siden det er så viktig å fordømme okkupasjonen av Kuwait mens okkupasjonen av Palestina aksepteres. Dette fører også til at USA ikke ønsker Israel inn på banen i denne konflikten.

– Det kan tenkes at Israel i framtida vil bli mindre viktig som USA allierte i Midt-Østen, og at USA heller ønsker allierte blant araberne. Dette kan i så fall slå heldigere ut for palestinerne i neste omgang.

– Saddam Husseins propaganda innebærer også oppfordring til «hellig krig». Det har vært ei sterk islamisering i Midt-Østen siden den iranske revolusjonen i 1979. Hvordan ser du som sjøl er religiøs på en stat som ikke er sekulær, men som styres av religiøse lover?

– Som jeg snakka om tidligere, så tror jeg religion er en god drivkraft i mange frigjøringskamper i verden. Dette gjaldt også revolusjonen i Iran. Der ble islam en viktig nasjonal identitet, i motsetning til shaens vestlige og dermed fremmede regime. Islamsk fundamentalisme er derfor progressiv i forhold til kamp mot vestlig imperialism, og den har stor oppslutning blant folk. Men etter revolusjonen er ikke islam lenger en progressiv kraft. Det blir fundamentalismen som styrer, og i det gjelder det å konservere Koranens lære. Det blir et konservativt samfunn som ikke tillater opposisjon og ulike religiøse og

politiske syn. Jeg tror ikke en slik samfunnsstyring tjener folket i det lange løp, og innadfor disse regimene vil folket sikkert kreve forandringer. Ser vi bare på Iran i dag, så har landet blitt nødt til å søke ut fordi det er i økonomisk krise. Islam har ingen oppskrift på hvordan en stat skal styres økonomisk. Dette forhindrer alikevel ikke at man kan støtte «hellig krig» som virkemiddel til forandring. Den er bl.a. en viktig kraft i det palestinske opprøret.

– Et syn som står sterkt blant europeiske marxister hevder at marxismen ikke kan brukes andre steder enn i Europa. Dette er jeg ikke så sikker på. Jeg tror ikke det er snakk om to typer verdener – den arabiske og den vestlige – som går parallelt med hverandre. Jeg tror det finnes felles trekk som gjør at disse verdener møtes. Disse felles trekkene finnes pga. den imperialismen som har foregått både fra arabisk og vestlig side. Derfor tror jeg den marxistiske teorien lar seg anvende også i Midt-Østen.

– Jeg mener at en stat må være sekulær for å ikke virke undertrykkende på folk, og at det må være fritt for folk hva slags religion de vil tilhøre. Religion er ikke samfunnspolitikk og samfunnsøkonomi.

– Du har oppholdt deg i Libanon i tre og et halvt år. Du reiser vel dit igjen snart?

– Som en venn av meg sa: «Har du først drukket av Libanons vann så vil du alltid tørste etter det.» Jeg drar nok ned igjen. Men nå sitter jeg inne med mye om forholdene i Midt-Østen og Libanon spesielt, så nå kjennes det mest rett å være i Norge og drive solidaritetsarbeid. Ikke minst synes jeg det er viktig å få formidla at Libanon faktisk er et meget vakkert land. Libanon er noe mer enn de krigsbildene vi stadig ser på TV-skjermen. ■

Den vanlige libanenser lar seg heller regjere indirekte av syrerne framfor fortsatt kaos og krig.

Mine damer og
herrer, jeg er,
hvordan skal
jeg si det; jeg er
hva Marx kalte
en kommunist.

PÅL STEIGAN

AKP

Etter AKPs sjette landsmøte er det ikke blitt obligatorisk å bruke en slik presentasjon. Men det var ikke så svært langt unna. Et bevisst mindretall ønsket å distansere partiet mest mulig fra begrepet kommunisme og stemte blant annet for å holde enhver henvisning til Lenin og Mao ute av programmet. Sjøl om høyrefløya i AKP tapte disse voteringene og sjøl om deler av den i kampens hete kom i skade for å stemme mot programmet i sin helhet, betyr det ikke at den tapte landsmøtet. Landsmøtet ble et kompromiss, fordi ingen av fløyene hadde flertall. Det nye sentralstyret er også ut-

trykk for en slik kompromissvilje. Det betyr i virkeligheten at en rekke av de politiske kampene vil komme i reprise. Det er bra, for partiets medlemmer hadde på ingen måte fått det klart for seg foran dette landsmøtet at det sto på dagsordenen å gravlegge vesentlige deler av det partiet og ml-bevegelsen har stått for gjennom to tiår. Derfor er det viktig at den debatten som ikke kom før landsmøtet kommer på bordet nå.

Før landsmøtet hadde mye av debatten vært preget av argumentasjon for og mot Per Overreins forslag om å slå sammen AKP og RV. Noen

Det må skapes fora for undersøkelser og diskusjon som kan gjenreise AKP på et mer seriøst og profesjonelt grunnlag.

var for dette, simpelthen fordi de fryktet et perspektiv med å drive to organisasjoner samtidig. Andre var for det, fordi det i deres kommune ikke er noen praktisk forskjell på de to organisasjonene. Atter andre var for sammen slåing fordi de ønsket å bli kvitt kaderpartiet, bli kvitt den kommunistiske plattformen, sikkerheten, den høye kontingenten og aktivitetskravet, for å stå fram som et bredt Rødt Venstreparti.

På kort sikt har dette forslaget tapt, men det kommer opp igjen, antakelig alt etter valget i 1991. Dette er et dramatisk forslag. Dersom forslaget skulle bli vedtatt ved neste korsvei, ville jeg anse det som et tragisk feil-

Personlig har jeg ikke opplevd problemer med å stå åpent og klart fram som kommunist.

grep. Men hva jeg mener om det, spiller liten rolle. Nå må AKPs medlemmer ta stilling til dette og avgjøre partiets skjebne. Derfor må vi forlange at partiets høyrefløy klargjør sine argumenter. Vi må begynne å diskutere politikk og strategi.

Jeg er ikke fremmed for at vi må gjøre store forandringer av både strategi og

taktikk i åra som kommer. AKP står avgjort i fare for å ende som et generasjonsfenomen. Samtidig er det ingen tvil om at store deler av partiet føler seg svært demoralisert etter Tiananmen og sammenbruddet i øst-Europa. Uansett hva vi måtte mene om lærdommene av disse begivenhetene, så kommer vi ikke unna at vi må ta stilling til sosialismens erfaringer i vårt århundre.

Men hvordan skal en slik klargjøring foregå?

Jeg har det prinsipielle standpunktet at dersom vi skal kvitte oss med tilslutninga til hovedtrekka i Maos og Lenins teorier, så skal det gjøres klart og med åpne øyne. å stryke dem fra pro-

grammet, etter at vi har forsvart dem i 20-25 år, slik deler av høyrefløyen ville, er ingen god måte å lære av historiske erfaringer på. Jeg skal gjerne være med på å stryke all henvisning til både Mao og Lenin, men da vil jeg ha politiske og teoretiske argumenter for at de har tatt så vesentlig feil at et slikt oppgjør er naturlig. (Jeg er f.eks. en av de meget få i AKP som har formulert noen kritikk av Mao, både av Det store spranget og av kulturrevolusjonen, men jeg mener tross alt at han var en meget stor marxistisk teoretiker.)

Utfordringa til de som ville fjerne Lenin og Mao fra programmet til AKP lyder derfor: Kom med argumentene. Hvor mener dere at de tok feil? Jeg har sjøl forsøkt å gjennomgå det som jeg mener er de viktigste elementene i Lenins og Maos teorier, og jeg finner fortsatt svært mye verdifullt i dem. (Lenins imperialismeteorier, teorier om statens klassekarakter, det nasjonale spørsmålet osv. og Maos teorier om masselinja, dialektikken, bondespørsmålet, om faren for framveksten av nye utbytterklasser osv., bare for å nevne noe av det vi må ta vare på og videreføre.)

Så har jeg et annet prinsippielt argument. Jeg har ingen tro på at veien til suksess for et revolusjonært parti i Norge går gjennom å ta uklare standpunkter og bli mest mulig lik de reformistiske omgivelsene rundt oss. I AKP hører jeg kamerater si at vi må kvitte oss med kommunistnavnet for å vinne respekt, fordi ordet kommunist angivelig skal være diskredittet.

Kanskje det, men hvilke av arbeiderbevegelsens hedersord er det som ikke er diskredittet? Solidaritet? Demokrati? Sosialisme? Proletarisk internasjonalisme? Kammerat? Planøkonomi? Skal vi

vrake alle og lage et nytt språk? Kanskje det, men i så fall trenger vi klarhet. AKP har nå vedtatt at sosialismen var tapt i Sovjet i 1930-åra. Kanskje det, men det samme AKP er fortsatt ikke i stand til å definere hva sosialisme er for noe. Vinner vi en ny generasjon opprørske ungdom med så uklar tale?

Personlig har jeg ikke opplevd problemer med å stå åpent og klart fram som kommunist. Jeg snakker til unge og eldre, bønder og arbeidere, studenter og kontorfolk. Jeg legger fram den samme argumentasjonen for en kommunistisk strategi som den jeg har presentert i «Veiskille», og jeg har ikke til dags dato hatt problemer

AKP er fortsatt ikke i stand til å definere hva sosialisme er for noe.

med å oppnå en saklig meningsutveksling eller for den saks skyld stor grad av enhet om mange sider ved strategien. Og ingen steder har jeg opplevd at folk oppfatter meg som en forsvarer av massakren på Tienanmen eller som en tilhenger av Honecker.

Tvert om har jeg opplevd det samme som Brecht formulerer et sted: Kommunismen er enkel, du er in-

gen utbytter, du kan forstå den. For meg handler kommunismen om den drømmen flertallet av menneskeheten har om å frigjøre seg fra all undertrykking og for meg er den grunnleggende marxistiske kritikken av kapitalismen fortsatt riktig. Jeg ønsker meg et parti som kan se folk rett inn i øynene, og si: ja, vi er kommunister, og hør nå hva vi mener med det og se om du ikke synes det er noe som det er verdt å slåss for.

På AKPs siste landsmøte ble om lag 5 % av tida brukt til å drøfte virkeligheten rundt oss, mens store deler av tida gikk med til å slåss om hva som måtte ha vært riktig eller galt i Kina og Sovjet for en eller to generasjoner sia. Dette minner meg om et eksempel fra syttiåra: Da var det ei lita utbrytergruppe fra KUL eller KAF eller hva de nå kalte seg, som bestemte seg for å rydde opp i all revisjonisme en gang for alle gjennom å gjennomgå kommunismens historie fra 1848 til i dag og fatte klare vedtak. De splitta seg tre mot to på bondespørsmålet i Frankrike våren 1848!

Mao Zedong ble en gang spurt om hva han mente om den franske revolusjonen og skal ha svart: Det er for tidlig å si. Jeg vet at det kan sjokkere vesteuropeiske revolusjonære, men jeg tror faktisk at den største revolusjonen i menneskehetens historie ble gjennomført uten at KKP hadde tatt stilling til bondespørsmålet i Frankrike våren 1848 eller Kronstadtopprøret.

Dette betyr ikke at jeg vil advare mot historisk bevissthet og historiske diskusjoner. Historie er tross alt det eneste faget jeg har universitetsutdanning i. Men et parti kan aldri bli noe historisk institutt, og omvendt: et historisk institutt blir aldri noe klassekampparti. Mange av de historiske

diskusjonene og vedtaka på AKPs landsmøte ble foretatt uten kildehenvisninger, uten kildekritikk og uten å stille de historiske begivenhetene inn i et historisk perspektiv. Som historisk institutt betrakta, var det lite givende.

Samtidig presterte landsmøtet å sette norsk rekord i møteutholdenhet uten å diskutere massearbeidsløsheten, uten å diskutere EF, uten å diskutere økokrisa, gjeldskrisa (hjemme og ute), den strategiske nyoppdelinga av verden, Gulfkrisa eller andre av de brennende spørsmåla i vår tid. Noen få resolusjoner ble banka gjennom uten realitetsdebatt. Er det slik vi skal bygge et parti som er tufta på norsk virkelighet?

Og hva nå? Det ser altså ut til at vi får en omkamp om det prinsipielle grunnlaget for AKP, og de som ønsker å bevare og videreføre AKP som et revolusjonært kommunistisk parti, bør kjenne sin besøkelsestid. Det er ikke gitt at AKP finnes, verken i navnet eller gavnet etter landsmøtet i 1992.

Forøvrig trengs det en fornyelse av AKPs teori og strategi, og da tenker jeg ikke på en fornyelse som består i å repetere alt det DNA og SV har sagt før oss. (Jeg er for eksempel enig i å fjerne det som måtte være igjen av latterlig «sikkerhet» i AKP, men i motsetning til en del andre tror jeg at klassekampen i nittiåra kan bli hardere enn i syttiåra og at den vil kreve en reell årvåkenhet både mot nazister og overvåkingspoliti.)

Dette nybrottsarbeidet bør foregå på marxistisk grunn, og ikke ved å kaste hele ungeskokker ut med badevannet. Det må skapes fora for undersøkelser og diskusjon som kan gjenreise AKP på et mer seriøst og profesjonelt grunnlag.

Ingen av partiets programmer svarer i dag på hva som er AKPs

Det er ikke gitt at AKP finnes, verken i navnet eller gavnet etter landsmøtet i 1992.

den står overfor. På denne måten søkte jeg å vise at kampen mot kapitalismen som system ikke er blitt mindre viktig, men mer viktig, uansett de midlertidige tilbakeslagene for sosialismen. Dette arbeidet burde videreføres i dybden og bredden. Mine kunnskaper er begrensa, og andre kan både

strategi fra nå og fram til en eventuell sosialistisk revolusjon. Hvem vil vi alliere oss med? Hvilke krav skal vi alliere oss omkring? Hvordan skal vi bidra til å reorganisere arbeiderklassen så den kommer på offensiven mot de stadige overgrepa fra herskerklassen? Hvilke krefter skal vi spille på lag med, nasjonalt og internasjonalt?

I boka «Veiskille» forsøkte jeg å integrere ny økologisk kunnskap i en marxistisk økonomisk forståelse. Jeg forsøkte å vitalisere det kommunistiske perspektivet gjennom å knytte det sammen med det vi nå vet om de økologiske katastrofene som ver-

korrigere og utfylle meg.

Men vi må også gjøre noe mer. Vi må sammen omdanne denne økologiske innsikten til konkret dagsaktuell politikk. Hva betyr et slikt helhetsperspektiv for revolusjonær strategi og taktikk i nittiåra? Hva betyr det for fagforeningspolitikken, for kvinnepolitikken osv. Og hva slags aksjoner og enhetsfronter bør vi arbeide for?

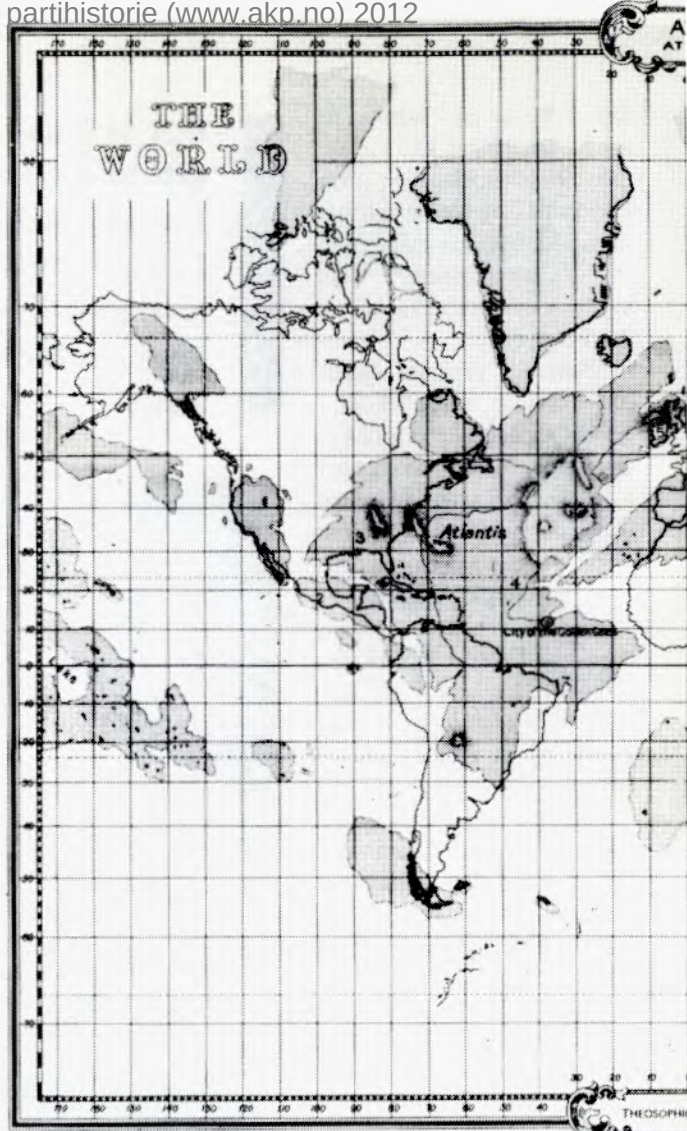
Dersom AKP klarer å bli den sentrale drivkrafta i dette nybrottsarbeidet, så er det ingen som behøver å slå blikket ned når ordet kommunist kommer på tale. Klart vi er kommunister, det skulle jo bare mangle. ■

Kommunismen er enkel, du er ingen utbytter, du kan forstå den, sier Brecht.

Platons myte om Atlantis, sivilisasjonen som sank i havet, har fått nytt liv. Grunnen er at den har blitt innarbeidet i tros-systemet til nyreligiøse bevegelser.

JON SANDVIK

ATLANTIS

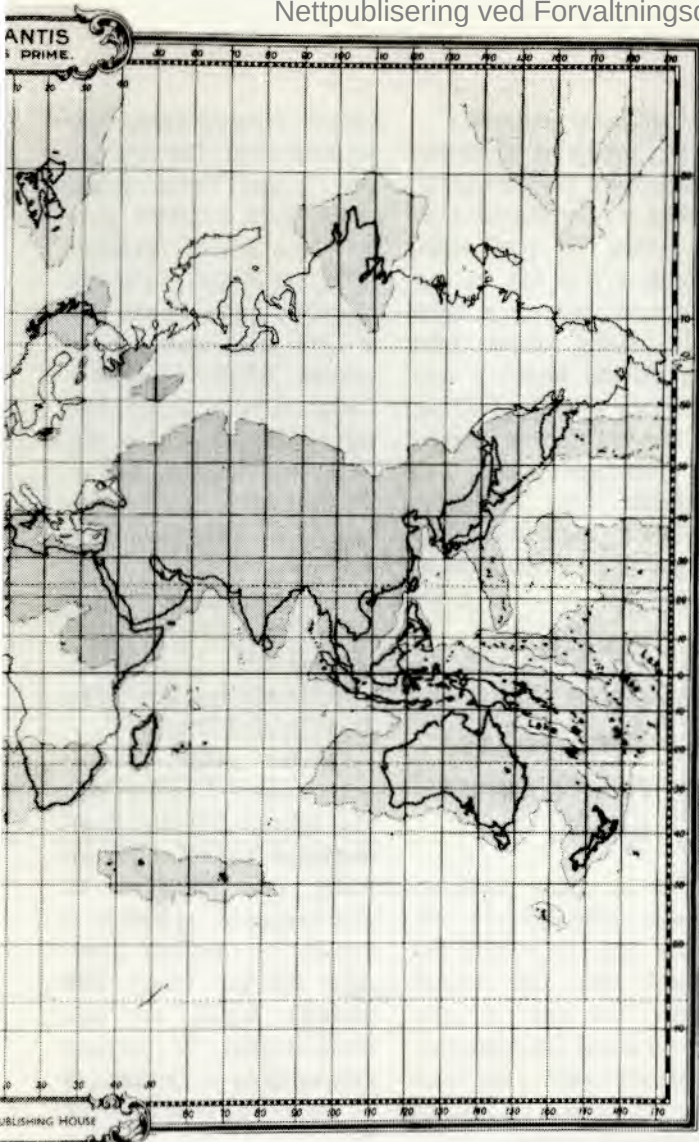
I dialogen Timæus forteller Platon – «det fantes på Atlantis et stort og fantastisk imperium som regjerte over hele øya og også over store deler av fastlandet. ... men senere oppstod det kraftige jordskjelv og flom, og på en eneste dag og natt forsvant alle krigerne i jorden og øya Atlantis forsvant på samme måte idet den druknet i havet.»

Hva Platon mente med fortellingen om Atlantis er det ingen som sikkert vet. Noen tror han brukte historien som en filosofisk myte for å beskrive motsetningen mellom det antikke Hellas og Persia. Andre hevder at han faktisk beskrev den tapte minoiske kulturen på Kreta, mens enda andre tror myten bygger på uetterrettelige reiseberetninger fra hans samtidige Egypt.

Men dette er historie. Først mer enn to tusen år etter Platon, i 1882, ble myten igjen vekket til live og gitt en moderne form. Da utgav den obskure amerikanske politiker og forfatteren Ignatius Donnelly, verket som skulle bli standardreferansen for all senere omtale av Atlantis: «Atlantis, the antediluvian world» (Atlantis, verden før syndefloden).

Det er et lærd verk, og Donnelly som i utgangspunktet ikke hadde noen forutsetninger for å skrive et slikt verk, brukte år på studier innen de forskjelligste områder av vitenskapen for å fullføre det. Det han faktisk gjør er å postulere Atlantis som løsningen på en mengde uløste paradokser innen vitenskapen i sin samtid.

Et av disse paradoksene var likhet i geologi på begge sider av Atlanterhavet. Men

Teosofenes Atlantis minner om «Conan the Barbarian»

det var også store likheter i dyre og planteliv, og i forhistorisk arkitektur (pyramider i Mexico og i Egypt) og også i andre arkeologiske funn på begge sider av Atlanterhavet.

I 1880-årene var Donnellys hypotese dristig, men ikke grunnleggende uvitenskapelig. Mange av de fenomenene han kommenterte var svært lite undersøkt, og først tiår senere hadde vitenskapen tilforlidelige forklaringer på dem. Uten å gå i detalj kan det sies at parallell utvikling vart et av svarene. Hvis en lavteknologi-sivilisasjon for eksempel ønsker å bygge monumentalbygg, så

er pyramider noe av det enkleste og mest stabile det går an å bygge.

To andre forhold var avgjørende for Donnellys hypotese. Det ene var den store utbredelsen av syndeflodsmyter. Det andre var nye oppdagelser i havforskningen som påviste at bunnen av Atlanterhavet ikke var en dyp slette, men hadde høye undersjøiske fjellrygger (hvor blant annet øygruppa Azorene utgjør de øverste delene).

Nå var geologien i slutten av forrige århundre fremdeles svært ung, og begrepene om jordas alder var skivebom, som det heter. Katastrofale, syndeflodlignende forklaringer på geologiske lagrekker stod også sterkt. I dag vet vi at den midt-Atlantiske ryggen er en vulkansk fjellkjede som i løpet av 60 millioner år gradvis har dyttet Amerika

Atlantis for 1 million år siden. De grå områdene viser landområdenes utbredelse på denne tiden i følge teosofen W. Scott Elliot. Denne utbredelsen er avslørt av teosofene gjennom telepati, – «en eksakt åndelig vitenskap».

og Europa/Afrika fra hverandre. Og havbunnen nærmere kontinentene er eldre deler av denne fjellkjeden. Tidsperspektivet er altså så enormt at mennesker, (som bare har eksistert i et par millioner år) umulig kan ha gått til Amerika den veien. Og havbunnen bærer heller ingen preg av noensinne å ha vært noe annet enn havbunn.

Donnellys hypotese om Atlantis som en landbro mellom den gamle og den nye verden var dristig, men altså feil. Faktisk var Donnelly selv kanskje rett og slett overmodig. I boka «Ragnarok» forklarte han geologiske formasjoner som resultat av katastrofale effekter av kometer. I «The great cryptogram» lanserte han hypotesen om at det var filosofen Francis Bacon som skrev Shakespears verker. Og da han til slutt mente han hadde bevist at Bacon også hadde skrevet andre samtidige storverk, som for eksempel «Don Quixote», var det mange som falt av lasset. Men mer interessant enn hvordan Donnelly kunne komme på sine fantastiske teorier, er det å spørre hvordan ideene kunne fortsette å leve etter at de var avslørt som feilaktige.

Når feilaktige ideer nekter å dø, er det skjelden uten grunn. I tilfellet med Donnellys Atlantis-hypotese var grunnen religion. Den passet inn i verdensanskuelsen til nyreligiøse retninger som oppstod på denne tiden. Etter som vitenskapen gradvis fortrente kristendommen oppstod nye religiøse grupper som forsøkte å uttrykke sin

tro på åndelige krefter i et liksom-vitenskapelig språk. Og Atlantis fikk en plass i disse guppenes kosmologi (hvor kommer verden og menneskene fra og hvor går de hen).

Teosofene og antroposofene var to slike okkulte grupper som blomstret omkring århundreskiftet. De trodde på telepati, klarsyn og telekinese (å påvirke materien med åndekrefter). Reinkarnasjon var også sentralt. De mente at menneskene gjennom en rekke gjendødsler utviklet seg åndelig. De trodde også at verden ble styrt av skjulte åndelige føreere som gikk midt iblant oss.

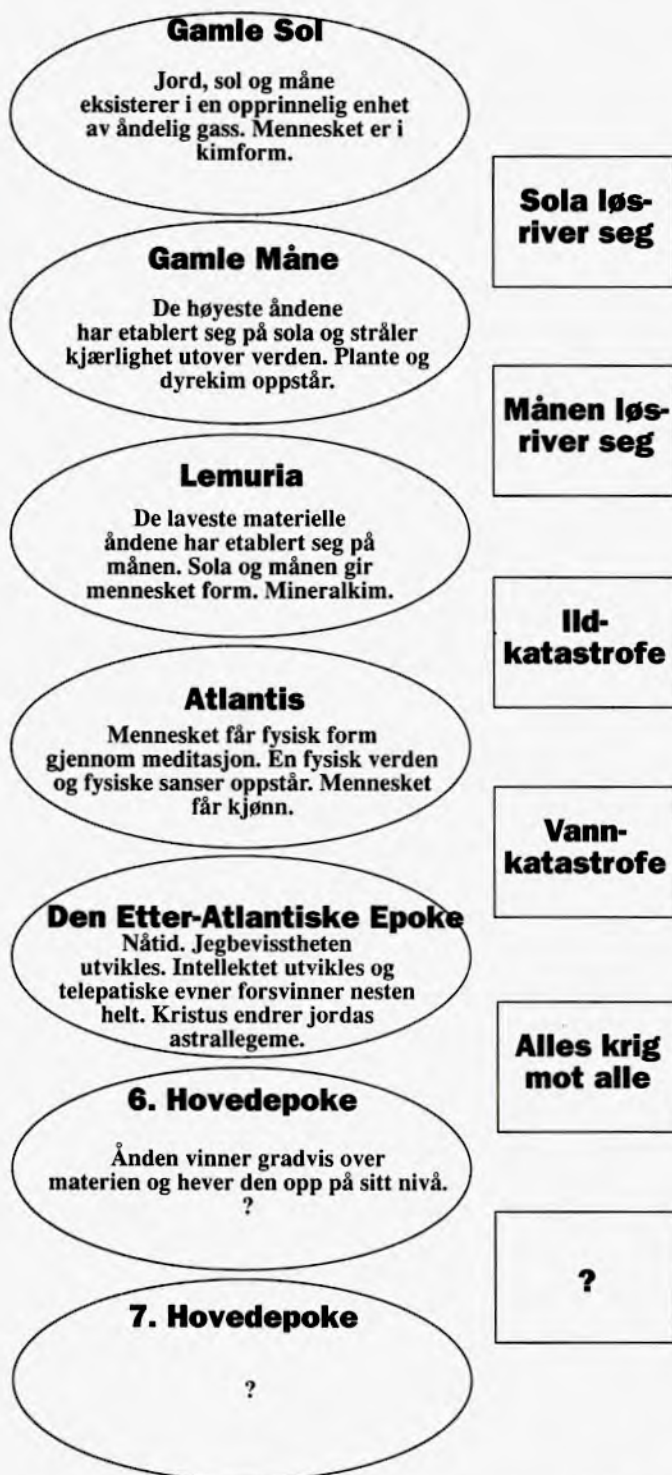
Disse bevegelsene tok over Donnellys Atlantis-hypotese og benyttet den som et ledd i beskrivelsen av verdens og menneskehetens åndelige utvikling.

Teosofisk selskap ble stiftet i 1875 av Helena Blavatsky. Rudolf Steiner som i 1913 brøyt ut og stiftet antroposofisk selskap, var tidligere generalsekretær i det tyske teosofiske selskap.

Begge gjorde oppdagelser om jordens utvikling gjennom sin okkulte vitenskap, eller åndevitenskap som de også kalte det. Denne vitenskap, som ifølge dem selv var like sikker som de «overfladiske materielle vitenskaper», bestod i en direkte åndelig skuen bakover i jordens tidligere epoker. Slik kunne de avsløre en fargerik historie som var skjult for de overfladiske materielle vitenskaper som geologi, arkeologi og historie.

I boken «The story of Atlantis, and the lost Lemuria» kan teosofen W. Scott Elliot tilogmed vise flere kart over disse tapte kontinentene som har blitt skaffet tilveie gjennom den okkulte forskningen (se figur 1).

Teosofien er lite utbredt i Norge, men i USA må den regnes som opphav til mye

Figur 2. Steiners kosmologi. De syv hovedepokene og katastrofene som skilte dem.

av det som idag kalles New Age. Og på Island er stadig store deler av befolkningen medlemmer av teosofisk selskap.

I følge Elliot eksisterte det tilsammen 7 hovedraser på Atlantis, og kontinentets historie strakk seg fra omlag 4 millioner år tilbake og fram til dets endelige undergang i

år 9564 før Kristus. Den første rasen var de svarte Rmohalene og de var mellom 2 og 2.5 meter høye. Store deler av dette folket vandret til de sydlige områder av Atlantis hvor de til slutt gikk under i utslettende kriger. De praktiserte også en farlig raseblanding med de gjenlevende lemurianerne før de-

res sivilisasjon gikk under.

Den tredje dominerende atlantis-rasen var Toltekerne. De hadde et velutviklet sosialt system og rettssystem, som ble styrt av folk fra «løsningen av innvidde» som igjen stod i stadig kontakt med «det okkulte hierarki» som styrte hele jordens utvikling. Før den toltekiske sivilisasjonen gikk under rakk den imidlertid å kolonisere Mellom-Amerika hvor de ga opphav til de kjente sivilisasjonene der.

På Atlantis delte menneskene seg for første gang i kjønn.

Den syvende og siste atlantiske sivilisasjon var den eneste som ikke levde på Atlantis selv, men faktisk bodde i det indre av Asia. Det var denne som førte sivilisasjonen videre i det nære Østen og Europa, da Atlantis til slutt sank i havet.

Mens teosofenes versjon av Atlantis fortellingen kan leses som en dårlig science fiction historie (Conan the Barbarian), har antroposofenes fortelling en langt mer mystisk tone over seg. Begge er imidlertid framskaffet ved den samme eksakte «okkulte vitenskap», så det er vanskelig å vite hvem man skal stole på.

Antroposofene er kjent i Norge gjennom Steinerskolen. Siden dette er et populært undervisningstilbud for radikaleres barn, kan det være interessant studere antroposofenes svar på bibelens skapelsesberetning. Vi kan trygt slå fast at den ikke mangler noenting hva angår fantasifullhet.

I boken «Egyptiske myter og mysterier og deres forhold til de virkelige åndskrefter i

vår tid» skisserer Steiner opp sin kosmologi. Det som følger er altså ifølge Steiner eksakt viten avdekket gjennom hans okkulte vitenskap. I den grad han behandler egyptiske myter hevder han at også disse avdekker det samme faktiske historiske forløp: «Det er allerede blitt sagt at slike bilder ikke skal være allegorier, men at de etter sitt innhold står i et forhold til de reale kjennsgjeringer.» (s.80)

I følge Steiner bor Gud på månen for å hjelpe de onde kreftene der, – men la oss ikke forhaste oss, men heller gå systematisk fram.

Steiner deler jordens historie inn i 7 epoker, som hver igjen er delt inn i 7 underrepoker. Tallet 7 er ikke tilfeldig, men følger av en grunnleggende symmetri i verden. Som han selv framlegger det kan verden ikke oppdages logisk, men bare forstås logisk. En nærmere gjennomgang av syvdelingen vil gjøre dette klart (se figur 2).

Av de 7 epokene er bare den midterste, den fjerde, unik. De andre er en slags avspeilinger av hverandre, slik at den syvende epoken gjenspeiler den første, den sjette gjenspeiler den andre og den femte gjenspeiler den tredje. Den samme symmetri gjelder for de 7 underepokene innen hver hovedepoke. Slik at vår epoke, den teutonske eller kristne underepoke av den Etter-atlantiske hovedepoke står i et spesielt forhold til den tredje underepoke, den egyptiske.

Derfor er det ikke tilfeldig at Steiner framlegger sin kosmologi i sammenheng med en diskusjon om egyptiske myter – disse er spesielt betydningsfulle for vår forståelse av vår egen plass i historien.

For eksempel er det slik at menneskene idag i stor grad er besjelet av reinkarnerte

ånder fra den egyptiske epoke. Men siden egypterne balsamerte sine døde fikk astrallegemet en spesielt sterk binding til det fysiske legemet. Det er på grunn av denne bindingen at vår kultur er så opp tatt av det materielle.

Den fjerde epoke er altså unik. Den atlantiske epoke var i følge Steiner den epoke da mennesket fikk fysisk form. Målet med verdens utvikling er ifølge Steiner at ånden (det gode), skal skaffe seg kontroll over materien (det onde), og heve denne opp på sitt nivå. For å klare dette må ånden gjennom mennesket gjennomtrenge materien og styre den.

Verdens historie fram til i dag har vært en historie om åndens fortetning. I verdens første epoke var jorda, sola og månen en enhet bestående av en åndelig eterlignende gass. I denne fantes et utall av ånder, hvor erkeenglene befant seg omtrent midt på hierarkiet. Mennesket fantes bare i kimform.

Den andre epoke begynte da sola rev seg løs fra denne enheten. Utviklingen gikk nemlig alt for sakte for de høyeste åndene i den opprinnelige enhet. Fra sola stråler nå kjærlighet ned på jorda fra de høyeste åndene. Mennesket begynner å ta form, men har enda ikke noen fysisk form. Dyreriket og planteriket utvikler seg til kimform.

Den tredje epoke starter med at Månen gradvis river seg løs fra jorda. De onde materielle kreftene følger i hovedsak med månen. Hadde ikke dette skjedd hadde mennesket stagnert i sin utvikling som et «forferdelig heslig vesen». På avstand virker nå sola og månen sammen om å utvikle menneskets form. Men denne formen er altså fremdeles bare på et åndelig plan. I denne epoken utviklet også mineralene seg i kimform. Hos Steiner kalles de-

nen epoken Lemuria, men i motsetning til hos teosofene var jorden enda ikke fysisk. Den var uten planter, dyr og mennesker i vanlig forstand, og landområder hadde enda ikke oppstått.

Lemuria gikk under i en

Atlantis gikk under i en syndeflod, de som reddet seg førte sivilisasjonen videre

ildkatastrofe og slik oppstod den atlantiske epoke, den fjerde. Først i slutten av denne epoken kan vi snakke om en fysisk verden. Tidsangivelsene hos Steiner er noe vage, men han sier at sola må gå gjennom den astrologiske dyrekretsen (25920 år) minst en gang for hver hovedepoke. – I de føratlantiske epoker enda flere ganger. Det viktigste som skjer i den atlantiske epoke er at mennesket (og resten av verden) får fysisk form.

Mennesket består i følge Steiner av fire legemer. Astrallegemet står for det åndelige og viser seg som en ørn. Eterlegemet står for kjærligheten og viser seg som en løve. Det fysiske legemet viser seg som en okse. Og Jeget viser seg som et menneske.

I begynnelsen av den atlantiske epoke utvikler menneskene former som ligner på disse legemene – avhengig av hvilket legeme som dominerer. Ved hjelp av «de innvidde» utvikler så menneskene en fysisk form, gjennom meditasjon. Midtveis i epoken utvikler kjønnsdelingen og seinere den kjønnete forplantningen seg. Mennene domineres av fysisk legeme, **ånd** og jeg-bevissthet; kvinnene av fysisk legeme, **kjærlighet** og jeg-bevissthet.

På slutten av den atlantiske epoke vandret en hel hærskare av de mest framskredne atlanteanerne under ledelse av innvidde, østover og slo seg ned i

Sentral-Asia. (De var framskredne i det at de hadde den høyest utviklede materielle bevissthet, sansene.) De erfarte ikke bare gjennom intuisjon og direkte skuen slik det hadde vært vanlig under de tidligere epokene.

Fra Sentralasia vandret de så senere ut for å styre utviklingen av sivilisasjonen videre. Slik blandet de seg med andre mer tilbakeliggende atlanteanere som hadde utvandret tidligere og slik reddet seg unna den store vannkatastrofen som førte til Atlantis undergang.

Resten er så og si historie. Den første underrepoke i den etteratlantiske tid utspant seg i den tidligste indiske sivilisasjon. Deres guddom var en **enhet**. De levde fremdeles mye i ånde verdenen og så det materielle liv som en skjebne. (Det er faktisk slik at de enkelte underepoker gjennopplever de tilsvarende hovedepokene i sin religion.)

Den andre underrasen, perseerne hadde en **todelt** guddom. De så ikke på det materielle liv som en grusom skjebne, men ville redde materien for det åndelige.

Egypterne, den tredje underrasen hadde en **treenig** gud, de begynte å bearbeide materien. Grekerne mintes i sin religion de fysiske gudene de selv hadde vandret sammen med i sin eksistens i den atlantiske epoken.

Men vi som lever i den femte underrepoken har ingen tidligere hovedepoker å se tilbake på. Dette er grunnen til at vi lever i en gudløs tid, og at menneskene skuer framover.

Atlantis er hos Steiner et ledd i forklaringen på hvorfor menneskeheten er kommet dit den er og hvordan vi skal komme unna det han oppfatter

som menneskehetens misære.

I hans system var den fjerde epoken unik, men det var den femte, altså nåtiden som var den avgjørende. Mennesket utviklet fysisk form i den atlantiske epoken, og menneskesinnet mistet all sans for magi i den greske underrepoken i nåtid (som faktisk varte fram til 1413).

I den fjerde, greske underrepoke av vår etteratlantiske tid oppstod også Kristus, noe som er sentralt i Steiners system. Med Johannesdåpen, korsfestelsen og Kristus tre dager i dødsriket, endret hele jordens astral-legeme seg.

I den femte underrepoke som vi lever i idag er kristusimpulsen den dominerende. Oppstigningen til de åndelige sfærer har begynt

Nå skal bare den sjette og syvende underrepoke av den etteratlantiske epoke gjøres unna. Vi skal ha en ny stor katastrofe – alles krig mot alle. Så er det bare to hovedepoker til før verden igjen er en enhet.

Dagens antroposofier må gjerne avvise Steiners kosmologi, men i såfall stiller de store spørsmålsteget ved hans metode – «den okkulte vitenskap». For hva blir igjen av metoden om man forkaster alt denne metoden har frambrakt? Men uansett hvilken spott den moderne vitenskapen vil øse over antroposofene, formaner Steiner dem om at de må være sterke i troen. Han sammenligner antroposofene med de første, forfulgte, kristne:

«Åndsvitenskapens representanter kan leve, foraktet av den nuværende lærde verden, men måtte de ut fra dette vite, at de nettopp arbeider for det, som vil blomstre og trives i fremtiden. Måtte de lære å tåle alt det utiltalende og heslige i vår egen tid. Vi arbeider inn i fremtiden.» ■

RØDE FANE 3/4 - 90

CAMEL

Red.

Denne historien er et utdrag fra den tsjekkiske forfatteren Bohumil Hrabals roman: «I served the king of England» (Jeg tjente under kongen av England). Den bør antagelig ikke oppfattes som en matspalte – ikke engang i julestria.

Oversettelsen er ved Bård Eskeland.

vaskinga, opp på rekninga. Så byrja me å førebu ein bankett for tri hundre gjester. Me lånte hovmeisteren og kelnarane frå Hotel Steiner og Hr. Sroubek stengde hotellet for dagen og lånte oss kelnarane sine. Detektivar

frå slottet – dei same som hadde teke «Bambino di Praga» til katedralen med meg – møtte opp med tri overkock-uniformer som dei tok på seg straks så dei kunne snusa rundt på kjøkenet og forvissa seg om at ingen freis-

ta å forgifta Keisaren, og saumfor matstova og fann dei beste plassane for å halda auga med Keisaren. Då overkokken og kanslaren og Hr. Brandeys sette seg og skreiv ein matsetel for tri hundre gjester, tok dei seks strake timar, og etterpå fylte Hr. Brandeys frysaren sin med femti kalvelår, seks kyr til supe, tri føl til møyrbrad, ein gamp til saus, seksti svin, ingen tyngre enn seksti kilo, ti smågriser, og tri hundre kjuklingar, ikkje å nemna ei då-hind og to bukkar. For fyrste gong gjekk eg ned i kjellarane våre, med hovmeisteren Hr. Skrivánek, og under hans vaksame augo talde kjellarstyraren atter over forrådet av vin, konjakk og andre drykkjeverar, det var som å vera hjå Opti; vin- og spritgrossisten. For fyrste gong i livet såg eg ein heil vegg tjukksett av flasker med Heinkel Trocken og perlande champagnar, frå Veuve Cliquot til Weinhardts av Koblenz, vegger med Martell og Hennessy konjakk, hundrevis av flasker med skotsk whisky av alle slag. Eg såg og sjeldsynte Mosel- og Rhinvinar, og vår eigen Bzenecka-vin frå Moravia, og Tsjekkiske vinar frå Melník og Zernoseky. Som han gjekk frå kjellar til kjellar kjærteikna Hr. Skrivánek flaskehalsane, som ein alkoholikar, endå han i røynda aldri drakk, i alle fall hadde aldri eg sett han drikka, og med eitt slo det meg at eg aldri hadde sett han sitja heller, han stod alltid. Der han såg på meg i kjellaren las han tankane mine, eller gissa dei i minsto, for han sa brådt «berre hugs, om du vil verta ein god hovmeister så set deg aldri. Gjer du det, vil beina dine verkja, og resten av øykta vert reine helvetet». Så slo kjellarstyraren ljuset av attom oss, og me kom opp att.

Same dag vart det frett at Keisaren av Etiopia hadde med seg sine egne kokkar, og at dei skulle laga ein etiopisk spesialitet her på vårt hotell, sidan me hadde eit gullbestikk nett som Keisaren hadde i Etiopia. Dagen føre banketten kom kokkane og tolken deira, blanke og svarte, og anka seg for kulden. Kokkane våre skulle vera medhjelparar, men hovmeisteren vår kjende seg krenkt, tok av forklædet og gjekk i sinne. Dei etiopiske kokkane byrja med å hardkoka mange hundre egg. Med smil og lått bar dei inn tjuge kalkunar og sette dei til steikjing i omnane våre, blanda så salatsaus i kjempebollar, brukte tretti korger med rundstykke og handfullar med krydder, og dei hadde eit kjerrelass med persille som kokkane våre hakka opp for dei. Me var alle ville etter å sjå kva desse svarte karane munde finna på. Når dei vart tyrste gav me dei pils. Dei lika det godt, og gav oss i byte støytar av sitt eige brennevin, som var laga av ymse slag gras, og me skåla med det, og det var svært så rusande og lukta pepar og nymalen allehande. Me fekk ein støkk då dei drog to antilopar med frå dy-

rehagen, flådde dei snøgt og steikte dei i dei største pannene me hadde med svære smørklattar og ein heil sekk med kryddene deira, og me laut opna alle glasa for steikjeosen. Så stappa dei fyllet i dei halvsteikte kalkunane, og kalkunane inn i antilopane, og eitt hundre hardkokte egg til å fylla holroma, og steikte alt saman. Men ingen, ikkje eingong sjefen, var budd på det som så bar til. Dei etiopiske kokkane førde ein levande kamel til hotellet og ville slakta han på staden, men me var redde for å la dei gjera det. Tolken naudbad Hr. Brandeys og så dukka bladfykane opp og hotellet vårt vart midpunktet for merksemda. Dei batt fast kamelen, som brakte Noooooo, nooooo som for å seia «ikkje skjer over strupen min», men ein av kokkane skar over strupen likevel med ein kosher-kniv, og det vart blod over heile gardsromet, og så heiste dei kamelen opp etter bakføtene med trissel og talje og tok ut hjarta og lunger og lever og slikt. Så fekk dei tri vognlass med véd levert, og medan brannstellet var til stades med hestane klåre, kveikte kokkane snøgt eit stort bål, let det brenna ned til berre glørme var att, og grilla så kamelen på eit spit med triføtt stativ. Då kamelen var så godt som ferdiggrilla la dei inn dei to antilopane med dei fylte kalkunane inni, og fisk i tillegg, og fira holromet med hardkokte egg, og druste på meir krydder, og sidan det enno var for kaldt for dei, jamvel ved bålet, heldt dei fram å drikka øl slik som bryggerivognførarar drikk øl vinterstid for å halda varmen. No då gjestene tok til å siga inn og dørvaktene heldt limousindørene opne, grilla dei svarte kokkane framleis smågriser og lam i gardsromet og laga til svære kjellar med supe som tok så mykje kjøt at sjefen var glad han hadde teke inn dei store forsyningane.

Så kom Haile Selassie sjølv, fylgd av statsministeren, alle generalane våre, og alle potentatane i den etiopiske heren, kvar og ein dekt med medaljar. Keisaren vann oss for seg. Han var lettvinnt klædd, i eit slag kvit uniform utan medaljar, medan regjeringsmedlemene hans eller stammehøvdingane hadde fargerike kjortlar og nokre av dei bar store sverd, men då dei sessa seg syntet det seg at dei var velseda og dana folk. Bord for tri hundre gjester vart sette i matstovene på Hotel Paris, og på kvar plass låg eit sett med glimande gullknivar og skeier og gaflar. Haile Selassie vart ynskt varmt velkomen av statsministeren, og han svara med ei bjeffande røyst og sa gjennom tolken at han hadde gleda av å ynskja gjestene velkomne til eit etiopisk måltid. Så klappa ein feit mann sveipt i ti meter kretong, og me byrja bera rundt forretten som dei svarte kokkane hadde laga på kjøkenet vårt – kaldt kalvekjøtt med ein svart saus så sterk at eg kligta då eg sleikte ein dråpe av stoffet frå

fingeren. Då kelnarane elegant smøygde dei små fata framfor gjestene fekk eg mitt fyrste syn av tri hundre lyfte gullgaflar og knivar som glitra innetter i matstovene. Hovmeisteren gav oss teikn til å tøma i Moselen, og augneblinken kom då eg såg dei hadde gløymt å skjenkja keisaren vinen hans. Eg tulla ein serviett rundt flaska, nærma meg Keisaren, og utan at eg i grunnen visste kva som hende, seig eg ned på eitt kne som ein akolytt og bukka, og då eg stod opp att såg alle på meg medan Keisaren gjorde krossmerket på panna mi og velsigna meg. Så skjenkte eg han vinen. Hovmeisteren frå Hotel Sroubek stod like attom meg. Det var han som hadde gløymt å skjenkja vinen til Keisaren, og eg kjende ein ank for det eg hadde gjort, så eg leitte etter hovmeisteren vår, Hr. Skrivánek med augo, og såg han nikka som teikn på at han var glad eg hadde vore så vaken. Eg sette frå meg flaska og såg på kor seint Keisaren åt, korleis han duppa eit stykke kaldt kjøt i sausen og liksom berre smaka på det, korleis han nikka og så togg i make. Så la han gaffelen tvert over fatet som teikn på at han var forsynt, saup litt av vinen og gnika munnskjegget nøye med ein serviett. Så bar dei inn supa. Samstundes var dei svarte kokkane så livlege, kanhenda av di dei framleis var kalde og drakk øl, at dei let seg fotograferare av detektivane i kokkeklæda medan våre eigne kokkar var ute i gardsromet og vende den fylte kamelen langsamt over glørne og smurde han med myntebundlar duppa i øl, noko nytt som dei svarte kokkane hadde funne på. Då supa var sett til livs, slappa alle kokkane og tenestejentene og hovmeistrane og løpegutane og kelnarane av, sidan dei svarte karane hadde grep om alt, sjølv om ølet rann jamt ned i strupane på dei. Eg vart utvald av Keisaren sjølv, sa tolken, og fekk æra av å halda fram med å varta han opp. Kvar gong knelte eg fyrst på eit kne i smokingen min, serverte han, drog meg attende og venta på å fylla glaset hans eller fjerna fatet når han gav teiknet. Men Keisaren åt svært lite, han berre vätte munnen og nytte angen som ein meisterkjennar, tok eit lite grand mat og ein sup med vin og heldt fram å røda med Statsministeren. Di fjernare gjestene stod frå verten i rang og orden, di grådigare åt og drakk dei. Gjestene ved borda bak i romet, og i kovane og i roma ved sidan av åt som var dei umettande. Dei køyrde i seg alle rundstykk, og ein gjest druste jamvel salt og pepar på blomane til tri alpefiolpotteplantar og åt dei. Imedan stod detektivane i krokar og krær og såg ut som kelnarar i sine svarte smokingar med serviettar falda over armene, og passa på at ingen stal noko av gullbestikket vårt.

Då høgdepunktet i måltidet nærma seg

kvesste dei svarte kokkane lange sablar, to svarte karar lyfte spitet på akslene medan ein tredje smurde kamelmagen med peparmynteklasar, og dei bar han inn i matstova. Keisaren reiste seg og peika på den grilla kamelen, og medan tolken omsette sa han at det var ein afrikansk og arabisk spesialitet, ei smålåten gáve frå Keisaren av Etiopia. To hjelpesveinar drog to svære skjerebrett til midten av matstova, feste dei ihop med tvinger, sette kamelen ned på detta kjempebordet, henta knivane og kløyvde kamelen i to med breidlagde hogg, og skar så kvar helvt i to. Ein bisneleg ange spreidde seg i romet. I kvar snei var eit stykke kamel og antilope, og inni antilopen ei skjeve kalkun, og inni kalkunen noko fisk og fyll og små sirkar med hardkokte egg. Kelnarane heldt ut fata og så serverte me den grilla kamelen, fyrst til Keisaren. Eg knelte ned, Keisaren gav meg eit teikn med augo, og eg serverte han nasjonalretten hans. Det må ha vore vedunderleg, for alle gjestene tagga, og den einaste ljoden var klinkinga frå alle dei gylne knivane og gaflane. Så hende noko som korkje eg eller nokon andre, kanskje ikkje eingong Hr. Skrivánek, hadde sett før. Fyrst vart ein regjeringsrådgjevar, ein velkjend epikuréar, lyft til den sjuande himmelen av den grilla kamelen der han reiste seg og skreik med ei sæl mine i andletet. Men det smaka så herleg at ikkje eingong det skriket var nok, så han gjorde noko som minte om ei gymnastisk øving, tok så til å hamra seg på bringa, og åt eit kjøtstykke til duppa i sausen. Dei svarte kokkane stod der, med knivane sine i hendene og augo på Keisaren, men Keisaren måtte ha sett såvore før, for han berre smilte, så dei svarte kokkane smilte, og hovdingane – sveipte i detta sjeldsynte og vedunders tyet med slikt mynster som godmor mi bruka ha på forklæda sine – smilte med, og nikka på hovuda. Endeleg makta ikkje rådgjevaren halda seg lenger og sprang ut or hotellet og ropa og dansa og jubla og slo seg for bringa, og så sprang han inn att, med ein song i målet og ein takkseingsdans i føtene. Med eitt bukka han djupt for dei tri kokkane, bøygde seg fyrst til midja på den russiske måten, og så heilt til golvet. Ein annan epikuréar, ein pensjonert general, stirde i taket og sleppte ut eit langt ørskesælt støn som steig i styrke for kvar munnfull, og då han hadde teke ein slurk Zernoseky Riesling, reiste han seg og kvinka så jamvel dei svarte kokkane skjøna, og dei ropa ut i glede, Ja, ja, samba, ja! Stemninga steig så høgt at Statsministeren tok Keisaren i neven og fotografane sprang opp og tok bilete av alt mogleg, dei blenkjande blitsane knatra, og i ljuset av det fyrverket handtokst representantane frå vårt land og Etiopia.

De ulike aktørene jobber intenst overfor sine massegrunnlag for å plante en virkelighetsoppfatning som legitimerer deres handlemåte i konflikten. Sjøl om det er Saddam Hussein og George Bush som spiller hovedrollene i konflikten, og de fleste grupperer seg mer eller mindre bak en av disse to, er dette en konflikt som avspeiler viktige trekk i den nye verdenssituasjonen. Derfor er det mange som er ute og prøver å fiske i rørt vann.

Karakteren til en slik omfattende styrkeprøve, utvikler seg også etter hvert som nye handlinger legges oppå gamle. Svaret på spørsmålet overfor er ikke et enten eller. En kommer galt ut dersom en bare ser Iraks okkupasjon av Kuwait og slutter seg til den de facto USA-leda aksjonen for å få Irak ut igjen. SV-ledelsens ensidige og «konsekvente» holdning til konflikten er derfor en tragisk feilvurdering, som kan føre til støtte til en imperialistisk krig mot Sør. Det vil føre til at det tidligere anti-krigs partiet vil bli en støttespiller for verdensimperialismen i krig, dersom de ikke snart snur. Fullt så drastiske følger får ikke den andre typen «konsekventhet», den som avviser at vi skal ta stilling til konflikter i Sør fordi det er større skurker ute og går. Det alvorligste ved organisasjoner som Internasjonale Sosialister (IS) sin bagatellisering av Iraks ekspansjonisme, er at den innsnevrer fronten mot den vestlige imperialismen. Slik sett spenner de bein for det målet de sier seg å slåss konsekvent for. AKP har fra starten av gått imot både irakisk og USA-leda vestlig aggresjon. Vi har prøvd å vurdere konflikten konkret, ta et antiimperialistisk standpunkt til de ulike tiltaka som de forskjel-

Foto Klassekampen

Gulf-konflikten er også en verdensomspennende propagandakrig om hva konflikten egentlig dreier seg om. Er det forsvar av folkeretten – eller imperialistisk aggresjon mot Sør?

ARNLJOT ASK

GULF KONFLIKTEN

lige aktørene har kommet med. Marxismen-leninismen ser på forsvaret av sjølråderetten til en nasjon som en anti imperialistisk handling. Sjøl om det dreier seg om nasjoner med reaksjonære styrever. Her skiller vi oss både fra sosialdemokrater og trotskister. Det er opp til folket i nasjonen sjøl å gjøre opp med herskerne, ikke ak-

septere eksport av revolusjoner. Derfor står vi på at Irak må trekke seg ut av Kuwait, sjøl om USA også står for det samme – ut i fra sitt ståsted. Men, vi er også klar over at imperialismen utnytter motsetninger mellom 3.verdenland, som et viktig redskap for å holde på sin innflytelse. Derfor er vår motstand mot Iraks okkupa-

sjon kobla med at vi går skarpt imot det USA-leda korstoget i Midt Østen og mot det norske borgerskapets tilslutning til dette. Denne sida ved konflikten tar mer og mer overhånd, etterhvert som oppbygginga mot stor-krig skrider fram. Det at vi har en slik sjølstendig plattform, gjør at vi også kan gå imot hykleriet i borgerskapets forsvar for nasjonal sjølråderett. Hvorfor de framstiller seg som varme forsvarere av den i denne saka, og er villig til å bruke omfattende FN-sanksjoner mot Irak, mens de glatt tramper på den når det tjener deres interesser. (Og, det gjør det jo som oftest! I imperialismens tidsalder er det ikke lenger borgerskapet som er forsvarere av den nasjonale sjølråderetten. Det er en forsvarslinje i kampen til det arbeidende folket.) Denne dobbeltholdninga skaper også trøbbel for imperialistene. Eks. USAs forhold til FN-resolusjonen mot Israel etter massakren på 21 palestinere nettopp. Det er ikke siste gangen de vil bli konfrontert med at de har gått så sterkt ut med sanksjonsvåpenet nå. Vi må også sørge for at makthaverne i Norge ikke skal få slippe unna dette.

Siden Gulf-konflikten har så omfattende rekkevidde, uansett om den fører til en storkrig eller ikke, er det på sin plass å prøve å få grep om hva den vil dra med seg. Siden ting kan skje fort i slike konflikter, risikerer jeg å være etter begivenhetens gang når jeg skriver dette lang tid før det kommer på trykk. Men, uansett er det grunnleggende saker ved analysa som er aktuell å debattere, også i måneder framover.

Noen påstander, som jeg vil prøve å utdype gjennom artikkelen: 1. USAs råkjør er ikke uttrykk for at de er i ferd med å styrke sin posisjon, verken i Midt Østen eller på

verdensarenaen. De prøver å bremse opp en tilbakegang; forsvare vitale posisjoner som har stor betydning for stabiliteten i det amerikanske samfunnet sjøl, og holde på et viktig kort foran kommende styrkeprøver på verdensarenaen. De håper på at dette skal legge premisser for den nye verdensorden (vel den 6. i rekken siden nyordninga etter Napoleonskrigene i 1815). Slik sett er det et offensivt trekk, i en defensiv posisjon. Dette betyr at USA vil være ekstra ille ute og kjøre dersom de taper denne styrkeprøven de har lagt opp til. 2. Sjøl om USA skulle vinne denne konflikten, vil det vise seg å bli en Pyrrhoseier. Det vil ytterligere styrke de anti-amerikanske krefte i Midt-Østen og gjøre amerikansk innflytelse avhengig av direkte militært USA-nærvær i området.

Også Israels stilling vil svekkes. Dessuten vil de fremadstormende stormaktene Tyskland og Japan styrke sin internasjonale innflytelse gjennom denne affæren. Gulf-konflikten vil m.a.o. vise seg å påskynde nyoppdelinga av verden, sjøl om USA midlertidig strammer grepet om ett viktig kort for seg. 3. Konflikten vil føre til store endringer i Midt Østen. Den vil resultere i sterkere arabisk samling mot Vesten/Nord. Motstanden mot de føydale styringsformene i Gulf-statene – inkludert Saudi Arabia – vil vokse. Sheiker og emirer vil bli avhengige av at USA blir stående med styrker i disse landa. Det vil utvikle seg enda sterkere splittelser innad i Israel, bl.a fordi USA vil presse på for å opprette et Mini-Palestina på Vestbredden.

B lir det storkrig, vil det sjølsagt kunne gi dramatiske utslag som midlertidig

kan snu enkelte utviklingstrekk.

Bakgrunn for konflikten: Konflikten springer både ut av lokale forhold og globale utviklingstrekk. Grense-tvisten Irak – Kuwait: De nåværende grensene for de to statene ble stadfesta i 1921, da England delte opp det området de skulle kontrollere ifølge avtalene på San Remo-konferansen i 1920. Før tyrkerne ble kasta ut under 1.verdenskrig, hørte store deler av det nåværende Kuwait inn under Basra-provinsen i det ottomanske imperiet. Basra-provinsen, med unntak av de delene som gikk inn i Kuwait, ble sammen med

AKPs motstand mot Iraks okkupasjon er kobla med at vi går i mot det USA-leda kors-toget i Midt-Østen.

Bagdad- og Mosulprovinsen det som er dagens Irak i 1921. Både Irak og Kuwait fortsatte som britiske protektorater etter 1921. Irak fikk formell sjølstendighet i 1955 og Kuwait i 1961. Etter det nasjonalistiske kuppet til Qassim, har Irak siden 1959 gjort krav på hele, eller deler, av Kuwait med henvisning til oppdelinga i 1921 bl.a. Irak anerkjente ikke Kuwait i 1961. Det oppsto en spent situasjon, som gjorde at briterne gikk inn med styrker. Etter press fra andre arabiske land, godkjente så Irak Kuwait som egen stat i 1963. Men, hele tiden etterpå har det vært tvist om grenseområdene. Irak har gjort krav på områder som sikrer dem skikkelig adgang til havet. Det siste forhandlingsmøte om grensetvisten m.m. ble avbrutt av

Irak i uka før invasjonen. De nordlige delene av Irak er også et «tvistområde». Her er det Tyrkia som mener at de ble skjøvet for langt mot nord da det ottomanske riket falt. I det hele tatt; de fleste grensene i området er prega av den siste store nyoppdelinga som skjedde i området etter 1.verdenskrig. Enkelte hevder at Kuwait egentlig bare er en konstruksjon, uten noen nasjonal tradisjon. Det stemmer ikke. Landet har sin bakgrunn i sjeikdomet Kuwait. Al-Sabah-familien har regjert landet siden 1756. Det la etterhvert sin skjebne i -hender, for å ha en alliert mot det tyrkiske presset. Englands overherredøme ble formalisert i

USA-soldater er på vei til Saudi-Arabia (Foto: AP)

1899. Samfunnssystemet har hele tida vært føydalt, og landet er særprega av at ca 60 % av befolkninga (før okkupasjonen) er fremmedarbeidere, uten kuwaitisk statsborgerskap. Ytterligere 10 % er beduiner, også uten stemmerett. Av de 2 mill. innbyggerne er det bare 60-70000 medlemmer av de 14-15 opprinnelige familiene som har fulle statsrettigheter, som retten til å bli valgt til nasjonalforsamling og høyere statsstillinger. Historisk sett er altså Iraks grensekrav rimelige. Men, det rokker ikke ved at Kuwaits suverenitetskrav er legitime. Imperialismen har lagt grunnlaget for den aktuelle tvistesaka, og det er også mye som tyder på at den også har bidratt til å skjerpe den akkurat nå. (se nedenfor). Men, imperialismens ugjer-

ninger kan heller ikke rettferdiggjøre lokal ekspansjonisme. Det er de irakiske stat-sinteressene som ligger bak Saddam Husseins forsøk på å utvide Iraks innflytelse i området. Det samme lå bak angrepet mot Iran i sin tid. At han framstiller seg som en pan-araber, som slåss for en felles arabisk sak, står i kontrast til hans handlinger. Han åpner for imperialismens splitt og hersk-spill i den arabiske verden. Han oppildner riktignok de arabiske massenes sjølfølelse. Men i hans strategi vil de bare oppnå å bli brukt som slaktekveg.

Globale faktorer: Midt Østen er et vitalt interesseområde for verdensimperialismen. Hvem som kontrollerer oljerikdommene der, er av stor betydning for verdensøkonomien. Ikke bare idag, men i årtier framover. Fram til det siste, har maktbalansen mellom USA og Sovjet også virka stabiliserende på dette området. Slik verdenssituasjonen er nå, har USA muligheter til å flytte fram noen posisjoner. Det er det de prøver på. De har i 10-15 år vært på vikende front i regionen. Siden Sjåhen i Iran falt, har Saudi Arabia vært helt avgjørende å holde på for USA. Ved siden av å ha Egypt som en viktig alliert, har også USA slåss om Iraks gunst. Endelig har Israel vært et brohode for USA i området. Men, helt siden midten av 70-tallet, i det minste, har strateger i USA skjönt at de ikke i lengden kan holde kontrollen gjennom indirekte støttepunkter. Før eller seinere blir det nødvendig å plassere seg sjøl midt i området. Første gang dette ble lagt fram åpent var under Ford-administrasjonen i 1975, da Tucker (en av administrasjonens Midt-Østen-eksperter) la fram en plan om å stasjonere 25000 mann i Saudi Arabia. Dette ble vurdert politisk umulig da. Det

samme var tilfelle både under Carter og Reagen, hvor planene fortsatt ble vurdert. Istedet ble de såkalte Rapid Deployment Forces bygd opp. Det er flere indisier på at USA en god stund har hatt ting «på gang» for å sette ut i livet noe a la Tucker-planen; – De har drøyd ut med å trekke tilbake krigsskipene fra Gulfen etter Irak-Iran-krigen. (På et møte mellom S. Hussein og Mubarak, i Amman i febr.-90, gikk Hussein skarpt ut mot Bush

Slik verdens-situasjonen er nå, har USA muligheter til å flytte fram noen posisjoner.

og beskyldte USA for å ha planer om å bli værende i området på grunn av dette). – Det er sannsynlig at USA har stått bak Kuwait og Emiratenes økonomiske press på Irak det siste året. Både i forbindelse med tilbakebetalingsordninga av krigsstøtta de ga Irak under krigen mot Iran, og ved å holde oljeprisen lavt gjennom stor produksjon.

Disse sakene har piska opp stemninga i området. Det ga seg utslag på OPEC-møtet i juli. Forhandlingsbruddet mellom Irak og Kuwait må også sees på bakgrunn av dette. Det har vært spekulert i hva som lå bak opptreden til USAs Irak-ambassadør, Glaspie, en uke før Iraks invasjon. Da hun på spørsmål fra Hussein om hvordan USA ville stille seg til en konflikt mellom Irak og Kuwait, sa at USA ikke ville ta stilling i interne arabiske konflikter. Enda mer påfallende blir det når det noen dager senere slippes ut en lekkasje fra en behandling i et utvalg i Kongressens utenrikskomite.

Her sier UD's Midt-Østen-ekspert John H Kelly til komiteemedlemmene at USA ikke har til hensikt å komme Kuwait til hjelp i tilfelle en krise. At det heller ikke kunne ventes sansjoner mot Irak (Der Spiegel 24.sept. har mer om dette). Når vi også tar med det som etter hvert avdekkes av konspiratoriske trekk fra USA og andre imperia-listmakter i de store hendelsene de siste åra, er det på sin plass å stille spørsmålet om USA egentlig har bidratt til å framprovosere en væpna konflikt mellom Irak og Kuwait. For deretter å få et påskudd til sjøl å rykke militært inn i Saudi Arabia. At konflikten så har utvikla seg noe annerledes enn tenkt, er en annen sak. Uansett, er det godtgjort at USA har ført en mer pågående politikk i området, også før 2.august. È si at denne konflikten først starta med Iraks invasjon av Kuwait, er å underslå verdensimperialismens renkespill. Dette er også bakgrunnen for at konflikten har fått den dimensjonen den har fått. Det dreier seg om saker som er vitale for de fleste imperialistiske maktene. Som representanter for Nord har de felles interesser. Samtidig vil det, som alltid når posisjoner skal flyttes, oppstå rivaliseringer dem imellom. Derfor er Gulfkonflikten også endel av den omgrupperingsprosessen som nå pågår.

Sjøl om Midt-Østen-oljen står for bare drøyt 11 prosent av oljeforbruket til USA, er den helt avgjørende for «The American way of life» (som Bush jo åpent går ut med). Spesielt gjelder det å sikre Saudi Arabia, hvor ca 3/4 av denne andelen kommer fra. Det gjelder ikke bare å sikre dagens forbruk, men like minst framtidens. Over halvparten av jordas kjente oljereserver fins i Midt

Østen. Sjøl om flere av EF-landa og Japan importerer større andel av sitt oljeforbruk fra Midt-Østen (Frankrike og Italia over 30 prosent og Japan ca 65prosent – mens England og Tyskland ligger på rundt 10 prosent), er Midt Østen-oljen av større betydning for USA. For det første fordi USA er en kjempeforbruker av olje (står for ca 1/4 av alt forbruket i verden) og den amerikanske økonomien er basert på svært lave priser for oljeproduktene (en liter bensin lå bare på drøyt et par kroner før konflikten nå). Utvidelse av produksjonen i USA vil heve prisene sterkt, da produksjonssomkostningene der ligger ca 10 ganger høyer enn i Saudi Arabia. For det andre vil USAs stormaktskonkurrenter styrke seg ytterligere vis a vis USA, dersom USA mister grepet om Midt Østen-oljen. Tyskland har muligheter til oljesamarbeid med Sovjet, som har 7prosent av verdens oljereserver og 40 prosent av gassreservene. (Det er allerede igang arbeid med en EF-plan for olje- og gass-avtale med Sovjet) Dessuten sikter Norge seg inn på energimarkedet i Europa. Japan har også muligheter i Sovjet, og sikter seg også inn på Nord Korea, Kina og Indonesia. Dessuten kan både den tyske og japanske økonomien tåle høyere oljepriser enn USAs. Det betyr derfor ikke så mye om Irak og Iran skulle presse Midt Østen-oljen opp noen dollar fra før 2.august-nivået.

For USA er altså grepet om Midt Østen-oljen både et spørsmål om å sikre den amerikanske «levemåten» og USAs posisjon som supermakt.

Jeg har allerede vært inne på at USA har tenkt å styrke sin innflytelse i området ved å etablere seg permanent i Saudi Arabia. Om det virkelig var slik at de egentlig pro-

voserte fram en konflikt mellom Irak og Kuwait ,for å få et påskudd til å gå inn , får vi vite mer om etterhvert. Men, de kan neppe ha ønska seg den situasjonen de nå står oppe i (pr. slutten av nov), med utsikter til en totalkonfrontasjon med Irak. For det første ville det ikke være nødvendig å knuse Irak dersom de kom seg inn i Saudi Arabia. De kunne fortsatt spille på motsigelsene i området mellom Irak-Syria-Iran. Og plassering av egne styrker i området ville være lettere å få oppslutning om med en irakisk trussel lys levende. For det andre vil en storkrig vanskeliggjøre siktemålet med å bygge opp en arabisk goodwill, som en permant styrke i Saudi Arabia helst burde bygge på. Mini-Palestina planene var også ett ledd i denne strategien. For det tredje vil en storkrig være et usikkert prosjekt. Hva som kommer ut av den , er vanskelig å forutsi.

Det er USA som nå er plassert i et hjørne. De må vinne styrkeprøven med Irak. Hussein har flere manøvreringsmuligheter. Han kan slippe fri resten av gislene og trekke seg tilbake til de omstridte grenseområdene og dermed spille på lag med forhandlingsforslag som legges fram. Det ville skape en svært vanskelig situasjon for USA. Anti-Irak fronten ville sprekke. Jeg tror USA ville gå med på en kompromissløsning i en slik situasjon. Ikke minst for å bevare den taktiske alliansen mellom imperialismaktene i denne saka. Men forutsetninga vil være at den åpna for at de kunne bli stående med en styrke i Saudi Arabia ,så lenge makthaverne der ber om det. En slik løsning vil være ustabil. USA ville vinne en delseier ved å komme seg militært inn i området. Men, vilkåra de så skal forsvare sin posisjon under, vil være

svært vanskelige. Alternativet, hvis Hussein ikke gir etter for presset, vil være at USA presser fram et angrep. Hva som vil bli utfallet av det, er det vanskelig å forutsi. Hvis Irak blir slått, vil USA som den maktpolitiske seierherren styrke sin posisjon i området. Men, de vil også nå komme i en svært pressa situasjon fordi de må betale en høy pris for denne seiern på

linjene igang). Vi må stå opp imot en kraftigere , sjåvinistisk ideologisk offensiv for å rettferdiggjøre en krig ; – det siviliserte Nord må ta ansvar for å sette på plass barbarerne som setter den nye verdensorden over styr . Men, skal vi da akseptere at Hussein skal få gjennom sitt ,dersom han ikke går med på en forhandlingsløsning hvor han stilles overfor kravet om

andre frontområder; ikke minst på det økonomiske. Det vil vise seg at de har satsa over evne. Men, det er langt fra sikkert at USA vil få noen lett match i en storkonfrontasjon. Desto verre vil utgangsposisjonen bli etterpå.

Framover mot nyttår vil sannsynligvis oppbygginga til storkrig fortsette. Norge vil sikkert gå videre med sin krigsstøttepolitikk. Vi må fortsette med å reise en front mot dette. Kreve at KV Andenes sendes hjem, gå imot at Norge skal stille skip og ressurser til disposisjon for USA (de vil trenge omfattende transporstøtte for å få de resterende 200 000 soldatene dit, og holde forsynings-

at Irak må ut av Kuwait ? Er det ikke bare USA som kan klare å få han ut ? Heller ikke i desember og januar må vi akseptere at alternativene står slik. Det politiske og økonomiske presset mot Irak må fortsette. USA og andre fremmede styrker må ut av området. Regionale løsninger må gis en sjanse. Hva hvis det bryter ut storkrig ? Det vil neppe bli en krig som er unnagjort på noen få dager, slik enkelte amerikanske strateger håper på. Vi vil da få en svar jobb med å reise en bevegelse mot norsk deltakelse, og forberede oss på å møte en anti-arabisk kampanje fra et krigførende norsk borgerskap.

For USA gjelder det å sikre Saudi-Arabia. 3/4 a v USAs Midt-Østen-olje kommer herfra. (Foto: Klassekampen)

Den økonomiske utviklingen i India etter uavhengigheten har vært karakterisert av en vedvarende, og nå i det siste, også en økende fattigdom.

KALIM SIDDIQUI

INDISK ØKONOMI

Det ble hevdet at den mye omtalte statlige industrialiseringen i India skulle føre til uavhengighet og at fattigdommen skulle forsvinne. Men dette har ikke skjedd. Den økende avhengigheten av utlandet viser hvor skjør den indiske veien til selvbestemmelse har vært.

Etter uavhengigheten ble det sagt at det avgjørende problemet var mangel på kapitalvarer og teknologiske ferdigheter. Det ble hevdet at hvis en raskt utviklet den fysiske og menneskelige kapitalen, ville resultatet bli dynamisk vekst som igjen ville redusere importen av kapitalvarer og føre til en rask vekst i basisindustrien.

De planlagte investeringsbehovene var enorme, mens de finansielle ressursene var

små. Utenlandsk kapital var skeptisk og uvillig til å delta i dette prosjektet. Selv det indiske borgerskapet var for lite og svakt til slike risikable langsiktige investeringer. Derfor ble det staten som måtte bygge opp storindustrien og store deler av den mellomliggende industrien også. På den andre siden ble hele forbruksvareproduksjonen, inkludert møbler, elektrisk utstyr og biler, såvel som viktige deler av den mellomliggende vareproduksjonen, overlatt til privat sektor.

Tidlig på 80-tallet skjedde det viktige ting i den indiske økonomien. I jordbrukssektoren førte produksjonsøkningen for hvete og ris til store offentlige matlagre. Verdiene var store i forhold til brutto nasjonalprodukt, hele 22 prosent. Til tross for en nedgang på midten av 70-tallet, økte

den innenlandske industrien sin produksjon med mer enn fem prosent. Middel- og overklassen, som utgjør mindre enn 18 prosent av befolkningen, bidro med en overveldende stor andel av verdiene.

På den andre siden avslører underernæringen, som rammer nesten 40 prosent av Indias befolkning, regjeringens virkelige politikk. Det enorme usolgte lageret av matkorn på nesten 25 millioner tonn i 1989, viser at de fattigste 40 prosentene ikke har penger til å kjøpe mat i tilstrekkelige mengder. Disse matvarelagrene, som er kommet til veie ved hjelp av subsidierte støttepriser til rike og mellomstore bønder i noen få stater, er en stor finansiell byrde for staten. Denne byrden overføres for en stor del til de fattige i form av indi-

Det enorme usolgte lageret av matkorn på nesten 25 millioner tonn i 1989, viser at de fattigste 40 prosentene ikke har penger til å kjøpe mat i tilstrekkelige mengder

Foto: Klassekampen

førte til at han gikk inn for at en større andel av investeringene måtte gå til kapitalvaresektoren i forhold til forbruksvaresektoren. Hans modell tok ikke nok hensyn faktorer som hindret forsyninger av landbruksvarer. Modellen regnet med at jordbrukssektoren ville justere seg til markedet, noe som ville underminere de institusjonelle hindringene i jordbrukssektoren. Han tok ikke hensyn til at det var en utilstrekkelig innenlandsk etterspørsel etter industriprodukter. Etter mitt syn tok han ikke hensyn til det institusjonelle miljøet som hans plan skulle virke i; det tilbakeleggende jordbruket, økende problemer med utenlandsbalansen og befolkningens lave kjøpekraft.

Industriproduksjonen noterte seg for en årlig vekst på 7,1 prosent i årene fra 1956 til 1965, mens den sank til 4,7 prosent i årene 1967 til 1980. De viktigste årsakene til nedbremsingen ser ut til å ha vært lavere vekst i offentlige investeringer, spesielt når det gjelder infrastrukturen og manglende ekspansjon i hjemmemarkedet som igjen skyldtes dårlige resultater i jordbruket.

Sammenligninger av industriell vekst for tolv indiske delstater viser tilbakegang i industriveksten. Fra midten av 70-tallet var det bare noen få stater som hentet seg inn igjen. Men Maharashtra, Gukarat, Andhra Pradesh, Tamil Nadu og Karnataka, som tilsammen har en dominerende andel av Indias industriøkonomi (relativ vekt på 61 prosent), fikk en markert forbedring i vekstrate fra midten av 70-tallet (se figur 1).

rette skatter.

80-tallet har vært et tiår med store økonomiske forandringer i India. Livet for den øvre middelklassen både på landsbygda og i byene har blitt bedre. Som et resultat har reklamebyråer skutt opp de siste fem årene og de øker salget av fargefjernsyn, video, datamaskiner og nye Maruti-biler. Den økende velstanden i middelklassen regnes som den viktigste utviklingsmotoren, en garanti for stabilitet og kontinuitet.

Rajiv Gandhis økonomiske åpen-dør-politikk, som ser ut til å bli videreført av den nye regjeringen, førte til en dramatisk økning i utenlandsgjelden på 52 milliarder dollar. Under slagordet «rask økonomisk vekst», «modernisering» og «eksportfremmende tiltak» har regjeringen lansert uten-

landsk samarbeid i stor skala. Utenlandske banker, Verdensbanken og IMF råder India til å låne mer og gå videre med sin åpen-dør-politikk. Utenlandske kreditorer vil forbli lykkelige så lenge India regelmessig overholder sine låneforpliktelser. For øyeblikket går omlag 30 prosent av eksportinntektene til å betjene gjelden, mens slummen i byen, som de fattige på landsbygda flykter til for å komme bort fra godseiere, kaste-undertrykking og sult, fortsetter å vokse.

På midten av 50-tallet lanserte India sin andre femårsplan, også kjent som Mahalanobis-modellen). Planen var inspirert av de sovjetiske erfaringene med kommando-høydene i økonomien i offentlig eie. Men pla-

nen ble iverksatt i en helt annen situasjon enn i Sovjet. I India hvilte planen på støtte fra kapitalistklassen som så denne politikken som en måte å høyne sin egen profit. For å øke veksten ble det lagt stor vekt på utviklingen av kapitalvaresektoren. Distribusjonen ble neglisjert og når det gjaldt de fattige regnet en med at «drypp-på-klokken»-effekten ville gjøre underverker.

Mahalanobis' planmodell tok utgangspunkt i at utviklingen ble hindret som følge av akutt mangel på kapitalvarer. Manglende evne til å spare hindret også akkumulasjonstakten. Når det gjaldt arbeidsløshet sa planen: «Å øke investeringstakten er derfor det eneste grunnleggende hjelpemiddelet for å bote på arbeidsløsheten i India».

Denne overbevisningen

Figur 1. Sammenligninger av industriell vekst for tolv indiske delstater viser tilbakegang i industriveksten.

Stat	Størrelse i 1970	Årlig veksthastighet i prosent, for tre perioder			Endring i veksthastighet mellom periodene	
		I	II	III	I - II	II - III
		1960-65	1966-75	1975-85		
Andhra Pradesh	4.0	6.84	6.71	6.03	-0.13	-0.68
Bihar	6.2	4.26	2.40	6.07	-1.86	3.67
Gujarat	10.1	4.57	3.88	4.11	-0.69	0.23
Karnataka	5.7	8.24	7.39	6.76	-0.85	-0.63
Kerala	2.7	10.80	4.59	3.03	-6.21	-1.56
Madhya Pradesh	3.6	9.62	7.95	6.43	-1.67	-1.52
Maharashtra	30.6	5.81	5.53	5.48	-0.28	-0.05
Orissa	2.2	27.17	3.35	9.84	-23.82	6.49
Rajasthan	1.9	7.32	3.95	5.80	-3.37	1.85
Tamil Nadu	10.1	6.49	5.67	5.73	-0.82	0.06
Uttar Pradesh	7.2	6.00	4.13	7.09	-1.87	2.96
West Bengal	15.7	6.23	-1.53	1.88	-7.76	3.41

Det har vært en økning i vekstraten for industriproduksjonen i årene 1984 til 1988. Den økte med 8 prosent per år, mens sysselsetningsveksten bare var på 1,4 prosent. Samtidig måtte flere og flere bedrifter som produserte masseforbruksvarer stenge. På den andre siden økte antallet bedrifter som produserte luksusvarer. Det viser klart at den økende etterspørselen etter slike produkter i første rekke skyldes inntektsøkninger for den øvre eliten. Myndighetene hevdet at økningen skyldtes den nyliberale politikken. Men vekstraten gikk kraftig tilbake i 1989. De raskt voksende sektorene, som elektronikk og luksus, er helt avhengig av import og økt utenlandsgjeld. Den «importerte veksten» fører til inntektskonsentrasjon på få hender, slik det skjedde i Brasil.

Den voksende offentlige sektor var for en stor del finansiert av budsjettunderskuddet, noe som førte til høy inflasjon. Storborgerskapet tjente på denne politikken fordi det reduserte arbeidernes reallønninger, mens små og mellomstore produsenter tapte, fordi de var ute av stand til å holde

store råvare- og ferdigvarelagre. Storborgerskapet investerte heller i eiendom og spekulasjon og underminerte dermed veksten i mellomstore og små selskaper.

Med økende produksjon i tung- og kapitalvareindustrien, og reduksjon av kornimporten kunne det se ut som India var på vei mot en selvstendig økonomi. Likevel var det tegn til stagnasjon i den indiske økonomien. Etterspørselen etter forbruksvarer til massekonsum viste nedgang. Produksjonen av bomullstekstiler falt sterkt på begynnelsen av 80-tallet. Tungindustrien produserte langt under kapasitet. Det hjemlige markedet sviktet og de begynte å se seg om etter utenlandske markeder.

Prisen på forbruksvarer begynte å stige, profitten fra de høye prisene fløt inn i service-sektoren, som hotell, luksusbygg, kino etc, ettersom de øverste sjiktene inntektsvekst økte etterspørselen etter slike produkter.

Jordbruk er den viktigste sektoren i indisk økonomi. Den bidro med mer enn halvparten av den hjemlige produksjonen tidlig på 50-tallet og gikk ned til omlag 35 prosent i 1989. Den sysselsetter mer

enn to tredjedeler av arbeidsstyrken. Den forsyner også industrien med viktige råvarer.

Kornproduksjonen økte fra 61 millioner til 89 millioner i perioden fra 1949-50 til 1964-65 med en årlig vekstrate på 2,9 prosent. Den viktigste kilden til økt produksjon var utvidelse av det dyrkbare arealet.

I jordbrukssektoren skjedde det en viktig endring i midten av 60-årene. Da ble det lagt mer vekt på teknologiske reformer til fordel for institusjonelle. Moderne utstyr som kunstgjødsel, billige kredittordninger og utvidelse av vanningsystemene ble introdusert. Innføringen av New High Yielding Varieties of Seeds (Nye avlingsvarianter for såkorn), HYV, for hvete og senere ris, ble en integrert del av Den grønne revolusjonen og ble en viktig del av den nye strategien.

Jordbruksproduksjonen oppnådde en vekstrate på 2,7 prosent mellom 1965-66 og 1988-89. Men veksten i kornproduksjonen har vært begrenset til noen regioner og selv i disse regionene har mesteparten av fordelene gått til de rike og mellomstore bøndene.

Resultatet av den nye teknologien var at jordbruks-

velstanden ble konsentrert i fem delstater, Andhra Pradesh, Haryana, Punjab, Gujarat og Uttar Pradesh. Disse fem delstatene produserte omlag 90 prosent av all hvete og ris i landets bufferlager av matkorn i perioden 1974-75 til 1984-85. Av den totale økningen av produksjonen på 32 millioner tonn mellom 1973-74 og 1983-84, har så mye som 62 prosent kommet fra disse fem delstatene, som har økt sin andel av matproduksjonen fra 35 til 44 prosent. En tredjedel av økningen i risproduksjonen har også kommet fra disse delstatene, noe som utgjør 24 prosent av den totale produksjonen sammenlignet med bare 13 prosent i 1978. De tradisjonelle risproduserende delstatene, som Bihar, Karnataka, Kerala, Orissa, Tamil Nadu og Vest-Bengal har tilsammen bare bidratt med 16 prosent av risproduksjonen og deres andel har falt fra 46,5 prosent til 35,3 prosent (se figur 2).

Hvete og ris utgjør 96 prosent av Indias bufferlager. Fordelene med myndighetenes politikk kom mindre enn 20 prosent av jordbruksbefolkningen, som dyrker omlag 25 prosent av jorden, til del. Disse områdene er i det store og det hele identisk

med de områdene som det offentlige brukte penger på under det britiske styret. Andre områder forble neglisjert opprettholdt sin arkaiske halv-føydale jordbruksstruktur.

I løpet av de siste årene har vekstraten i jordbruket begynt å gå tilbake. Det viser en rapport fra et regjeringsoppnevnt råd, ledet av S. Chakravart. Rapporten bemerker at jordbruksveksten var på 4 prosent i den sjette femårsplanen, men gikk ned til 3 prosent i de fire første årene av den syvende planen. Enda mer avslørende er markedsfluktuasjonen i jordbruket, som illustrerer den fortsatte avhengigheten av værforholdene.

Veksten i matproduksjonen har bare såvidt holdt følge med befolkningsveksten. Overslag viser at tilgjengeligheten av matkorn per dag i 1980-85 ikke var mer enn 480 gram større per person enn i 1965. Ofentlig statistikk fra 1983 anslår at nesten 37 prosent av den indiske befolkningen konsumerer mindre enn det nødvendige målt i kalorier. Men landbrukspolitikken skal ikke bare sørge for vekst, den skal også sikre likhet og sosial rettferd. Mens den nye jordbrukspolitikken har begrenset suksess når det gjelder vekst, får den klare negative følger for likhet og sysselsetting.

Politikken med å oppmuntre kapitalismen i jordbruket ble satt ut i livet fordi den tidligere strategien med jordreformer og kooperativer har slått feil. Godseierne og de rike bøndene har skaffet seg en sterk posisjon med HYV og den nye teknologien. Utenlandsk kreditt og kunstgjødsel ble gjort tilgjengelig for å fremme et kapitalintensivt indisk jordbruk. Men situasjonen på verdensmarkedet ble dramatisk endret i 1973 med oljekrisen og kunstgjødsel ble da en dyr vare.

Den grønne revolusjonen mistet etterhvert noe av sin kraft. Fra 1962-65 til 1970-73 økte jordbruksproduksjonen i Punjab med 8,54 prosent, mens den fra 1970-73 til 1980-83 gikk ned til 5,48 prosent. I Haryana gikk veksten fra 6,39 prosent i den første perioden til 3,68 i den siste.

Det er karakteristisk at godseierne og de rike bøndene

produksjonen av bomulls-tekstiler falt sterk på 80-tallet.

ikke har betalt noen form for direkte skatt de siste førti årene. De har derfor investert sitt overskudd i eiendommer i urbane strøk. I jordbruket har overskuddet økt fra 7,8 prosent til 11,4 de siste tyve årene, mens jordbruksarbeiderne ikke har opplevd noen forbedring av sin levestandard.

De fattige på landsbygda, som består av fattigbønder og jordbruksarbeidere, utgjør nærmere 60 prosent av den totale befolkningen på landsbygda. De er helt avhengige av markedet for å skaffe seg det nødvendige, inkludert mat. De har fått en alvorlig minskning av realinntekten som følge av inflasjonen. En

sammenligning viser at mens lønningene målt i rupier har steget mellom 1965 og 1975, har reallønningene sunket.

På landsbygda viser alle tilgjengelige opplysninger at irrigert land, eiendommer, produksjon og overskudd har blitt mer og mer konsentrert hos et lite mindretall. I 1976-77 kontrollerte det øverste sjiktet 53 prosent av den dyrkbare jorden.

Kredittordninger og andre tiltak myndighetene har satt i verk opererer gjennom markedslovene. Selv det lille som ble oppnådd gjennom jordreformer har gått tapt. I den første runden med jordreformer ble noen fattige og marginaliserte bønder tilgodesett. Men senere ble de tvunget til å pantsette eiendommen eller å selge den, slik at de ble jordløse arbeidere eller sluttet seg til masseemigrasjonen til byene. Jorda som de måtte pantsette eller selge gikk til godseierne og de rike bøndene som også opererer som pengeutlånere på landsbygda. Godseierne og de rike bøndene fortsatte med tilrane seg overskudd og bruker også allmenningene til sin fordel. I mindre utviklede regioner leier de ut jord til share-croppers, uten noen form for sikkerhet for leietakerne. Et nytt fenomen i

delstater som Punjab, Haryana og Vest-Bengal er at marginaliserte og fattige bønder leier ut sin husholdning til rike bønder.

På den indiske landsbygda har myndighetenes politikk ført til et mer polarisert samfunn. På den ene siden rike som kontrollerer den overveiende delen av tilgangene, inkludert jord, og som høster fruktene i form av renter og profitt. På den andre siden den overveldende majoriteten av slitere med mindre og mindre realinntekter.

Det industrielle borgerskapet har høstet enorme fordeler av utviklingen, monopoliseringen har skutt fart. Samtidig har utenlandsk kapital fått større plass, spesielt i foredlingsindustrien. Alle utviser om å utvikle en økonomi bygd på egne krefter er falt i grus. På den andre siden forsetter arbeidsløsheten å øke.

Derfor er fortsatt spørsmålet om jordreform viktig. Jordreform vil svekke godseiertveldet, overføre eiendomsretten til de jorddyrkende bøndene og temme godseiermakten. Samtidig vil jordreform føre til at teknologien blir spredd mer likt over hele landet og den vil skape sysselsetting gjennom arbeidssintensiv teknologi og en større del av innhøstingen vil bli gjennomført av de fattige og mellomstore bøndene.

Alle indikasjoner viser at den kapitalistiske utviklingsveien ikke er i stand til å løse disse problemene. Får å få til en behovsorientert og økologisk sunn utvikling, basert på egne krefter, er det behov for en radikal endring i samfunnet og økonomien.

Figur 2. De fem delstatene Andra Pradesh, Haryana, Punjab, Gujarat, og Uttar Pradesh produserte omlag 90 prosent av all hvete og ris i landets bufferlager av matkorn i perioden 1974/75 til 1984/85.

Stat	Årlig veksthastighet i jordbruket, prosent	
	1952-65	1969-84
Andhra Pradesh	2.74	3.31
Bihar	2.97	0.49
Gujarat	4.55	3.92
Kerala	2.27	0.23
Haryana	-	3.31
Karnataka	3.54	2.44
Madhya Pradesh	2.49	1.65
Maharashtra	2.93	5.59
Orissa	2.48	2.28
Punjab	4.56	3.92
Rajasthan	2.74	2.47
Tamil Nadu	4.71	1.12
Uttar Pradesh	1.66	3.19
West Bengal	1.94	0.91

VERDEN

INDISK FILOSOFI

Dette historiesynet kommer veldig tydelig fram i deres holdning til de eldste hellige skriftene i India, Vedaene.

Tidlige orientalister og indologer som Max Muller skrev entusiastisk om det uforanderlige samfunnet på den indiske landsbygden. De så på India som et land av filosofer som viet seg til metafysisk spekulasjon uten synnerlig tanke på den virkelige verden. Det indiske folket ble beskrevet som idyllisk og uten spenninger og sosial uorden.

De kristne misjonærene hadde liten sympati for indisk filosofi og hinduisme. Britiske koloni-embetsmenn forvrengte indisk viten og filosofi og nyskrev den indiske historien for å rettferdiggjøre kolonistytet.

Den viktigste utfordringen til dette synet kom fra utdannete indere som var påvirket av den voksende nasjonalismen. Ramakrishna Paramahansa og hans elev Vivekananda forsøkte bevise den hinduistiske religionens overlegenhet. Senere la Dayananda Saraswati, grunnleggeren av Arya Samaj (hinduistisk reformbevegelse) stor vekt på at en gjenoppvekking hinduismen var sentralt for den indiske nasjonens vekst og hans appell var: Tilbake til Veda. Veda var regnet som kilden til all viten (Veda betyr viten på sanskrit) og rasjonell tenkning og at Vedaene forutså en del av de moderne vitenskapelige oppfinnelsene.

De tidligste bofaste kulturer på det indiske sub-kontinentet, små jordbrukssamfunn i sødre Baluchistan og Sind, oppsto for 5500 år siden. Sivilisasjonen i indusdalen er kjent gjennom de to byene Mahanjo Daro og Harrappa, som i følge arkeologer blomstret rundt år 2300 f.kr. Oppbyggingen av de to

byene ser ut til å ha vært identisk. På begge plasser var festningen plassert på en haug og et avstengt festningsområdet kan ha vært brukt for religiøse eller offisielle formål. Hovedgatene, noen så brede som 30 fot, var lagt ut i et rammesystem. De var ganske rette og krysset hverandre i 90 graders vinkler og slik delte byen i store rektangulære felter. Den rektangulære byplan leggingen var unik for disse to byene er ikke kjent fra Mesopotamia eller det gamle Egypt. Husene var utstyrt med søppelkasser og badrom. Badrommene var tilknyttet avløpsrør og kanaler under hovedgatene. Avløpssystemet

Hovedstrømmen av vestlige historikere ser på historien til den indiske filosofien som et sett med ideer i den åndelige sfæren og ser ikke dens forbindelse med utviklingen av sosiale og økonomiske forhold og kampen mellom klassene i India i eldre tider.

KALIM SIDDIQUI

er en Harappan-folkets mest imponerende bedrifter og vitner om en form for kommunal organisasjon. Husene var laget av brent leire av god kvalitet.

Arkeologene har oppdaget omlag 2500 inngraverte inskripsjoner på steiner som viser at Indus-folket behersket skrivekunsten. Harrapan-folkets religion var en forløper for senere indisk religion. En rekke nakne kvinnefigurer regner man med representerer den kvinnelige fruktbarhetsguden. Harrapan-folkets kult, som kvinneguden og Shiva (ved siden av Vishnu, hinduismens viktigste gud, forbundet med seksualitet og fruktbarhet) og hans symbol, linga (formet som en fallos), ble senere viktige

innslag i indisk religion. Ulike dyr- og hellige-tre-kulter var utbredt og ble senere tatt opp i den brahamanske religionen.

Omkring år 1750 f.kr. ble Harappa-kulturen ødelagt av grupper av barbarer som invaderte India og startet en brutal krig mot de innfødte. Indiske historikere regner med Harappan-folke overga seg til aryanerne, som kom vestfra til India i flere bølger i midten av det andre tusenåret f.kr. Rigveda (en av fire Vedaer), aryanernes eldste skrift, snakker om et slag ved Hariyupiya, som har blitt identifisert som Harappa. Rigveda inneholder mange henvisninger til ødeleggelsen

av ikke-aryanernes byer.

Aryan-erobringen av India var ingen enkeltstående hendelse. Den varte i fem århundrer og en rekke Aryan-stammer deltok. Den viktigste kilden til viten om aryanernes tidlige historie i India er Veda. Det er fire Vedaer: Rigveda, Yajurveda, Samaveda og Atharvaveda. Rigveda er en samling av 1028 hymner, som inkluderer bønner til gudene, viktigheten av offer etc. Menneskene vendte seg til naturen med sine problemer og ønsker og ofret til den. Et menneskes liv, velbeing og lykke var avhengig av ofrene. Yajurveda inneholder hellige formel i vers og prosa som skulle resiteres av presten. Samaveda er en samling vers fra Rigveda

for liturgiske formål. Atharvaveda inneholder hovedsakelig magiske regler og ordtak. Knyttet til det er en rekke forklaringer kalt brahmaner, den konkluderende delen kalles Aranyakas. De skal bare innlæres i skogen på grunn av deres magiske kraft.

Vedaene er hellige og utledet av en guddommelig kilde. De ble overført muntlig og ble ikke skrevet ned før langt senere. Rigveda gir oss et innblikk i de første aryan-bosetningene i India. De første bosetningene var i den nord-vestlige delen av India ved elvene. Dette førte til konflikter mellom ulike Aryan-stammer. Den viktigste stammekrigen som Rigveda henviser til var tikonge-slaget (Dasrajana). Men hovedmotstanderen til aryanerne var det underkuete folket. Rigveda forteller om Panis (et ikke-aryansk folk) som nektet å hylle den vediske presten. Aryan-guden Indra blir ofte bet om å bruke sin makt og knuse fienden. Det fortelles at aryanerne kjørte rasende inn i kampen med vogner drevet av hester, noe som de opprinnelige innbyggerne ikke hadde. Takket være det overlegne militære utstyret gikk aryanerne seierrikt fram i forhold til de opprinnelige innbyggerne, som ble slaver og kalt Dasas.

Aryanernes beseiring av de opprinnelige innbyggerne var utvilsomt et skritt tilbake. Harappan-folket var kulturelt mer avansert enn aryanerne. Aryan-folket hadde ingen utviklet teknologi, bortsett fra det militære utstyret. De kjente ikke til noe skriftlig språk. Jordbruk og fedrift spilte en viktig rolle for dem. Kveg var deres mest dyrebare eiendom. Prestene ble belønnet med kveg og kuer var det viktigste byttemiddelet. Kveg var ofte årsaken til krigene til stammekrigene. Kuer var ikke hellige og ble

slaktet ved store begivenheter. Kjøtt var en delikatesse som ble tilbudt gjester og presten under Goghna-seremonien (da kuene ble slaktet).

Selv om fedrift var viktigst for de første aryanerne ble jordbruk etterhvert viktigere. Ilden ble brukt til å svi av skogen for å dyrke bygg. I motsetning til feholdet, var jorda ikke eid av stamme-medlemmene. Rigveda nevner jordbruk og oppmåling av land, men den nevner ikke salg og pantsetting av jord. De første aryanerne hadde ingen politisk eller statlig struktur. Kongedømmet var stammens institusjon. Kongen mottok en andel av vellykte kvegran. Men det var mulig å stille spørsmål ved hans posisjon og han ble valgt av folket. Tilgjengelig bevis tyder på at den tronfølgen ikke var knyttet til familie og den kongelige arvefølgen fra far til sønn var ennå ikke etablert.

Mens den sosiale ulikheten vokste ble det tidligere frie folket delt i fire grupper (varnas) ved slutten av den før-vediske perioden (den vediske perioden strakk seg fra det 15. århundre til det 5. århundre f.kr.). Disse gruppene var Brahmana, Kshatriya, Vaisya og Sudra. Dette er også kjent som kastesystem og det varierer i forhold til sosial posisjon, rettigheter og plikter. Brahmana besto av prester, Kshatriya var for det meste krigere, mens Vaisya var bønder, handelsmenn og håndverkere. Sudra var den laveste gruppen i den sosiale organisasjonen. Ordet Sudra stammer sannsynligvis fra en av stammene aryanerne underla seg. En passasje i den tidligste Veda forteller at brahmana stammer fra munnen til det første mennesket, kshatriya fra hans armer, vaishya fra hans lår og sudra

fra hans føtter. Men likevel vokste kastebevissthet fram i folket.

Med framveksten av kastesystemet utviklet det seg visse sosiale normer, blant annet for ekteskap. Men spesielle regler ble utformet for brahmana og kshatriya, noe som skilte dem fra vaishya og sudra, en utvik-

Britiske koloni-embedsmenn nyskrev den indiske historien for å rettferdiggjøre kolonistyret.

ling som ble mer uttalt senere. Medlemmene av de øverste kastene kunne fremdeles gifte seg med kvinner fra lavkastene, men lavkastemenn fikk ikke gifte seg med høykastekvinner. Kastebevissheten begynte å vise seg i det sosiale livet.

De rigvediske gudene var hovedsaklig menn og den mest populære guden var Indra som hadde visse likhetstrekk med den greske guden Zevs. Han kjempet mot demonene. Senere i den vediske perioden kom de gammelindiske teologisk-filosofiske skriftene, upanishadene, til. De vitner om større kunnskaper i indisk geografi og klima. I dem nevnes blant annet Det arabiske hav og Bengalbukten.

Den første reaksjonen mot brahmanernes rituelle dominans kan man følge i upanishadene. Tenkningen i upanishadene dreier rundt ideen om sjelen (atman) og ikke offer (yajna). De utgjør det første uttrykket for troen på at den menneskelige sjelen vandrer fra liv til liv. En mente sjelene var født til lyk-

ke eller sorg avhengig av deres tidligere liv. Utfra dette utviklet teorien om Karma (handling) seg. Den hevdet at dydene i ens liv påvirker det neste livet. Teorien forsøkte å finne en forklaring på de menneskelige lidelsene. Brahmanerne (prestene), som var tilgodesett av ofringsseremoniene, følte seg truet av de asketiske upanishadene og foreslo en ny løsning. På grunnlag av dette ble individet delt inndelt i fire stadier. Først sølibat, streng disiplin og nødtørftig liv som student; når han har oppnådd viten, skal han gifte seg og dele de huslige byrdene; ved høy alder skal han trekke seg tilbake fra det verdslige livet og gledene for å bli en asket; og ved livets avslutning, etter å ha befridd sjelen fra materielle bånd gjennom meditasjon og selv-tortur, blir han en vandrende asket (sanyasi).

Utdannelse ble nektet folk fra den lavere kasten. Det var forbeholdt brahmanerne, kshatriyane og vaishyane, mens sudraene var utelukket. I den vediske perioden var det tillatt også for jenter fra de høyere kastene å ta utdanning. Bortsett fra aritmetikk, grammatikk, geografi og versekunst, var Veda det viktigste studieemnet. I den vediske perioden foregikk utdannelsen muntlig. Studentene skulle memorisere og prest og lærer utviklet et unikt hukommelsessystem. Men i motsetning til Harappan-folket utviklet ikke aryanerne et skriftspråk.

Etter den vediske perioden ble store deler av landet eid av eiendomsbesittende bønder. Økt kunnskap om landbruk, nyridding og effektive metoder gjorde bøndene i stand til å produsere større overskudd som igjen førte til større vekst i byene. Tøy ser ut til å ha vært en viktig handelsvare. Bomull kom i vanlig bruk i Nord- og

Vest-India. Framveksten av en ny velstående klasse førte til økonomisk ulikhet som bidro ytterligere til at stammeidealene, bygd på slektsbånd og likhet, gikk tilbake.

I den vediske perioden framsto to hinduistiske guder som fremdeles er populære. Vishnu, guden som gjennom reinkarnasjon ble født som Krishna og Shiva, beskrevet som skaperen, bevareren og ødeleggeren av universet. Kult-seremonier rundt disse to gudene ble viktige gjennom hele det første tusenåret.

Folkelig religiøs litteratur består av to verkene, Mahabhartta, Ramayana og Puran. Mahabhartta er et gigantisk episk dikt som beskriver kastepliktene og privilegiene til brahmanerne. Den mest kjente delen er Gita (sanger til den velsignede). Det sentrale temaet er at frelse oppnås gjennom hengivelse til brahmanen. Ramayana utgjør grunnlaget for mye av hinduismens moralske tradisjon og Puran er en religiøs pakt skrevet i de første 12 århundrene e.kr.

Konflikten mellom den vediske religionen og målsettingene til en framvoksende sosial klasse førte til en uopphørlig jakt på nye religiøse og filosofiske ideer som kunne passe med forandringene som skjedde i folks materielle forhold.

I det 6. århundret f. kr. oppsto det mange religiøse lærere som talte mot den vediske filosofien. Charvaka avviste eksistensen av gud og anerkjente fire elementer som det grunnleggende: Jord, vann, ild og luft. En kombinasjon av disse elementene produserer alle gjenstander og fenomener i naturen, både materielle og åndelige. Sjelen eksisterer ikke utenfor kroppen.

Hans opponenter ødela og brente materialistenes arbeider, slik at de forsvant fullstendig.

Mahaviras lære ble skrevet ned i det 3. århundret f.kr. I en alder av 30 forlot at hjemmet og vandret 12 år som en asket. Hans lære ble senere kjent som jainisme, som grunner seg på fire lover: Ikke ta liv, ikke ta eiendom fra andre, ikke ha eiendom og ærlighet. Jainisme er i første rekke asketisk og gudskonseptet er irrelevant. I følge denne teorien er livets eneste mening å lutre sjelen og det kan ikke oppnås gjennom viten, men bare gjennom langvarig faste, rigorøs praktisering av ikke-vold, sannhet og seksuell avholdenhet.

Av alle religiøse lærere i det 6. århundret f. kr. er Gautama Buddha best kjent. Han var født i en kongelig familie. Som ung prins fikk han den vanlige kshatriya-opplæringen i krigskunst. Men i en alder av 29 forlot han palasset. Han vandret fra sted til sted, forlot askesen og begynte med meditasjon for frelsens skyld. Han la vekt på åtte punkter, blant annet at verden er full av elendighet som følge av grådighet og begjær og at meditasjon er et middel til å oppnå frelse uansett sosialt opphav.

Buddhismen vokste fram mot brahmanernes lære. Den vant støtte i den laveste kasten. Buddhas lære spredde seg fra India til Sørøst-Asia, Kina, Korea og Japan.

Til tross for kritikken mot kastesystemet førte ikke buddhismen og jainismen er kraftfull kamp mot systemet. Som Buddha, tilhørte også Mahavira til en kriger- og herskerkaste som kjempet med brahmanerne om hegemoni.

Under den britiske okkupasjonen oppsto flere religiøse reform-bevegelser. Dayananda Sarasvati (1824-1883) ble kjent som grunnlegger av Arya Samaj. Han

forkynte tilbedelse av en eneste gud og fordømte polyteisme. Han opponerte også mot kastesystemet og gikk inn for å utvikle hindi- og sanskrit-språket.

Vivekananda (1862-1902) har også gitt viktige bidrag til

kunne gjøre var å ha en passiv kontemplativ holdning til livet.

Rabindranath Tagore (1861-1941) ble født i Calcutta, hans far var en prominent skikkelse i Brahmo Samaj, en religiøs reform-

I følge Vivekananda er mennesket en organisk blanding av universets materialer. Universet i liten skala.

moderne indisk filosofi. Han leste både indisk og vestlig filosofi og fulgte nøye med i begivenhetene i Europa. Vivekanandas ønske var å reorientere Veda og bygge et teoretisk fundament for et nytt India. Hans dualisme, som er grunnleggende ulikt det europeiske, betyr å anerkjenne eksistensen av to verdener, sjelens og fenomenenes (univers og natur) verden. I følge ham er både materien og ånden natur (materie), bare at den første er grov mens den andre er fin.

Ifølge Vivekananda er mennesket en organisk blanding av universets materialer. Det er en syntese av universet, eller universet i liten skala. Han mener sjelen er menneskets kjerne og at den er u dødelig. Reinkarnasjons-sykluserne som sjelen går i, avgang til den andre siden og ankomst til det jordiske livet, deretter en ny avgang, ny tilbakekomst etc, kulminerer til slutt i forløsningen, som innebærer at den enkelte sjel etter å ha gått gjennom et enormt antall reinkarnasjoner til slutt smelter fullstendig sammen med gud og blir identisk med den.

Yoga i sanskrit brukes som en metode for å frigjøre en selv fra lenker og undertrykking, og en metode for å oppnå enhet, konsolidering etc. Vivekananda mente at det å gjøre sin plikter i samfunnet ikke er mindre viktig enn å tro på gud. Han mente at det verste et menneske

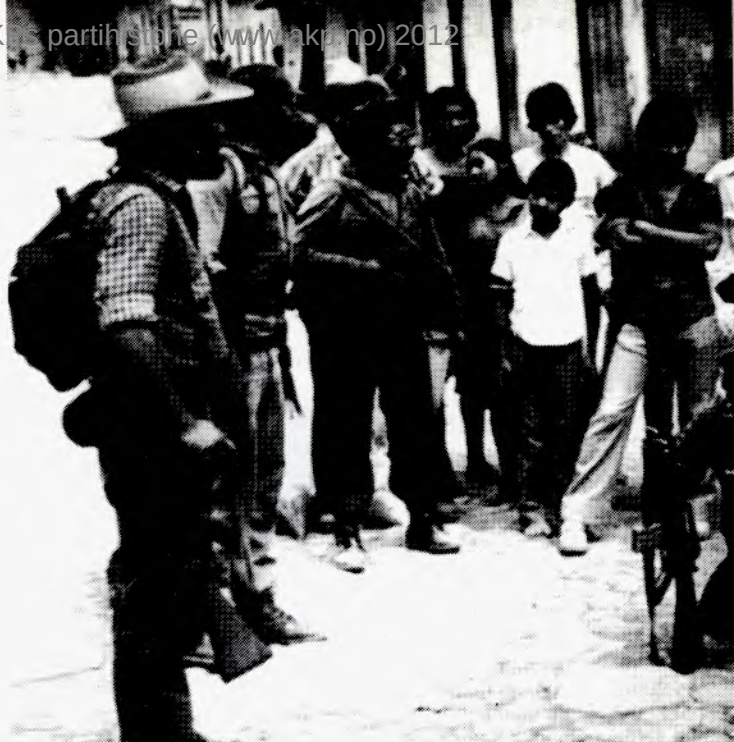
bevegelse. Tagore sa han var født inn i en store tid: Den religiøse reformbevegelsen, ledet av Rammohan Roy vokste for hver dag, indiske språk våknet fra en årelang søvn, den nasjonale bevegelsen mot kolonial undertrykkelse vokste. Tagore var sterkt preget av denne tiden og hans arbeider ble høyt verdsatt både i India og i utlandet. I 1913 ble han æresdoktor i litteratur ved Universitetet i Calcutta og han mottok senere Nobelprisen i litteratur.

I hans diktsamling Gitanjali (1910) uttrykte Tagore sin tro på at India vil-

De første Aryanerne hadde ingen politisk eller statlig struktur. Kongedømmet var stammens institusjon.

le våkne og at folket ville frigjøre seg fra fomedrelse og undertrykking: "Der tanken er uten frykt og hodet kneiser høyt; derkunnskapen er fri; der verden har blitt brutt opp i fragmenter av trange hjemlige vegger: der ord kommer fra dypet av sannheten; der utrettelig streving strekker sine armer mot perfeksjon; der tanken blir ført fram av handling og tanker som evig sprenger seg, til frihetenes himmelrike, fader, la mitt land våkne."

I hele sitt liv appellerte han om at kunstnerne måtte studere det virkelige livet i stedet for å drømme om et paradisi i himmelen. ■

Programmet til FMLN i El Salvador bør interessere revolusjonære verden over. Ikke minst i disse tider hvor sosialismen erklæres som et historisk falittbo. Dette er et av de mest konkrete nydemokratiske politiske program som er lagt fram på lang tid.

Samtidig er det programmet til en bevegelse som kan komme i posisjon til å skulle gjennomføre det om ikke så lenge.

Programmet satte igang en debatt i landet. Dette var også et ledd i å legge et politisk press på ARENA-regjeringa, som i lengre tid hadde låst fast forhandlingene mellom FMLN-FDR og ARENA-regjeringen. Sentrale punkter i programmet har da også blitt viktige mobiliseringssaker i forhandlingsprosessen nå. Som kravet om å avskaffe den nåværende hæren og opprette nye, ukompromitterte politistyrker. Men, fortsatt viser ARENA-regjeringa liten vilje til bevegelse i forhandlingene. Derfor satte FMLN også

igang en ny militær offensiv i siste halvdel av november, for å forsterke presset. Hvordan den har falt ut veit vi mer om når dette leses

Programmet springer ut av den konkrete situasjonen i El Salvador og Mellom Amerika idag. Enkelte vil sikkert finne flere ting som «avvikler» fra det vi oppfatter som tradisjonell revolusjonsstrategi. Bl.a. punktet om ingen hær i det nye samfunnet. Det er interessant å se på hvordan programmet tar vare på den revolusjonære klassealliansen og utviklinga av folkelig demokrati i det nye samfunnet, ut i fra de diskusjonene vi sjøl har gående.

Jeg rekker ikke å gå inn på noen drøfting av programmet her. Andre utfordres også til å kaste seg frampå. Det som følger her er en sammenfatning av programmet. Utvalget som er gjort står for artikkel skriverens regning.

Programmet består av 5 hoveddeler; – om karakteren til revolusjonen, – om avskaffelse av militarismen, – om innføring av en ny økonomisk-sosial ordning, – om nasjonal demokratisering, og – om gjennvinning av suverenitet og uavhengig utenrikspolitikk.

Revolusjonen som må

ARNLJOT ASK

EL SALVADOR OG FMLN

Geriljasoldater i El Salvador. I det nye samfunnet skal det ikke eksistere noen hær, sier FMLN.
Foto Klassekampen

finne sted i El Salvador må være en demokratisk nasjonal revolusjon, framheves det. Den trengs, som aldri før, for å gjøre en slutt på den sosiale urett, fattigdom og terror som de store oligarkiske familiene og militæret står for. Det framheves at kampen er nasjonal og at FMLN er autentisk salvadoranske. At den har røtter i den kampen som er ført i de siste seksti årene, fra Agustin Farabundo Martis tid.

Det understrekes at folkets og FMLNs kamp ikke er avhengig av, eller et uttrykk for, den avsluttende kampen mellom øst og Vest. Det internasjonale tilknytningspunktet til kampen i El Salvador er kampen mellom Sør og Nord, mellom den rike imperialistiske kapitalismen og den avhengige Tredje Verden.

Det politiske og sosiale grunnlaget for revolusjonen er bredt. FMLN er endel av hele folkets kamp, som føres på et mangfold av måter.

– Den demokratiske nasjonale revolusjonen inneholder fire store forandringer: slutt på militarismen, ny sosial økonomisk ordning, nasjonal demokratisering og gjennomføring av nasjonal råderett og en uavhengig utenrikspolitikk, heter det til

slutt i denne delen.

Det pekes på at hæren har vært garantien for en liten del av samfunnet og en trussel mot det store flertallet. Det nye samfunnet bør konsentrere seg om like forhold for alle; problemene bør kunne løses ved en reell overenskomst i gjensidig forståelse. Det bør ikke finnes noen form for hærer i det nye samfunnet.

Tre store målsettinger settes opp under dette punktet: 1. Total avskaffelse av hæren I tillegg til de demokratiske godene dette innebærer, pekes det på at de enorme militærutgiftene kan overføres til helse og utdanning for folket. 2. Nye styrker for offentlig sikkerhet For å sikre indre orden, forhindre anarki og bekjempe kriminalitet. Tiltak for å kontrollere disse styrkene gjennom både utvelgelsen og opplæring. Ledelsen skal være sivil, og den skal oppnevnes av den valgte, demokratiske regjeringen. 3. Rettsforfølgelse av ansvarlige for kriminelle handlinger, drap, påtvungne forsvinninger og tortur. Slutt på politiske forfølgelser. Både offiserer fra de gamle væpnede styrkene og medlemmer fra oligarkiet som er innblandet i disse forbrytelsene skal stilles ansvarlige.

Dødsskavdronene fra de væpnede styrkene og de private dødsskavdronene vil bli avdekket. Alle skjulte fengsler, alle torturredskaper og alle etterretningsarkiver som har tjent til å kontrollere all politisk opposisjon, vil bli ødelagt offentlig.

Den økonomiske makten i landet er konsentrert i noen få familier, som i de siste ti årene har ført enorme kapitalmengder ut av landet. For å bryte ned dette systemet og erstatte det med et system som kan gi grunnlag for demokrati og sosial rettferdighet, foreslås det sju store tiltak: 1. Ekte bonde-jordbruks reform Dette dreier seg både om å forbedre tiltak som allerede ligger i loven, og å sette inn nye tiltak som sørger for at jordbrukssektoren i landet i hovedsak blir lagt i fattigbøndenes og de små og middels store bøndenes hender. Både via kooperativ eiendom, og små og middels store private eiendommer.

Denne jordreformen ses på som helt avgjørende for å få bukt med den enorme fattigdommen og underutviklingen på landsbygda, og for å få til en utvikling og økonomisk modernisering av hele

FMLN-programmet

Onsdag 26.sept. holdt FMLN (Frente Farabundo Marti para la Liberacion Nacional) flere pressekonferanser samtidig i Chalatenango-provinsen og Morazan-provinsen i El Salvador, i Mexico og i USA. Ti år etter at frigjøringsbevegelsen startet kampen for et demokratisk og sjølstendig El Salvador, la de fram et helhetlig forslag til politisk program for en demokratisk og nasjonal revolusjon, for folket i El Salvador og den internasjonale opinionen. «Proklamasjonen fra FMLN til nasjonen», som programmet er kalt, ble også publisert i sin helhet i to salvadoranske dagsaviser og en rekke aviser i Costa Rica, Honduras, Nicaragua og i USA. Røde Fane bringer her en sammenfatning av programmet.

Programmet i sin helhet kan fås gjennom FMLNs representant i Norge; Jaimez Lopez, Mellombølgen 32, 1157 Oslo 11. ■

landet. 2. Opprettelse av folkeøkonomi. Dette innebærer styrking, utvidelse og utvikling av former for kooperativ eiendom, selvforsørging og andre former for sosial og kollektiv eiendom på alle produktive områder. Disse formene for sosial eiendom, som skal bygges opp ved siden av små og middels store private bedrifter, skal sikre utvikling av en folkelig økonomisk ordening i likevekt. – Alle sosiale sektorer vil bli gitt muligheter for å delta politisk i avgjørelser om nasjonal økonomien. Det må åpnes for konkurranse på likt grunnlag, sier det. 3. Byreform for å bekjempe utarming i byene. Hensikten er å få til en rettferdig fordeling av eiendommene i hovedstaden og de større byene. Flertallets tilgang på finansiering og tekniske ressurser for bygging av boliger skal

sikres. Komme fram til løsninger for vannforsyningsproblem, vanskelige helseforhold og offentlige tjenester osv. 4. Økonomisk sterk stat for å kunne løse matvareforsyningene til folket, helseproblem, analfabetisme, utdanning, bolignød, kultur og fritidssysler. En plan for alfabetisering og folkehelse skal prioriteres. Og, en spesialplan for å ta seg av ofrene for grusomheter og krigen. Banker og utenriks-handel nasjonaliseres. Utvikle en rettferdig skattepolitikk og forhindre kapitalflukt ved hjelp av rentepolitikk. Det framheves at statens sosiale forpliktelser og dens økonomiske rolle skal være ufravikelig. 5. Permanent nasjonal overenskomst om lønn, priser, arbeid og kreditt – til fordel for flertallet. En overenskomst mellom staten, arbeiderne og de store, små

og middels store bedriftene, kooperativistene og andre økonomiske sektorer. Mål å opprette en minimumslønn og stabile priser. Demokratisk fordelte arbeids- og kredittgarantier. 6. Slutt på foru-

fordring. Sikre deres fulle deltakelse og likhet på alle samfunnsområder. Man vil gi garantier for deres arbeidsforhold, beskytte svangerskap og barndom. Alt dette med deltakelse fra kvinneorganisasjoner, både nåværende og de som utvikler seg seinere.

En plan for alfabetisering og folkehelse skal prioriteres

rensing, avskoging og økologisk kaos. Det vil bli utarbeida en lov om vern av økologi som gir normer for alle økonomiske tiltak. Stimulere dannelsen av bondeorganisasjoner som forsvare økologien. 7. Slutt på kvinneundertrykking. Spesielle lover vil vedtas. Kvinneministerium opprettes. Hensikten er å gi kvinnen like retter, beskytte henne mot utbytting og sosial

Når det gjelder nasjonal demokratisering, nevnes det åtte konkrete tiltak: 1. Utvidelse av lovgivende makt og demokratisering av kommunal makt, for å garantere for et representativt, politisk system, med pluralistisk deltagelse. Antallet i den lovgivende forsamlinga vil økes. Kommunerådene vil settes sammen på grunnlag av valgresultatene. De skal være et instrument for deltagelse og demokratisk selvstyre i kommune-

For å få bukt med fattigdommen i El Salvador er det helt avgjørende at kooperative eiendom blir lagt i fattigbøndenes hender.

Foto Klassekampen

ne. 2. Uavhengig og upartisk juridisk makt. Målet er å gi garantier for en sann likhet for loven, og få slutt på korrupsjonen i den juridiske maktutøvelsen. 3. Lovfesta beskyttelse av menneskerettighetene. Opprette en offentlig rettsinstans for menneskerettighetene, som har til oppgave å beskytte borgere mot ethvert overgrep fra sivile autoriteter og garantere offentlig sikkerhet. 4. Tale og pressefrihet for alle sektorer. Skape balanse i, og demokratisere eiendomsretten til media i samsvar med den nye økonomiske ordningen og eksistensen av politisk pluralisme. Bryte det oligarkiske monopolet. Dette innebærer bl.a. også finansielle og tekniske tiltak. Det revolusjonære venstre, alle tradisjonelle politiske opposisjonskrefter og de folkelige sektorene som alltid har vært avhengig av regjeringenes opp- og nedtur når det gjelder respekt for talefrihet, og mediaeieres vilje eller uvilje til å gi spalteplass, vil få mulighet til å opprette egne radiosendinger, aviser og TV-kanaler. 5. Lovgivning for full beskyttelse av pressens uavhengighet. I en slik form at journalister kan gi uttrykk for meninger og informere. Gi garantier for retten til svar og sann informasjon om samfunnet, uten risiko for arbeidsforhold eller andre represalier fra mediere som ikke er enige i deres kritikk. 6. Lov til beskyttelse av organisasjons-, demonstrasjons- og protestrett. Dette dreier seg om å snu opp ned på hva som gjelder idag, hvor arbeiderorganisasjoner, mobiliseringer, protester og streiker blir sett på som ulovlige, og undertrykkelse og masseavskjed-igelser har vært legale. 7. Nytt valgsystem for frie valg. – Den nye lovgivingen vil finne fram til frie og rene valggarantier, som sikrer deltakelse fra hele den

stemmeberettigede befolkningen, og gi like muligheter for alle partier. Stemmerettsalder på 16 år. 8. Ny politisk konstitusjon for å nedfelle demokratiet. – Utarbeidelse

gjensidig respekt. 2. Politisk utenriksdoktrine på grunnlag av Mellom-Amerikansk integrering og Latin Amerikanisme. Forening i kampen for en ny verdensordning,

med Cubas regjering og folk. 3. Uavhengig, internasjonal, multipolar politikk. Sikte mot å få slutt på økonomisk avhengighet og kjempe for en rettferdig verdensordning. Utvide forbindelsene med andre poler, sentra eller verdens-utviklingsblokker i Asia, Europa, Kina og Amerika. 4. Nøytralitetspolitikk og brudd med militære pakter. El Salvador trer tilbake fra alle militærpakter. Opprettelse av en nøytral militær politikk og støtte til forhandlingsløsninger på internasjonale konflikter eller interne konflikter i andre land. 5. Konvensjon til beskyttelse av borgere fra El Salvador i USA. Komme fram til en slik konvensjon sammen med regjeringen i USA. 6. Samarbeid i den internasjonale kampen mot narkotikahandel. Deltagelse i de regionale eller bilaterale overenskomster som har dette som oppgave. Gjennom en samarbeidspolitikk som ikke går ut over egen suverenitet. 7. Endelig resolusjon om krensekonflikten med Honduras. Hvor det tas hensyn til de to nasjoners konkrete interesser i grensekonflikten.

Ved siden av å poengtere at den demokratiske revolusjonen er et historisk uttrykk for den nasjonale tankegangen som er representert i alle de store folkeopprørene i El Salvadors historie, avsluttes programmet med en forsikring om at FMLN vil slåss for disse forslagene. Både ved forhandlingsbordet, og med våpen i hånd på slagmarka;

– Dette er den mest noble sak i vår historie. For den er det verdt å komme fram til fred, for den er det verdt å dø kjempende. Programmet er undertegnet av de fem kommandantene i FMLNs generalkommando, som representerer de fem ulike organisasjonene i FMLN. ■

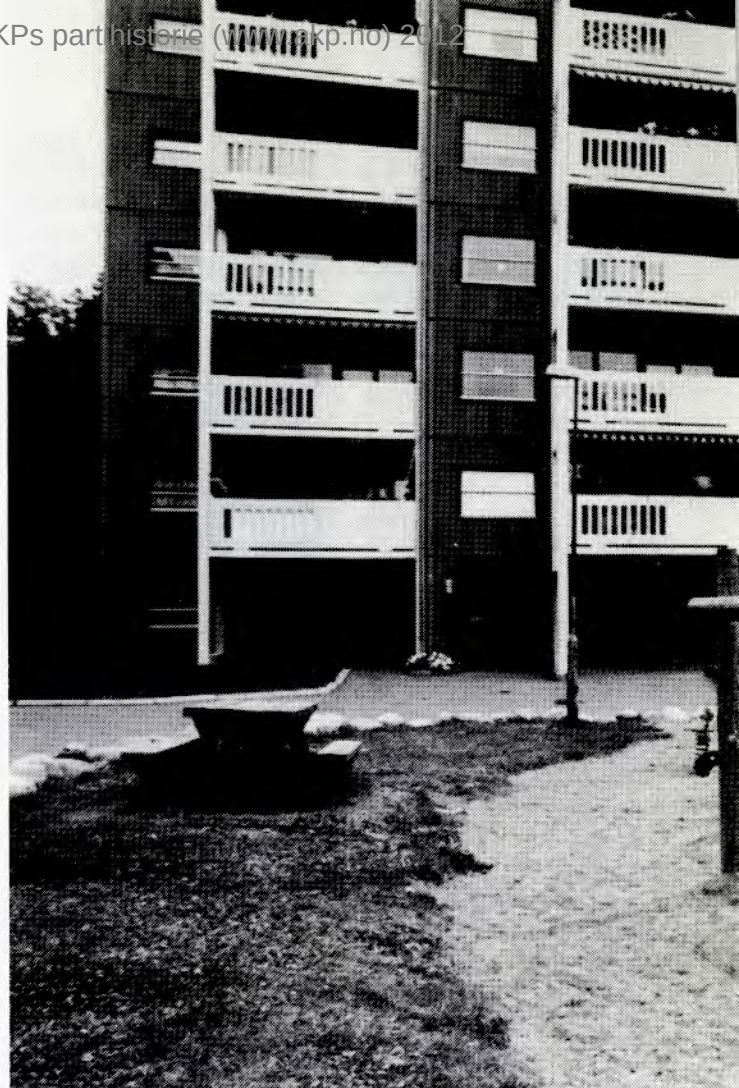
Foto Klassekampen

Et valgsystem må sikre deltakelse fra hele den stemmeberettigete befolkningen. Stemmerettsalderen må være 16 år, foreslår FMLN.

og ratifisering vil nedfelles av en fritt valgt Konstitusjonens Forening.

Gjennføring av suverenitet og uavhengighet i utenrikspolitikken. Målene man ønsker å oppnå er: 1. Gjensidig respekt i forholdet til USA. Grunnlagt på anerkjennelse av El Salvadors suverenitet og selvbestemmelsesrett, og på

uten ideologiske begrensninger. Forsvar av Mellom Amerikanske, Latin Amerikanske og den Tredje Verdens interesser i Nord-Sør-konflikten. Som et første skritt til Latin Amerikansk samling gås det inn for en tilslutning til gruppen av land på kontinentet som har opprettet diplomatiske og handelsmessige forbindelser

Vår byggeskikk er en miljøtrussel hevder artikkelforfatteren, som mener at bygninger faktisk representerer det aller største globale miljøproblem.

HARALD N RØSTVIK

MILJØ BYGG

N yere britiske og amerikanske undersøkelser avdekker at bygninger står for minst 50 prosent – kanskje 75 prosent – av hele klodens CO2-utslipp – altså drivhuseffektskapende gass. Dette bygger på det faktum at bygninger forbruker store mengder fossile brennstoffer i mange ledd: Først til produksjonen av bygningsmaterialer. Dermed til selve byggeprosessen, og tilslutt i bygningens driftsfase. Gjennom alle disse ledd og faser forbrukes store mengder bensin og diesel til å transportere byggematerialer, håndverkere og planleggere. Hva vi bygger med og hvor vi bygger avgjør på mange måter fremtidens temperatur på jordkloden.

Man trenger ikke å starte gigantiske forskningsprogrammer om årsakene og virkningene av drivhuseffek-

ten. Det er en tåkelegging av virkeligheten, og å gå utenom problemet. Man kan bare gå ut i gata i verdens storbyer og trekke inn den sure eksosfylte luften og være ærlig, så minnes man om at årsakene til helseskadene og økologiskadene er velkjente. Man formelig suger inn drivhuseffekt-, kreft- og allergifremkallende stoffer. Flere gigantiske forskningsprosjekter kan ikke komme fram til beskrivelser av virkeligheten som er mer eksakte enn folk flests følelse av at menneskets rovdrift på naturen nærmer seg naturens tålegrense. Vi trenger altså ikke flere situasjonsbeskrivelser – vi trenger løsningsforslag.

Store økonomiske interesser er tjent med å fortsette denne rovdriften så lenge som mulig. De kjøper seg tid ved å overtale myndigheter og forskningsmiljøer til å drive forskning for forskningens skyld, så lenge som de bare

Foto Klassekampen

kan. Det forskes på symptomer og ikke årsaker – ikke på løsninger.

Politikerne har som oppgave å drive med overstyring. De skal legge premissene for samfunnsutviklingen: De skal sørge for at også kommende generasjoner kan høste jordens grøde – ta ut rentene – i stedet for som nå: øtære på grunnkapitalen. Men det gjør de ikke. Politikere flest er de mest nærsynte, perspektivløse profesjoner som finnes. Tidsperspektivet deres er ofte langt kortere enn industriens, og resultatene av deres handlinger – eller manglende sådanne – er da også synlige nok. De er ikke engang interessert i å sikre en økologisk riktig utvikling for eksempel ved å plassere de best kvalifiserte søkere – de uavhengige – i de viktigste stillingene, enten det gjelder store mediabedrifter eller i utsatte maktposisjoner innen energisektoren. Nei – de an-

Bygninger representerer minst 50 prosent – kanskje 75 prosent av hele klodens karbon-dioksyd-utslipp

setter hverandre og seg selv – de driver en politisk mafialiggende ansettelsespolitikk. Dette lammer all overstyring i økologisk riktig retning.

Når politikere dessuten eksempelvis – i et lite land som Norge – «smøres» med et tyvetalls milliarder årlig i form av oljeinntekter, da vil alle rene, fornybare alternative energikilder sees på som en trussel mot disse gigantinntektene. De har jo ganske enkelt ikke råd til å si nei til

oljeinntektene fordi de skal betale for mer eller mindre nødvendige valgløfter. Dette reflekteres i media. Dagspressen, radio og TV blir fanget i en felle. De har ikke energimedarbeidere, de har olje- og gassmedarbeidere med en ensartet kunnskapsmengde. I perioder opptrer media som en direkte forlengelse av oljeselskapenes mektige informasjonsavdelinger, og trykker ukritisk oljeselskapenes pressemeldinger. Energistoff blir kun til oljestoff. Alternativ energi blir i denne sammenhengen tiet ihjel. Og det er bemerkelsesverdig – fordi det jo nettopp er alternativ energi som er hovedtemaet mellom linjene i de gigantiske mediaoppslag vi ser i disse dager i forbindelse med den eksplosive krisen i Midt-Østen.

Det er upresist å fremstille krisen i Midt-Østen som

**Ingen har
gjort mer for
å stoppe
utviklingen av
alternativ
energi enn
Saudi-Arabias
Yamani**

en kamp mot en gal mann i Irak. Krisen var ventet - lenge - og Vesten har vært forberedt på den - lenge. Konfliktsituasjonen er beskrevet i flere veldokumenterte bøker de siste årene, blant annet i Frederick Forsyths «The Negotiator» og i Jeffrey Robinsons biografi om Saudi-Arabias oljeminister Yamani. Poenget er at Vestens ledere i årtier har visst at de er i ferd med å slippe opp for olje - verdens mest strategiske råvare. I forhold til eget forbruk vil egen produksjon i Europa vare kun i tre år, i USA fem år og i Sovjet åtte år. Selv britene er i ferd med å gå tomme. USA importerer allerede 50 prosent av oljeressursene fra utlandet, Japan 70 prosent. Saudi-Arabia er verdens største oljeprodusent, med oljereserver som varer i 100 år. Irak slipper opp om få år, og er følgelig interessert i skyhøye priser i en kort periode før denne inntektskilden tørker inn. Saudi-Arabia derimot, er (som Norge) interessert i stabil lavere pris over lang tid, ellers vil oljen som energikilde bli utkonkurrert av andre rimelige alternative og rene energikilder.

I 1981 engasjerte oljeminister Yamani flere uavhengige energi eksperter for å finne ut av status for konkurranseforholdet mellom olje og alternativ energi. I nevnte biografi konkluderte han: «Hvis vi tvinger Vesten til å investere tungt i å utvikle alternativ energi - så vil de greie det. Dette vil ikke ta dem mer enn sju til ti år og vil redusere oljeavhengigheten deres så drastisk at det vil knuse Saudi-Arabias (olje)interesser allerede ved et oljeprisnivå på 30 dollar pr. fat olje.» (Sitat slutt)

Saudi-Arabia (og Norge) vil følgelig ikke få solgt oljen til energiformål. Den blir utkonkurrert av alternativ energi. Nasjonaløkonomisk vil

dette for enkelte land føre til rask konkurs. Dette er bakgrunnen for Yamanis slit for stabile lave oljepriser. For å sette det litt på spissen kan man si at ingen har gjort mer for å stoppe utviklingen av alternativ energi enn Yamani og de langtidsplanleggende oljeselskapene - både de private og de statlige.

I dag går dette skjæringspunktet for en del typer alternativ energi som sol og vind langt under 20-dollarnivået. En del land lærer derfor nå en lekse som er kostbar. Både Japan, Sveits og Vest-Tyskland investerer tungt i alternativ, fornybar, ren energi og sunne materialer, produkter og produksjonsmetoder. De vil gjøre seg uavhengige av «Slakteren i Bagdad».

Vi må nå strekke oss etter menneskets behov for miljøvennlige bygg, og ikke nøye oss med å oppfylle gårdsdagens krav. De er allerede foreldet, fordi de er formet av politikere og byråkrater uten visjoner. Enkeltbedrifter og -individer kan spille en stor rolle i denne prosessen. Tenk på etableringen av norsk vannkraftekspertise. Den ble utført av noen få pionerer. Norsk oljeindustri ble startet opp etter at norske fagmiljø i 1958 bestemt avviste utenlandsk ekspertises påstand om olje under Nordsjøen. Det er tilfældigheter som gjør at Norge idag er et oljeproduserende land - vi har ikke arbeidet oss fram til det. Vi har ikke fortjent det.

Verdens energiforsyning er viktig for byggebransjen fordi pålegg om miljøavgifter på forurensende energi som olje, gass og kjernekraft vil påvirke produksjonskostnadene. Også kjernekraften vil bli hardt rammet, fordi den er storforbruker av fossilt brensel til bygging og drift, samt idig som den representerer

strålingsfare. Kjernekraftindustrien vil rammes med avgifter i mange ledd.

I prinsippet er kjernekraften av mange årsaker død. Den begikk selvmord. På tross av ufortjent goodwill og enorme subsidier har den ikke maktet å fremstå som tillitsfull. Den er dessuten blitt for kostbar, og dekker nå kun fire prosent av verdens energiforsyning. For å erstatte fossilt CO₂-utslipp ved år 2010 på bare fem prosent må antallet kjernekraftverk - ifølge Worldwatchinstituttet i Washington - fordobles og bygging må foretas også i u-land, hvor egergiveksten blir opptil fem ganger raskere enn i i-land. Dette er teknologisk og økonomisk urealistisk.

Vi vet at 75 prosent av verdens energiforsyning idag består av olje, kull og gass, og at disse kildene skal ut av systemet. Vi vet at 21 prosent allerede er fornybare energikilder og altså kun fire prosent er kjernekraft. Vi må erstatte de fossile kildene i løpet av få tiår - enten raskt av miljøhensyn - eller i løpet av ca. tre tiår med dagens forbruk - fordi kildene globalt sett ganske enkelt er tømt. Kjernekraften kan ikke makte dette. Det er kun fornybare alternative rene kilder som sol, vind, bio, bølge og jordvarme som er store nok - sammen med vannkraften - til å erstatte de fossile brennstoffer. Dette kombinert med storsatsing på energioptimering vil kunne resultere i en energimessig bærekraftig utvikling som skisseres i Brundtlandkommissjonen.

Vi kan altså ved å videreutvikle allerede kjent teknologi gjøre oss uavhengige av forurensende energi. Allerede finnes det utstyr på markedet som gjør at man kan reise store bygg uten å forbruke en dråpe olje, gass, kull eller kjernekraft. Multi-

nasjonale elektronikkbedrifter markedsfører allerede blant annet solenergidrevne elektriske produkter fra varebiler til blandemaskiner og vinkelslipere. Endel av dette utstyret er foreløpig giret mot fritidsmarkedet fordi det er der kjøpekraften er – men teknisk er det mulig å utvikle og masseprodusere tyngre utstyr drevet av fornybar energi. Men – sålenge påleggene fra politikerne mangler, uteblir også de fleste bedrifters engasjement. Enkelte – de med de beste følehorn og tykkeste lommebøker, som Sanyo, Hitachi og Siemens, er imidlertid tungt inne med produkter i dette fremtidige satsingsområdet.

Dette vil få konsekvenser for fremtiden. Miljøvennlighet blir et salgsargument. Miljøavgifter og internasjonale CO2-kvoter vil sikre at slike produkter får konkurransefortrinn i forhold til de forurensende produkter.

Det er altså en del moralske argumenter her – som: Vi har alle et ansvar for våre etterkommeres ve og vel.

Det er et økonomisk argument: Ren teknologi blir billig.

Og det er et byggefaglig argument: Historien viser oss nemlig at våre forfedre hadde enorme kunnskaper om naturen.

Byggeri var tradisjonelt sett hensyntagen til tilgjengelige stedlige ressurser. Man plasserte, utformet, oppvarmet og avkjølte bygninger med følsom hånd fordi man ikke hadde tilgang på tilsynelatende uuttømmelige ressurser. Man måtte ta hensyn for å overleve. De siste par generasjoners fråtsende arrogante tro på oljekildenes uuttømmelighet har ledet oss til en byggeskikk som er en skandale. Man bygger identiske glassbokser nær Sahara og nær Nordpolen uten tanke på kli-

ma, driftskostnader eller økologi.

Men det finnes et stort antall bygninger som er bygget av folk flest eller av lokale håndverkere i områder av verden hvor de moderne forurensende teknikker og energikilder ikke har fått adgang. På landsbygda i Afrika, Asia, Kina og Sovjet bygges

tok f.eks. en tung ruin og laget et betongtak som ble dekket med torv. Resultat: Svalt om sommeren – lunt og varmt om vinteren.

Norge tilrev seg vinter-OL i 1994 blant annet fordi vi klistret merkelappen «miljøvennlig» utenpå søknaden. Det viste seg å være et godt salgsargument. Siden avgjø-

Norge tilrev seg vinter-OL i 1994 blant annet fordi vi klistret merkelappen «miljøvennlig» utenpå søknaden.

Foto Klassekampen

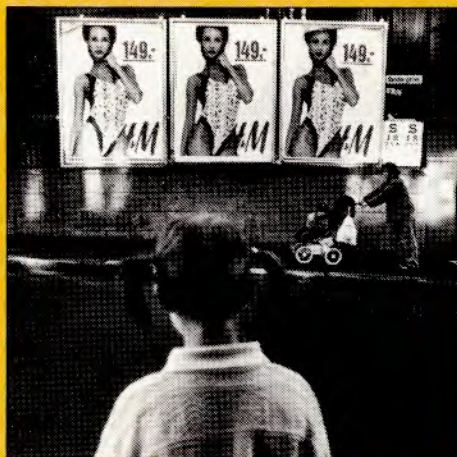
Allerede finnes det utstyr på markedet som gjør at man kan reise store bygg uten å forbruke en dråpe olje, gass, kull eller kjernekraft

det ennå vakre bygninger i soltørket leire. De trekker historiske linjer bakover også hva angår ressursbruk. Det brukes tunge materialer i tørre ørkenstrøk i Vest-Afrika som i Mali. I Matmata-området i Tunisias Sahara graves bygningene ned i sanden. Resultatet er veltempererte, rimelige selvbyggede bygg – uten oppvarmings- eller kjølebehov. Slike såkalte passive eksempler finnes det millioner av. Og i vår tid har endel slike prinsipper blitt brukt i bygg av nålevende artikteter. Spanske Rikardo Bofill over-

relsen falt har vi hørt lite til det ordet. For Norge, for Lillehammer, og for vinterporten som jo er helt avhengig av sne og kuldegrader, så må man bare håpe at denne dobbeltmoral ikke blir for sterkt eksponert under OL ved at naturen spiller oss et puss – som den har gjort et par vintre nå ved at snøen har uteblitt. I såfall blir flere ord unødvendige – naturens tale er kompromissløs og klar. Eller kanskje vi kan si det med John Lockes spissformulering: «Helvete er å se sannheten – for sent.» ■

Red.

(Artikkelen er en forkortet utgave av et foredrag holdt på nordisk murverksymposium i Tromsø i august. Harald N. Røstvik er arkitekt, formann i Norsk Solenergiforening og medlem i rådet til EUROSO-LAR – Den internasjonale solenergiforeningen).

Den norske venstresida finnes fremdeles, men sammenbruddet i Øst og marxismens krise gjør det nødvendig å spørre hvilke grupper som kan stille seg i spissen for progressive endringer i Norge.

VENSTRESIDA

Røde Fane studerer fagbevegelsen, kvinnebevegelsen, miljøbevegelsen, anti-rasismen, de intellektuelle og utkant-Norge. Kan disse forskjellige bevegelsene trekke i samme retning, og er det ønskelig?

GRUPPER

Demokratiet hylles i Vesten, men under overflaten skjuler det seg en myk fascisme. Samfunnet styres av et lite fåtall rike menn.

KAPITALMAKT